

Axel Hector Høyersten Sveaass

Ørland - kommunen som vant i «lotto»?

En casestudie av næringsutvikling i Ørland kommune som følge av
kampflybasevedtaket i 2012

Masteroppgave i geografi

Veileder: Nina Irene Gunnerud Berg

Trondheim, mai 2015

Norges Teknisk-naturvitenskapelige universitet

Fakultet for Samfunnsvitenskap og teknologiledelse

Institutt for geografi

Forord

Denne oppgaven markerer (sannsynligvis) slutten på en lang og flott studietid her i Trondheim. Det blir rart å plutselig ikke skulle skrive mer på oppgaven fordi arbeidet med den har blitt en så sentral del av hverdagen min. Samtidig er det også en herlig følelse endelig å være ferdig og få levert den. Det har vært en lang tidsreise med mange opplevelser og erfaringer underveis. Å ha fått muligheten til å jobbe et helt år med en egendefinert og selvvalgt oppgave synes jeg har vært spennende og lærerikt. Valget av tema for oppgaven ble inspirert fra et feltkurs i Ørland for noen år tilbake. På dette kurset arbeidet vi med temaer slik som befolknings- og bosettingsmønster, regionalpolitikk, næringsutvikling og bostedsvalg. De er alle viktige og dagsaktuelle områder innen samfunnsgeografi, og er i særlig grad blitt aktualisert i forbindelse med kampflybasevedtaket.

Jeg vil først takke min veileder Nina Gunnerud Berg. Jeg har virkelig satt stor pris veiledning og god hjelp underveis i arbeidsprosessen. Når progresjonen har stoppet opp og noe har vært uklart, har det vært veldig nyttig med samtaler og innspill fra deg. Til og med i ferier har du tatt deg tid til å se på oppgaven min.

Oppgaven ville ikke ha blitt til uten alle informantene jeg har fått gleden av å intervju. Som jeg har skrevet i metodekapitlet, har jeg lært utrolig mye gjennom å ha snakket med personer med kunnskap og erfaring om temaet mitt. Jeg setter veldig stor pris på at dere tok dere tid til en prat.

Til slutt vil jeg takke mine foreldre og Hanna. Dere har vært utrolig tålmodige. Spesielt de siste månedene når jeg har sittet lenge på universitetet og arbeidet. Dere har også stått for uvurderlig hjelp med tanke på korrekturlesing og innspill til hvordan oppgaven kan bli bedre og mer forståelig for en som ikke er geograf, eller kjenner temaet fra før. Ikke minst har dere holdt motivasjonen min oppe underveis.

Axel Hector Høyersten Sveaass

Trondheim, 11. mai 2015

Sammendrag

Nøkkelord: lokal, region, næringsutvikling, sted, samfunnsutvikling, rural, økonomisk vekst

I 2012 vedtok Stortinget at Norges nye hovedkampflybase skal ligge i Ørland kommune. Avgjørelsen ble møtt med begeistring i Ørland og i regionen på grunn av de store utviklingsmulighetene knyttet til en slik virksomhet. Denne oppgaven har særlig fokus på næringsutvikling i kjølvannet av Stortingsvedtaket og har både en utforskende og beskrivende tilnærming. Hovedproblemstillingen lyder, *Hvordan arbeides det i Ørland kommune for å utnytte de næringsmessige mulighetene som følger av hovedkampflybasen?* Konkret ønsket jeg å si noe om viktige faktorer for å lykkes med næringsutvikling, og hvordan kommunen blir oppfattet som en næringsaktør. Videre drøfter jeg på hvilke områder Ørland kan lære av en annen kommune. Forholdet mellom et lokalt og et regionalt utviklingspotensiale med utgangspunkt i kampflybasen blir drøftet, og til slutt, hvilke stedlige dimensjoner ved Ørland er sentrale i en næringsutviklingssammenheng. Fra et samfunnsgeografisk perspektiv ser jeg på hva som skjer med et sted, slik som Ørland, og hva de økonomiske endringene får å si for lokalsamfunnet som sted. Både i regional og nasjonal sammenheng.

Oppgaven er en casestudie med en kvalitativ tilnærming og bygger på intervjuer med aktører involvert i næringsutvikling innen offentlig og privat sektor på lokalt og regionalt nivå. Jeg anvender et utvalg teoretiske betraktninger på regional og lokal utvikling og forståelser av stedsbegrepet. Disse utgjør et teoretisk rammeverk for oppgaven. I tillegg inkluderer jeg såkalt substanseteori med relevans for oppgavens tema, og har i særlig grad løftet frem utredninger og rapporter om næringsutvikling og kommunale strategier. Så hva er de viktigste funnene? Hovedkampflybasen gir enorme muligheter for kommunen, regionen og næringslivet. Det skal investeres flere milliarder kroner både inne på, og utenfor kampflybasen og de strukturendringene som Forsvaret gjennomgår, innebærer at en rekke oppgaver og tjenester skal settes på ut på anbud. Videre må samferdsels-, infrastruktur- og andre tjenestetilbud kraftig forbedres ettersom det ventes en befolkningsvekst på flere tusen de neste årene. Dette tilsier et behov for et aktivt næringsliv for å utføre disse oppgavene. Det snakkes om å tilrettelegge for Norges første forsvarsrelaterede næringsklynge. Det er enighet om mulighetene, men det er ikke alltid sammenfallende synspunkter om strategi, ansvar og behov, og i noen tilfeller ulike forventninger. Til tross for dette konkluderer jeg at det finnes stor enighet om betydningen av kommunalt og privat samarbeid for å gjennomføre de mange endringene, og for å svare de på utfordringene som Stortingsvedtaket innebærer. Prosessene som beskrives belyser en flere aspekter av stedsbegrepet, med særlig på et sted i endring.

Abstract

Keywords: local, regional, economic development, place, social science, economic growth, rural

In what ways can a large military installation affect a small society in rural Norway? In 2012 the Norwegian parliament voted for the establishment of the new national air force base in the municipality of Ørland, located in the middle region of Norway. It was a decision that in the forefront had demanded many efforts at the local and regional governmental level, and was well received when finally adopted. The main goal of this thesis is to explore the effects that the military installation will, or can have, on the local economic development, and the way in which the different stakeholders collaborate and interact. By an exploratory approach, I describe the possibilities, needs and conditions for this development to take place, as well as to the actual decisions and processes, from a public and a private actor point of view. A part of my study is to explore what seems to be important factors for economic development and growth, and the how the local government is regarded as an actor in this process.

Furthermore, I discuss in which ways Ørland can learn from the experiences in another successful municipality or local government. The relationship between a local and a regional development in the wake of the decision of the air force base will be discussed and finally how these changes relate to the concept of place.

A qualitative interview approach is used, and persons involved in the process are interviewed on their views on priorities, necessary conditions, and strategies. The theoretical framework builds on theories of place and local and regional development, and substantial theoretical contributions are included, when such studies deal with topics related to mine.

There is no doubt about the major possibilities that the air force base represents. In the process of preparing this little community to meet the changes ahead, there is need for involvement of local and regional companies, in collaboration with public sector actors. Infrastructure, buildings and expanding the air force base will have to be done by these enterprises. In addition, there are plans to facilitate for the first business related military cluster at Ørland. My study concludes that despite discrepancies in relation to strategy and some minor policy priorities and at times different sets of expectation, a general agreement as to what should and has to be done prevails, and the importance of collaboration is at the forefront. The study points to the necessity for working alliances between private and public sector in order to meet the requirements that the military installation represents, as well as those given by the growing population and needs at a community level.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning og bakgrunn- en flybase, flere muligheter	11
Problemstillinger	12
Presentasjon av studieområder:	14
Ørland og regionen.....	14
Hvorfor akkurat Ørland? En regional utviklings kontekst	18
Sandnes	20
Hvorfor Sandnes?	21
Tidligere studier og forskning.....	22
Næringsutvikling i en dagsaktuell kontekst- presentasjon av to studier	22
«Kommuneprosjektet» og «kommunen som samfunnsutvikler».....	22
Hovedfunn fra prosjektene	24
Utredninger fra Forsvarsbygg og Rambøll.....	25
NHOs nærings- NM.....	27
2. Teoretisk rammeverk	28
Innledning.....	28
Teoretiske perspektiver på «sted».....	29
«Sted»- en introduksjon og tre tilnærminger	30
Sted som «Location»	31
Sted som «Sense of Place».....	31
Sted som «locale»	32
«The end of geography»?.....	33
Et relasjonelt stedsbegrep.....	34
Teoretiske perspektiver på regional og lokal utvikling.....	37
Eksogene og endogene teorier for økonomisk utvikling.....	37
Teorien om vekstsentre.....	38
Vekst, utvikling og omstilling.....	39
Lokaliseringsteorier	40
Kriterier for steders attraktivitet for økonomisk virksomhet.....	40
Transportkostnader, arbeidskraft og agglomerasjonsfordeler	41
Nyere forskning- attraktive steder og næringsutvikling.....	42
Tre faktorer som bidrar til å gjøre steder mer attraktive for næringslivet	43
Governance, nettverk og partnerskap for regional utvikling	44
3. Metode og forskningsdesign	46
Valg av kvalitativ forskningsmetode.....	46
Intervju	48

Datagenerering eller datainnsamling?	49
Semi- strukturert intervju.....	50
Telefonintervju	51
Valg av informanter.....	52
Båndopptaker og transkribering	54
Problemstilling og forskningsdesign.....	55
En case studie.....	55
En utforskende casestudie	56
Kritisk blikk på casestudier og generalisering.....	58
Dokumentanalyse og dokumentgjennomgang	58
Etiske forhold.....	59
Konfidensialitet og anonymitet	61
Informert samtykke.....	62
Bearbeiding og analysering av datamaterialet.....	63
En oppsummering og noen metodiske betraktninger	64
4. Presentasjon av funn, analyse og diskusjon.....	65
Innledning.....	65
Inndeling av informanter i kategorier, offentlig og privat	65
Nøkkelinformanter og tilknytning	67
Sentrale temaer fra intervjuene- inndeling i fem hovedtemaer	68
Tema 1) Næringsutvikling - betydning og prioritering	69
De offentlige aktørenes ståsted	69
De private aktørenes ståsted	70
Strukturendringer i forsvaret skaper flere næringsmessige muligheter.....	73
Norges første forsvarsrelaterte bedriftsklynge.....	74
Kommunen som samfunnsutvikler- viktighet av næringsutvikling.....	75
Koblingen mellom nærings- og samfunnsutvikling	77
Det å unngå å gjøre seg for avhengig av én virksomhet	78
Hvem skal eller bør drive med næringsutvikling?	79
Tema 2) Viktige faktorer for å lykkes med næringsutvikling i Ørland.....	81
Tilgang til marked og kjøpesterke innbyggere	81
Kommunikasjonsmuligheter til og fra Ørland: båt, fly og havn, samt tilgangen til kunnskapsmiljøet i Trondheim	83
Fleksibilitet og bedre samhandling mellom aktørene.....	88
Samarbeid.....	91
Tema 3) Regionalt og lokalt utviklingspotensial.....	93

Hva tenker aktørene?.....	94
Ørland som vekstsenter?.....	95
Ikke nødvendigvis den beste løsningen?.....	97
Tema 4) Næringsutvikling i Ørland sett i lys av næringsutvikling i Sandnes kommune.....	99
En samlet region og proaktiv næringslivsstrategi	100
Interkommunalt samarbeid som suksess.....	101
Kun vellykkede resultater?	102
Hva sier næringslivet selv er viktig?	103
Fleksibilitet og rask saksbehandlingstid	104
Mulige lærdommer fra Sandnes til Ørland?.....	105
En oppsummering av temaet	107
Tema 5) Stedlige dimensjoner og næringsutvikling.	108
Ørland et sted i endring og omstilling	108
Mulig mangel på arbeidskraft- arbeidsinnvandring som løsning?	109
Stedlig dimensjon- et attraktivt Ørland.....	110
Fly og hurtigbåt kobler steder mer sammen	111
5. En sammenfattende diskusjon	113
Konklusjon	117
Litteratur og kildeliste	119
Apendix.....	129

Figur og tabelliste:

Figur 1. Kart over Ørland og Fosen. Kart.fosen.net. Målestokk: 1:600.000.....	17
Figur 2. Kart over Ørland. Målestokk 1:50000.	18
Figur 3. «Måling av steders attraktivitet»	44
Figur 4. Trekløveret	72
Tabell 1. kilde: Statistisk sentralbyrå, a, b 2015	15
Tabell 2. kilde: Strategisk næringsplan Ørland kommune 2014-2026	16
Tabell 3. kilde: Statistisk Sentral byrå c, d 2015	21
Tabell 4. informantoversikt-metode	53
Tabell 5. Tabell over informanter med tilhørighet og virke.	67

1. Innledning og bakgrunn- en flybase, flere muligheter

Da Stortinget 14. juni 2012 vedtok at de nyinnkjøpte F-35 kampflyene skulle stasjoneres på flystasjonen i Ørland kommune, var flere års kamp om dette forsvarsanlegget over (Pettersen 2012). I forkant av denne avgjørelsen hadde det i kulissene foregått en intens kamp mellom henholdsvis Bodø, Evenes og Ørland om å få bli vertskapskommune for de nye av jagerflyene. Beslutningen om å kraftig utvide den allerede eksisterende militære flystasjonen i Ørland, til å klargjøres som Norges nye hovedkampflybase, i den fra før relativt lille midt-norske kommunen, ble mottatt med begeistring og glede både lokalt og regionalt. Spørsmål som fort reiste seg var: hva ville et slikt vedtak medføre av endringer og utviklingsmuligheter for lokalsamfunnet og næringslivet? Hvordan skal kommunen klare å legge til rette for næringsvikling og vekst? Er mulighetene først og fremst knyttet til Ørland kommune, eller er dette prosjektet for hele regionen? Det er disse spørsmålene som har vært utgangspunkt for denne oppgaven.

Først og fremst vil det være store utbygginger av forsvarsrelaterte installasjoner for flere milliarder kroner som skal investeres i kommunen. For det andre ligger det store forventinger og ansvar knyttet til å møte den forventede befolkningsveksten, som medfører behov for å bygge ut og bedre infrastruktur og samferdsel. Med alt som skal gjøres er det også behov for tilstrekkelig arbeidskraft og virksomheter som kan ta seg av disse oppgavene, noe som i stor grad betyr muligheter for næringslivet i kommunen. At forsvaret, som allerede er en stor og viktig aktør i kommunen, utvider sine aktiviteter i kommunen gjør at de er avhengig av å få dekket tjenester og oppgaver fra virksomheter fra næringslivet. Det viktigste med disse ikke-militære virksomhetene er at de kan forsyne forsvaret med det de trenger av varer og tjenester. En slik næring vil ha en direkte kobling opp mot kampflybasen og forsvaret, og vil være en viktig del av næringsutviklingen. I tillegg ventes det opp mot 600 nye arbeidsplasser inne på basen (Forsvarbygg 2014).

Sett i lys av utviklingsmulighetene mange så for seg i Ørland, ble næringssjefen i kommunen intervjuet av lokalavisen «Fosna Folket» (Berg 2014). Da hadde nettopp omfattende resultater fra NHOs årlige Norges mesterskap i næringsutvikling blitt offentliggjort. Denne undersøkelsen måler og sammenlikner næringsutvikling i fylker, regioner og kommuner basert på statistikk over hvor bra næringslivet gjør det. Undersøkelsen fra 2013 plasserte Ørland relativt langt nede på listen. I intervjuet sier næringssjefen at tatt i betraktning

resultatene fra NHO, er han likevel optimist med tanke på de fortrinn og muligheter kommunen har etter vedtaket om kampflybasen. Dette og andre medieoppslag i kjølvannet av vedtaket, vekket min interesse for å studere hvordan det arbeides med næringsutvikling i kommunen og hvilke tiltak som i den nye situasjonen, med kampflybasen, som kunne være nødvendig for å forbedre en slik statistikk. Fra et slikt utgangspunkt ønsket jeg mer konkret å utforske hvilke muligheter et slikt vedtak medfører, med særlig fokus på det næringsmessige potensialet. Det som særlig fanget min interesse var hvordan de ulike og sentrale aktørene tenkte om hva som kunne gjøres, hvordan det kunne gjøres, hva som måtte til for at det skulle skje og hvilke samarbeids- og samhandlingsmodeller de betraktet ønskelige og mulige.

Problemstillinger

Jeg har formulert følgende hovedproblemstilling i oppgaven.

Hvordan arbeides det i Ørland kommune for å utnytte de næringsmessige mulighetene som følger av hovedkampflybasen?

Som en overordnet problemstilling har denne som siktemål både å beskrive og drøfte hvordan det arbeides med næringsutvikling i lys av kampflybasevedtaket i 2012, samt å høre hva ulike næringsaktører tenker om muligheter og utfordringer knyttet til dette. I og med at oppgaven tar utgangspunkt i en pågående utviklingsprosess, blir den derfor i stor grad formet og preget av at en rekke avgjørelser og valg ikke er tatt ennå. Et særlig fokus i oppgaven vil være å utforske hvilke faktorer et utvalg av næringsaktører, inkludert kommuneapparatet, mener er viktige for å skape og legge til rette for næringsvekst i tiden fremover. Først vil jeg på et generelt grunnlag finne ut av informantenes syn på viktigheten og prioriteringen av næringsutvikling, for eksempel i forhold til andre oppgaver. Dette tenker jeg vil være en riktig inngang til temaet, før jeg går over på den mer casespesifikke situasjonen i Ørland. For å spisse denne problemstillingen ytterligere har jeg formulert fire underproblemstillinger:

1) Hva tenker ulike næringsaktører om mulighetene i Ørland? Hvilke faktorer er viktige for å lykkes med den fremtidige næringsutvikling i Ørland,

Med denne problemstillingen ønsker jeg hovedsakelig å utforske situasjonsbeskrivelser av hva slags faktorer de involverte aktørene i Ørland vektlegger som viktige for å lykkes med næringsutviklingen. Her vil jeg veie private og offentlige aktørers synspunkter opp mot hverandre for å undersøke likheter eller forskjeller i oppfatningene deres. Jeg mener dette er en interessant innfallsvinkel i og med at det faktisk er disse aktørene som bestemmer hvordan veksten og utviklingen skal håndteres.

2) På hvilke områder kan Ørland lære av en annen kommunes arbeid med næringsutvikling?

Min interesse for regional og lokal næringsutvikling henger sammen med engasjert og begeistret lesning av resultatene fra NHOs nærings NM. Det er Telemarksforskning som på vegne av NHO hvert år sammenligner næringsutvikling i alle kommuner og regioner. Resultatene gir etter min mening en nyttig og interessant oversikt over hvilke kommuner som lykkes, og hvilke som sliter. Med dette som utgangspunkt har jeg ønsket å snakke med ulike aktører i en kommune som - i motsetning til Ørland - beskrives som suksessrik i flere undersøkelser. Kommunen jeg har valgt er **Sandnes**, som over flere år har ligget i toppsjiktet i NHOs kåringer. Jeg ønsker å studere hvilke tiltak og strategier Sandnes har valgt, eller sagt på en annen måte, hvordan de involverte aktørenes syn på hvordan man oppnår vellykket regional og lokal næringsutvikling, og deres forklaring på hvorfor man har fått gode så resultater.

3) Hvilke stedlige dimensjoner ved Ørland er sentrale i næringsutvikling sammenheng?

Slik jeg tidlig betraktet det, har de pågående prosessene i Ørland også å gjøre med stedsutvikling, samfunnsutvikling og samfunnsendringer. Det er snakk om en periode hvor det med stor sannsynlighet vil foregå fysiske endringer i kommunen med tanke på utbygging av næringsarealer, forsvarsrelaterte bygg, samt utbygging av bygg for offentlige behov. Samtidig er det også naturlig å tenke seg at mange mennesker vil flytte til kommunen og være med på å endre eller forme dette samfunnet på sin måte. Det er faktisk snakk om Norges eneste hovedkampflybase, som fort ha konsekvenser på et regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå, og som kan føre til store forandringer i en distriktskommune. Hva disse forandringene vil

bestå av vil jeg se nærmere på ved fortolke og analysere informantenes utsagn i lys av stedsteori.

4) Hvordan er forholdet mellom det lokale og det regionale med hensyn til næringsmessig utviklingspotensiale som følge av en utvidet kampflybase?

Med denne problemstillingen er målet å finne ut hva Ørland kommune og et utvalg næringsaktører tenker om forholdet mellom de lokale og regionale effektene fra kampflybasen, og hva de tenker om vekst og utviklingsmuligheter utover selve Ørland kommune.

I det følgende vil jeg kort presentere de to kommunene som studeres i oppgaven. Siden oppgaven har et fokus på Ørland, vil hovedvekten ligge på dette caset, men det er også viktig å beskrive Sandnes kommune for å gi et bakteppe for analyse av underproblemstilling nummer 2.

Presentasjon av studieområder:

Ørland og regionen

Ørland er en kystkommune med en befolkning på litt over 5000 innbyggere og regnes for å være en del av Fosenregionen. Brekstad som er administrasjonssentret i kommunen har omtrent 2000 innbyggere, og fikk i 2006 bystatus. Med et landareal på omtrent 73 kvadratkilometer er kommunen en av de minste i regionen. I øst grenser Ørland til Bjugn kommune som er betydelig større i areal og har omtrent 4700 innbyggere. Det er to ganger tidligere forsøkt å slå sammen de to nabokommunene, men uten å lykkes blant annet på grunn av uenighet om hvor et administrasjonssenter skal ligge (Bilstad & Ytterhus 2014). Fra Ørland til Trondheim tar det en time med båt. Betegnelsen Fosen har gjennom tiden omfattet ulike kommuner. I denne oppgaven vil jeg forholde til den interkommunale samarbeidsorganet Fosen Regionråd sin betegnelse som innebærer Bjugn, Osen, Rissa, Roan, Åfjord og Ørland i Sør-Trøndelag fylke, og Leksvik i Nord-Trøndelag fylket (Fosennett 2015).

Landbruk har historisk sett vært en viktig næring i kommunen, men etter at luftforsvaret etablerte seg på 1950-tallet, ble denne virksomheten den største arbeidsplassen i kommunen og regionen. Ørland er videre kjent for sine våtmarksområder og fugler, og har mye turisme knyttet til denne opplevelsesnæringen. Utenom landbruk og forsvar har Ørland to viktige bedrifter som er blant de største i kommunen målt etter antall ansatte og omsetning. Dette er Grøndtvedt Pelagic, som driver med foredling av fisk, og Mascot Høie som er en kjent produsent av dyner, sengesett og sengetøy. De to bedriftene har nærmere 100 ansatte hver og er betydningsfulle bedrifter for kommunen.

Sysselsetting og befolkningsmengde i Ørland kommune

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Antall sysselsatte i selve kommunen	487	459	463	466	473	455	492
Antall sysselsatte off. og priv. sektor: 15-74 år	-	68,8%	65,4%	67,4%	67,4%	67,9%	-
Befolkningsantall	-	5115	5126	5118	5148	5170	-

Tabell 1. kilde: Statistisk sentralbyrå, a, b 2015

Som det fremgår er befolkningsveksten i kommunen nok så stabil de siste årene. Derfor blir det spennende å følge utviklingen, når man virkelig kan begynne å se effektene fra kampflybasen. Da er det godt mulig antall kommunalt ansatte, og sysselsatte i offentlig og privat sektor vil vokse som følge av økt behov diverse tjenester.

Ørland kommune	Verdiskapning i milliarder kr.		Antall Sysselsatte		Verdiskapning pr. sysselsatt, 1000 kr	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010
Offentlig tjenesteyting	451	495	926	930	487	533
Industri, kraft og vannforsyn.	134	237	241	219	1642	1831
Varehandel	107	134	306	317	348	422
Forretningsmessig- og annen tjenesteyting	79	132	132	196	599	673
Bygg- og anleggsvirksomhet	96	86	210	191	457	450
Transport og kommunikasjon	73	85	94	117	774	730
Fiskeri og havbruk	45	75	67	66	670	1142
Jordbruk, skogbruk	37	38	205	185	180	204
Overnatting, reisearrangement	15	15	67	63	223	230
Sum verdiskapning	1101	1376	2303	2336	478	589

Tabell 2. kilde: Strategisk næringsplan Ørland kommune 2014-2026

Over har jeg hentet frem en mer nøyaktig oversikt over antall sysselsatte de ulike næringene i Ørland fra før. På de to neste sidene har jeg lagt ved to kart. Et over Ørland og de andre kommunene i Fosenregionen. Det andre viser kun Ørland.

Figur 1. Kart over Ørland og Fosen. Kart.fosen.net. Målestokk: 1:600.000

Her er et kart over Ørland og kommunene som inngår i Fosenregionen.

Figur 2. Kart over Ørland. Målestokk 1:50000.

Det grå feltet i midten er hvor hovedflystasjonen er lokalisert i dag. Lenger ned til høyre er Brekstad som vi ser ligger veldig tett opp til områdene hvor forsvaret holder til. Brekstad er også stedet hvor hurtigbåt og fergene ankommer. Nord for forsvarsbasen ligger havneområdet Uthaug, som jeg vil nevne senere i oppgaven.

Hvorfor akkurat Ørland? En regional utviklings kontekst

Regional utvikling har i flere år vært et samfunnsgeografisk fagfelt som har interessert meg. Det berører mange viktige områder, slik som samspillet mellom politikk, næringsliv og innovasjon på den ene siden, befolkning, stedsidentitet, flytting og pendling på den andre siden. Kort sagt handler dette fagområdet om samspillet mellom næring, lokalsamfunn og region. En viktig del av denne interessen er relatert til bosettingsmønstret i Norge. Hvorfor mennesker flytter på seg, hvor de flytter, og konsekvensene av disse valgene er dagsaktuelle utfordringer i et regionalt utviklingsperspektiv. En økende sentralisering til byer og større tettsteder når det gjelder mennesker og arbeidsplasser har skapt en rekke utfordringer for distriktene. Johansen (2009) diskuterer deler av denne problematikken i «*Sentraliseringens pris- er sentralisering et problem?*», hvor han utreder virkningene av økt sentralisering. Nærmere bestemt studerer han hvilke utfordringer og prøvelser distriktskommuner i dag må forholde seg til i en tid hvor flyttestrømmene går fra periferi til sentrum. Strategier og tiltak som har som mål reversere noe av denne utviklingen i distriktene, har vært iverksatt på kommunalt til nasjonalt nivå. I 2008 ga for eksempel Kommunal og Regionaldepartementet 50 millioner kroner til såkalte «fracflyttingskommuner» (Regjeringen 2008), for blant annet å sikre at velferdstilbudet opprettholdes også i kommuner med fracflytting og endringer i befolknings sammensetning. Interessant nok var Ørland blant disse kommunene som fikk økonomisk støtte den gang. Hva dette forteller oss, er først og fremst betydningen av innbyggere og befolkningsvekst på den ene siden, og ikke minst et næringsliv som skaper arbeidsplasser og skatteinntekter for kommunen på den andre. Som tema er bosetting bare ett av flere i denne oppgaven, hvor jeg tar utgangspunkt i en distriktskommune i Sør- Trøndelag som gjennom et stortingsvedtak i 2012, med ett kan vente seg en befolkningsvekst, samt store muligheter for økonomisk vekst. Næringsutvikling og befolkningsutvikling blir av flere beskrevet å være koblet sammen, og arbeidsplasser er sagt å være en nøkkelbetingelse for at folk velger å flytte der de gjør (Johansen 2009). Det er flere eksempler på politiske strategier hvor siktemålet er å øke tilflytting, eller hindre fracflytting, hvor arbeidsplasser og jobbmuligheter blir brukt som et trekkplaster.

En god del av innholdet i distrikts- og regionalpolitikken vektlegger fremdeles at styrkning av distriktskommuner som viktig fordi, slik vi har sett over, ulike deler av landet står overfor mange utfordringer og muligheter. Befolkningsgrunnlag, flyttetendenser, næringsstruktur og næringsutvikling påvirker den regionale utviklingen. Så hvorfor har jeg valgt Ørland

kommune som case? Som sagt innledningsvis, er kampflybasen hovedgrunnen for dette valget. Sett i forhold til de dagsaktuelle utfordringene mange distriktskommuner står overfor i dag, er det lett å tenke at Ørland har “vunnet i lotto”. Utviklings- og vekstmulighetene som Ørland og regionen er forespeilet i forbindelse med den store utbyggingen av kampflybasen, er ganske unik i norsk sammenheng. For en kommune med litt over 5000 innbyggere vil bare arbeidsplassene direkte knyttet til kampflybasen skape muligheter for vekst og utvikling. En mer omfattende beskrivelse av hva som inngår i disse mulighetene vil bli konkretisert nærmere i oppgaven.

Et nærliggende eksempel til situasjonen i Ørland var avgjørelsen om Gardermoen som ny hovedflyplass i 1992. I forkant av denne avgjørelsen var det, som mellom Bodø, Ørland og Evenes i kampen hovedkampflybasen, en lang politisk dragkamp om å få den nye flyplassen den gang lokalisert i sin kommune og region. Kommunene som på den tiden ble regnet som mulige og aktuelle steder for den nye flyplassen var Hurum, Hobøl og Ullensaker (Gardermoen). Avgjørelsen den gang, ser man i dag har skapt store ringvirkninger og utviklingsmuligheter for næringslivet i og rundt flyplassen, hvor det i dag snakkes om «Gardermo- effekten» (Julsrud m.fl 2011, Røste 2008). Dette er en betegnelse på den antatt positive utviklingen lufthavnen har hatt for næringslivet i området. Blant annet har antall nyetableringer i kommunene i Romerike steget jevnt siden 2001, hvor det i gjennomsnitt etableres 2000 nye virksomheter hvert år (Julsrud m.fl 2011). Dette sier noe om hvilken betydning og vekstkraft en stor virksomhet ha for en enkeltkommune og region. Noen av de samme ringvirkningene er det nærliggende å tro at kan prege Ørland og Fosen- regionen.

Sandnes

Sandnes er en by i kommunen med samme navn. Med et innbyggertall på 73 000 er Sandnes kommune den nest største i Rogaland etter Stavanger og regnes som en del av Jær- regionen, med et landareal på 285 kvadratkilometer. De viktigste næringsområdene er i dag knyttet til olje- og gassrelatert virksomhet, hvor både små og store oljeselskaper har sitt hovedkontor i fylket. Regionen har et mangfold av leverandører til olje- og gassindustrien hvor Stavanger gjerne blir oppfattet som sentrum i den økonomiske veksten. I og med at Sandnes har et større landareal enn Stavanger, har kommunen blitt et attraktivt sted for bedrifter og befolkningstilflytning. Mye av denne veksten skyldes en slik fordel, samt lavere leie og

kjøpskostnader med hensyn til tomtepriser for næringsbygg og areal. Under har jeg laget en fremstilling av tre variabler basert på tall fra SSB, for å gi et lite inntrykk av sysselsetting og befolkningsmengde.

Sysselsetting og befolkningsmengde i Sandnes kommune

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Antall sysselsatte i kommunen	5095	5415	5521	5708	5843	5934	6233
Antall sysselsatte off. og priv sektor: 15-74 år		74,0 %	74,4%	74,3%	74,1%	73,8	-
Antall befolkning	-	64 580	66 348	66 348	70 070	71 985	73 615

Tabell 3. kilde: Statistisk Sentral byrå c, d 2015

Som det fremgår, stiger antall innbyggere i kommunen jevnt. Samtidig ser vi at antall kommunalt ansatte også med årene steget, kanskje som følge av økt befolkningsvekst. Når det gjelder antall sysselsatte i offentlig og privat sektor er disse tallene veldig stabile.

Hvorfor Sandnes?

Som jeg allerede har vært inne i på underproblemstillingen nummer 2, ønsker jeg å bruke kunnskap og informasjon fra en suksessfull kommunes næringsmessige strategier og grep, for å se nærmere på hvilke områder Ørland kan ta lærdom av. Valget av Sandnes ble først og fremst gjort på bakgrunn av gode resultater fra NHOs nærings NM for kommuner og regioner. Samtidig var det flere kommuner jeg kunne ha valgt ettersom disse også har gjort det bra i disse undersøkelsene. Valget om Sandnes er altså ikke tilfeldig, ettersom det ikke kun er snakk om gode resultater og vurderinger i ett og annet år, men over en lang periode. I tillegg mener jeg det er en form for kobling mellom de to kommunene i den forstand at begge kommunene har helt spesielle fortrinn. I Sandnes har man olje- og gassnæringen som har vært utrolig viktig for næringslivets vekst og utvikling de siste årene, som ikke uten grunn har bidratt til at kommunen er blant dem hvor innbyggerne tjener mest i Norge (Hotvedt 2014). I Ørland har man forsvaret, som med sin tilstedeværelse i flere år, sannsynligvis har bidratt til en beskjeden befolknings- og næringsmessig utvikling, og som nå kraftig utvider sin virksomhet. Jeg tror at disse to næringene, på hvert sitt sted og vis, har og vil være viktige for

næringsutviklingen. Derfor håper jeg at erfaringene gjort i Sandnes og Rogaland kan overføres til de utviklingsprosessene som er i gang i Ørland, og som er i vente.

Tidligere studier og forskning

Her vil jeg først introdusere et utvalg empiriske studier som har vært til inspirasjon for valget av tema og problemstilling. Disse utgjør en form for bakgrunn, eller ramme, for oppgaven og vil være sentrale i den videre drøftingen. Jeg vil særlig ta utgangspunkt i prosjektene «Kommunen som samfunnsutvikler» og «Kommuneprosjektet». De representerer det jeg i teorikapitlet omtaler som substansteori. De to studiene ser på kommunen som en aktør innen næringsutvikling, men har ulike case og utvalg som utgangspunkt. Det er særlig studienes søkelys på kommuner sin betydning for samfunns- og næringsutvikling, hvilke grep som gjøres fra kommunalt hold, hva næringslivsaktørene tenker som er sentralt. At de i tillegg gir anbefalinger gjør disse studiene særlig relevant for min oppgave.

Deretter vil jeg trekke frem sentralt og relevant innhold fra to utredninger, av henholdsvis Rambøll og Forsvarsbygg. Disse ble utarbeidet i etterkant av kampflybasevedtaket i 2012. De prøver i all hovedsak å avdekke hvilke muligheter, behov og konsekvenser man kan vente som følge av vedtaket. Til slutt vil jeg kort redegjøre for NHOs Nærings NM som har vært en viktig inspirasjonskilde.

Næringsutvikling i en dagsaktuell kontekst- presentasjon av to studier

«Kommuneprosjektet» og «kommunen som samfunnsutvikler»

«Kommunane har ei viktig leiarrolle i lokalt utviklingsarbeid. Grunnlaget for ei positiv lokal samfunnsutvikling ligg ofte i ei blanding av det å utvikle næringsliv og tettstad- og bustadområde, og kulturuttrykk og tenester...». (St.meld nr. 25, 2008-2009, 24).

Slik dette utdraget fra Stortingsmeldingen «Lokal vekstkraft og framtidstru» gir inntrykk av, er næringsutvikling et innsatsområde som inngår i mange overordnede planer og strategier både fra departementer og fylkeskommuner, gjerne som en del av regional utvikling. En stor

del av ansvaret er riktignok lagt til kommunene, ved å fungere som en såkalt førstelinje opp mot innbyggere, næringsliv og andre virksomheter. Ved at kommunene har et slikt ansvar er det naturlig å være opptatt av hvordan kommunene fungerer som en forvaltningsaktør med tanke på næringsutvikling.

To studier som bygger på slike betraktninger er «Kommunen som samfunnsutvikler», av Moen (2011) og «Kommuneprosjektet» laget av ECON og Nordlandsforskning (2007). I sistnevnte står det innledningsvis: «*Fra nasjonalt nivå er det betydelige forventninger til kommunene som samfunns- og næringsutvikler. Kommunen er nærmest innbyggerne og det lokale næringslivet, og har et ansvar for å utvikle robuste lokalsamfunn*» (ECON og Nordlandsforskning 2007, 1). Slik man forstår, er det store forventninger til lokalforvaltningens evne til å ivareta sentrale oppgaver, samt til det å ha direkte kontakt med innbyggere og næringsliv. I sitt arbeidsnotat bygger Rønning (2009) videre på resultatene fra «kommuneprosjektet», og har utarbeidet teoretiske perspektiver i etterkant av prosjektet. I rapporten utredes det et teoretisk grunnlag for å forstå praksisen i det kommunale næringsutviklingsarbeidet. Blant spørsmålene som stilles er hvorfor og hvordan kommunen arbeider med næringsutvikling, som er relevante for mitt tema.

Kort oppsummert er det to **overordnede mål** disse to prosjektene har hatt. For det første å undersøke hvordan kommunene i landet kan bli flinkere til å ivareta rollen som en førstelinje for næringsutvikling. For det andre, undersøke hva som hindrer eller fremmer kommunenes evne til å drive næringsutvikling. De driver altså et utredende og en beskrivende undersøkelse, hvor de først og fremst tar utgangspunkt i den lokale næringsutviklingen.

I «Kommuneprosjektet» besto utvalget av 47 kommuner fra hele landet, hvorav 19 var såkalte piloter. Utvalget var altså nokså lite, men til gjengjeld omfattende. Utvalget i studien «Kommunen som samfunnsutvikler» omfatter hele 266 kommuner. Selv om begge studiene har et lavere utvalg av de landsdekkende 430 kommunene (som var antallet i tiden studien ble utført), får man et godt overordnet innblikk i temaet, gjennom forståelse for både private og offentlige aktørers synspunkter på næringsutvikling. Dette gir oss også en bedre bekjentskap med temaet, ved at studiene kombinerer kvalitative og kvantitative metoder.

Hovedfunn fra prosjektene

De mest sentrale funnene fra studiene viser et bredt og sammensatt bilde av hvilke mekanismer, tiltak og strategier som er drivere og viktige for å styrke næringsutvikling lokalt.

I «kommuneprosjektet» finner man først og fremst at det er en betydelig fordel for alle parter, offentlige som private aktører, om næringsutvikling faktisk er på kommunens dagsorden. Det vil si at næringsutvikling, som innsatsområde, må være en del av kommunens planer, strategier og møter. Med andre ord at næring prioriteres. I og med at det å drive næringsutvikling fra kommunalt hold ikke er en lovpålagt oppgave, viser undersøkelsen at det dermed prioriteres veldig ulikt kommunene imellom. For det andre er det å være initiativtakende opp mot næringslivet viktig for kommunenes anseelse og rykte. Det vil si at å være oppsøkende og imøtekommende ovenfor grundere og bedrifter, både i en etableringsfase og i en videre prosess er å anse som viktige tiltak. Som et siste punkt blir interkommunalt samarbeid trukket frem som et fordelaktig for næringsutviklingen, ved at man kan legge til rette for arbeidsfordeling, høyere grad service, utnytte stordriftsfordeler, og skape en fellesskapsfølelse mellom private og offentlige aktører.

Moen (2011) gjør mange av de samme funnene som «kommuneprosjektet» (Econ & Nordlandsforskning 2007), men gjør noen andre spennende funn. For det første finner han at næringslivet og det offentlige ofte har ulik forståelse av hvem som har ansvar for hva. Det hevdes at: *næringslivet har urealistiske forventninger til hva kommunen kan og bør bidra med* (Moen 2011, 50). På noen områder har kommunen og næringslivet helt forskjellige virkelighetsoppfatninger, som i det lange løp kan være en hindring for vekst og utvikling. Videre viser studien at jevn kommunikasjon med næringsaktører, slik som næringsforum, fylkeskommunene og FoU- institusjoner fremmer næringsutvikling. Til slutt viser det seg at mange av kommunene sine næring- og fremtidsplaner er altfor ambisiøse i forhold til hva som faktisk er realistiske mål. Dette gjør at kommunene, slik næringslivsrepresentanten i studien hevder, kan fremstå som useriøse og vanskelige å ta på alvor.

Som vi har sett gir begge studiene et innblikk i hvordan det jobbes med næringsutvikling i en rekke norske kommuner og hvilke utfordringer som finnes. Selv om studiene på mange vis er retningsgivende for hvordan kommuner kan stimulere til økonomisk vekst, tas det ikke høyde for utvikling i en regional kontekst. En slik vinkling, altså det regionale aspektet, vil jeg i min

oppgave gå nærmere inn på fordi jeg mener forholdet mellom det regionale og lokale har mye med hverandre å gjøre i en næringsutviklingskontekst.

Utredninger fra Forsvarsbygg og Rambøll

Da det endelige vedtaket om kampflybasen ble gjort 2012, gikk startskuddet for en hektisk og spennende tid for Ørland kommune og regionen. Som følge av avgjørelsen ble det iverksatt flere utredninger og forstudier, blant annet av Rambøll og Forsvarsbygg, hvor formålet var å gi en indikasjon på hva slags endringer, utfordringer og muligheter man kunne vente seg i tiden fremover. I rapporten til Rambøll står det innledningsvis:

«Etablering og drift av ny og utvidet kampflybase stiller kommunene Ørland og Bjugn overfor en rekke nye oppgaver, muligheter og utfordringer. Nye interessenter kommer inn, aktiviteter og tjenestebehov vil øke, og nye ressurskonflikter kan oppstå. Vedtaket om kampflybase inneholder samtidig spennende muligheter for kommunene som nesten ingen annen kommune har hatt i Norge» (Spilsberg m.fl 2013, 4).

Det faktum at kampflybasen gir muligheter og fortrinn er det altså ikke noen tvil om. Noe av forskjellen mellom de to rapportene er at Rambøll sin utredning tar utgangspunkt i de samfunnsmessige mulighetene som følge av kampflybasen. Blant annet er det blitt estimert en befolkningsvekst på 20 prosent frem mot 2030. Denne veksten har i stor grad sammenheng med de 500 nye stillingene det vil være behov for på basen, i tillegg til 300 vernepliktige som vil tjenestegjøre der (Spilsberg, m.fl 2013, Haugset 2013). Et interessant moment man kan trekke frem her, uten å starte en større diskusjon, er at kommunen selv (Ørland) har satt et mål på 35 prosent befolkningsøkning (Ørland kommune, a 2014), som tilsier at det er store forskjeller mellom aktørene i synet på dette.

Utredningen til Forsvarsbygg kan for det første sies å fungere som en reguleringsplan for arealbehov i og rundt selve kampflybasen, hvor det undersøkes på hvilke områder utbygging er mulig eller nødvendig i en relativ liten kommune. Med kart og bilder over kommunen og eksisterende kampflybase blir det redegjort for disse områdene i planforslaget til Forsvarsbygg. For det andre fungerer den som en konsekvensutredning hvor det redegjøres for samfunnsmessige konsekvenser av kampflybasen, som for eksempel økt støy, befolkningshelse, miljø, transport, infrastruktur, og ikke minst regional og lokal utvikling.

Hvert av disse eksemplene kunne det vært interessant å gå nærmere inn på fordi de berører sentrale sider av utviklingen samtidig som det også kan sies å være relatert til næringsutviklingen. Det er særlig punktet om konsekvenser for regional og lokal utvikling som blir vektlagt i min oppgave. Under delkapitlet «Konsekvenser for samfunn» i utredningen fra Forsvarsbygg, står det følgende om regional og lokal utvikling:

«Prognose for befolkningsutvikling med utbygging av Ørland hovedflystasjon tilsier at antall bosatte i Ørland og Bjugn kommuner blir i overkant av 12 000 personer i 2030. (...) Et lokalt næringsliv som i større grad enn i dag kan utnytte leveransebehovet til hovedflystasjonen, vil også kunne bidra til ytterligere befolkningsvekst. I en periode av utbyggingsfasen vil det også være behov for inntil 100 ekstra arbeidsplasser hos lokale tjenesteleverandører»
(Forsvarsbygg 2014, 44).

Slik man forstår fra sitatet tar også Forsvarsbygg sin utredning høyde for mulighetene for vekst, både eksisterende og nytt næringsliv, samt at det ventes en sterk befolkningsvekst i tiden fremover. Disse temaene vil jeg blant annet berøre i analyse og diskusjonsdelen, hvor jeg ser på hvordan ulike aktører i Ørland arbeider med næringsutvikling, samt å utforske hvilket potensial som finnes, i og med at det vil være økt behov for oppgaver og tjenester som følge av den utvidede kampflybasen.

Sett under ett, setter begge utredningene søkelys på viktige aspekter ved de store endringene og mulighetene rundt kampflybasen. Ved å utrede hva disse endringene innebærer, tar de samtidig opp mulige samfunnsutfordringer, slik som økt arealbehov, interessekonflikter mellom ulike grupper og rask befolkningsvekst. Sistnevnte tenker man gjerne ikke på som en utfordring i og med at distriktskommuner i dag streber etter økt tilflytting til sine steder. Likevel virker det faktisk å være en tosidig sak, for kort tid etter vedtaket i 2012 uttrykte rådmann i Ørland bekymring for at kommunen ikke hadde råd til eller mulighet til å håndtere en stor befolkningsvekst slik forutsetningene var (Sandmo & Ytterhus 2012). Utredningene til Rambøll og Forsvarsbygg gir en pekepinn på hva slags endringer og tiltak som kan og bør skje. Disse endringene er både forsvars- og samfunnsrelaterte. Med andre ord, en forberedelse til hva fremtiden vil bringe, samtidig som ingen med sikkerhet kan si hvordan situasjonen vil være om noen år.

NHOs nærings- NM

I og med at jeg ønsket å utforske de næringsmessige mulighetene i Ørland, samt å hente inspirasjon og kunnskap fra aktører i en annen kommune, ble en del av forskningsprosessen å finne ut hvordan situasjonen på dette feltet var. Her tok jeg for meg tidligere studier og undersøkelser som hadde lokal og regional næringsutvikling som tema. I den sammenheng fant jeg de årlige resultatene fra NHOs nærings NM, utarbeidet av Telemarksforskning, som interessant og relevant å se nærmere på. Rapportene som kommer ut hvert år, måler og sammenligner næringsutvikling i regioner, fylker og kommuner etter fire indikatorer: nyskaping, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Selv om man kan stille spørsmål ved hvordan man kan måle hvor god, eller dårlig en kommune er, mener jeg disse rapportene gir en god beskrivelse over hvilke steder som er såkalt vellykkede, og hvilke som sliter.

Hvis man tar utgangspunkt i resultatene fra 2014, både selve rapporten og de interaktive data på NHOs hjemmesider, havner Ørland på plass 232 av i alt 428 kommuner, mens Fosenregionen som Ørland regnes å være en del av, havner på 74. plass av i alt 80 regioner (Vareide 2015). Disse resultatene gir oss en indikasjon på at næringslivet i Ørland gjør det relativt bra, mens Fosenregionen har et stykke å gå.

Den andre kommunen jeg valgte i oppgaven er Sandnes, som på sin side havnet på 5. plass i 2014, etter å ha vært rangert som nummer to året før. Stavangerregionen, som Sandnes er regnes for å være en del av, kåres som vinner av året nærings NM for regioner. De sterke resultatene gjorde at jeg ønsket å forstå mer konkret hva slags planer, valg, strategier og prioriteringer som ligger til grunn for de gode resultatene man har oppnådd, både lokalt, og regionalt.

Selv om resultatene fra NHO sier oss noe om situasjonen, er det samtidig fristende å hevde at resultatene fra rapportene kun speiler én side av saken. De baserer seg nemlig på bedriftenes regnskapstall fra gjeldende år, samt tall fra Enhetsregisteret og SSBs registerbaserte sysselsettingsstatistikk, som vil si at resultatene bygger på kvantitative data. Å se bak de store «tallene» var en vesentlig motivasjonsfaktor for mitt valg av tema, hvor jeg ønsket å snakke med personene som aktivt arbeider med næringsutvikling.

I det neste kapitlet vil jeg presentere teorien for oppgaven.

2. Teoretisk rammeverk

Innledning

Det overordnede målet med dette kapitlet er å presentere det teoretiske grunnlaget for oppgaven. Med de ulike teoretiske perspektivene ønsker jeg å utforske hvilke faktorer som kan være utslagsgivende for å styrke og bidra til næringsutvikling på regionalt, lokalt og stedlig nivå. Samspeillet mellom politikk og forvaltning på den ene siden, og teknologi, kunnskap og innovasjon på den andre, er på mange måter drivkrefter for å stimulere til økonomisk vekst. Som interessefelt, og begrep, har ikke studier av næringsutvikling noen spesiell faglig tilhørighet, men studeres og brukes på mange ulike måter og i ulike sammenhenger. Av den grunn finnes det mange forskjellige perspektiver, som på hvert sitt vis vektlegger hva slags prosesser som fremmer vekst i næringslivet. Derfor ser jeg det naturlig å ha med noen teorier som sier noe om regionale og lokal utvikling

Kapitlet er delt inn i to deler. I del én presenterer jeg sentrale forståelser av *sted* som begrep, fordi jeg mener det er interessant å se hvorvidt ulike tilnærminger til dette begrepet kan forklare i utvikling og endringer i Ørland. Her begynner jeg med å redegjøre for tre tilnærminger Agnew identifiserte på 1980- tallet, nærmere bestemt i 1987 og 1989. Deretter vil jeg gå inn på debatten om sted og globalisering, som blant annet førte til en videreutvikling av stedsbegrepet. Til slutt i denne delen, vil jeg presentere viktige bidrag fra Doreen Massey, om et relasjonelt stedsbegrep (1995, 2005). Del to i teorikapitlet presenterer teorier innen regional og lokal utvikling. Disse teoriene kan ifølge Hansen & Selstad (1999), være uttrykt for et normativt syn, det vil si, som vektlegger hvordan regional og lokal utvikling bør skje, i hvilken retningen utviklingen bør gå. Men teoriene kan være beskrivende eller forklarende, og ha som formål om å forstå endringsprosesser. I arbeidet med å finne relevant teori, har jeg forstått det slik, at det ikke er grunnleggende forskjeller mellom lokale og regionale utviklingsteorier, derfor vil det heller ikke være et grunnleggende skille mellom lokale og regionale perspektiver. De teoretiske perspektivene om sted, og regional og lokal utvikling vil utgjøre oppgavens teoretiske rammeverk.

I analysedelen støtter jeg meg dessuten på såkalt substansteori som jeg allerede har introdusert i bakgrunnskapitlet, henholdsvis studiene «Kommunen som samfunnsutvikler» og

«Kommuneprosjektet». Disse er mer avgrensede og konkrete teoretiske bidrag, som i mange tilfeller springer ut av empiriske undersøkelser innen samme tema som mitt. Jeg tenker særlig på forskning hvor det drøftes hvilke faktorer som fremmer og hindrer næringsutvikling. Valget av en slik struktur i forhold til teoridelen i oppgaven forsvarer jeg først og fremst med at slik substanssteori vil passe bedre direkte i analysedelen, hvor de lettere kan relateres til mine funn og drøfting. Under har jeg laget en fremstilling av struktur for teori i oppgaven.

Teoretiske perspektiver
på sted

Teoretiske perspektiver på
lokal og regional utvikling

Teorier om kommunen
som næringsutvikler (I analysedel)

Teoretiske perspektiver på «sted»

Endringsprosessene som foregår i Ørland i disse dager kan studeres fra flere ståsteder og perspektiver. Hvis man ser de lokale prosessene som foregår gjennom samfunnsgeografiske «briller», er det naturlig å tenke at teoretiske forståelser av sted bør ha en plass i en oppgave som denne. Det intensiverte arbeidet som gjøres i kommunen etter kampflybasevedtaket i 2012 har på mange måter med samfunns- og stedsutvikling å gjøre. Som innsatsfelt blir stedsutvikling blant annet brukt for å skape attraktive steder, som grunnlag for bosetting og næringsutvikling. Det er forholdet mellom sted og næringsutvikling som er sentralt i denne delen, hvor jeg vil presentere noen sentrale tilnærminger til *sted* som begrep.

«Sted»- en introduksjon og tre tilnærminger

Place is clearly a complicated concept. It is all the more confusing because, at first glance, it appears to be obvious and common sense (Cresswell 2004, 50).

Selv om stedsbegrepet i samfunnsgeografien er et naturlig og sentralt interessefelt, vil begrepet i dagligtalen gjerne ikke fremstå med noen særlig mening utover det rent deskriptive og opplagte, slik forfatteren over skriver. Å drive teoretisering av et begrep som sted kan sies å kjennetegne geografer, ved at man går i dybden av begrep det normalt sett ikke reflekteres mye over, slik som sted, rom og tid. Disse er sentrale begrep i faget. Stedsbegrepet har i lang tid en sterk forankring i geografifaget og er sagt å være et av de klassiske interessefeltene for geografer (Hubbard m.fl 2002). Eller som Tim Cresswell skriver, «*human geography is the study of places*» (2004, 1). Sted kan være en konkret plass og referere til en bestemt lokalisering (Cresswell 2004), samtidig som det kan assosieres med noe abstrakt, og mindre konkret. En slik tosidighet gjør at begrepet fremstår som både enkelt og komplisert på samme tid. Når det kommer til en romlig størrelse Den romlig størrelse og begrensninger på et steder, finnes det ikke noen eksakt fasit på hvor store disse kan være. Likevel blir sted ofte ansett for å være mindre eller underordnet i forhold til en region. Lysgård (2004, 32) skriver at «*Paasi (1986) skiller mellom sted og region, og knytter stedet til det enkeltes individs livsløp, mens region er en institusjonell konstruksjon med lengre tidsspenn*. Dette er en beskrivelse på forskjellen mellom de to begrepene. Selv om sted lenge har vært et interessefelt innen den humanistiske retningen av geografifaget, har begrepet også vært brukt i fag som psykologi og sosiologi. Innflytelse fra slike fagdisipliner bidro blant annet til å vektlegge individers opplevelse av steder, altså på et subjektivnivå. Innen økonomisk geografi har begrepet tradisjonelt blitt sett på som bakgrunnsramme for økonomisk aktivitet.

I og med at *sted* blir ansett for å være blant de mer sentrale begrepene i geografifaget, har det naturlig nok vært en rekke ulike forståelsesmåter av begrepet. Men dette har på en annen side ført forvirring og uklarheter i forståelsen og defineringen av begrepet. På slutten av 1980-tallet samlet og kategoriserte Agnew ulike forståelser av begrepet inn i tre «kategorier». Selv om de tre forståelsene ofte ble ansett som konkurrerende, hevdes det at de heller bør forstås som komplementære dimensjoner av sted, altså at de utfyller hverandre (Berg & Dale 2004). I

det følgende vil jeg presentere disse tre dimensjonene.

Sted som «Location»

Sted som «location», eller lokalisering på norsk, er sagt å ha sterkt forankring innen økonomisk geografi og blir beskrevet som et spesifikt punkt på jordens overflate (Castree 2003). I denne tilnærmingen blir sted forstått som en form for bakgrunnsramme for økonomisk aktivitet, liv og handlinger. Innenfor denne rammen vil markedskreftene gå sin gang og ha stor innvirkning på prosess og utvikling. Råvaretilgang, klima, arbeidskraft og tomteforhold er noen lokaliseringsfaktorer som blir vurdert som viktige med henblikk på det aktuelle stedet (Berg & Dale 2004). Selv om sted i location- perspektivet vektlegger et mer statisk syn på økonomisk aktivitet, omfatter denne tilnærming også sosial aktivitet som er tilknyttet økonomisk vekst (Hubbard m.fl 2002).

Et vesentlig mål i location tenkning er å etterstrebe en mest mulig objektiv beskrivelse av steder når man skal forklare hvor «attraktive» eller velegnet de er for etablering av virksomheter eller bedrifter (Berg & Dale 2004). Ved å forstå steder på en slik måte legges det vekt på de synlige og målbare egenskapene til stedene, hvor romlige analyser er en arbeidsmåte. I undersøkelsen av slike egenskaper har kvantitative analyser av steder vært mye brukt, med statistikk som et vanlig måleverktøy i disse undersøkelsene. I location perspektivet er altså «sted» og økonomisk aktivitet sentralt, og en vektlegger at steder er en plass for økonomisk vekst.

Sted som «Sense of Place»

«Sense of Place»- perspektivet vektlegger de indre, individuelle og opplevelsesmessige dimensjonene ved steder. Når location- perspektivet er opptatt av sted som en ramme, eller en konkret stedfesting i rommet for blant annet økonomisk aktivitet, er «sense of place» perspektivet mer opptatt av opplevelsesdimensjoner ved steder (Berg & Dale 2004). Et annet viktig skille er at man ikke er opptatt av å beskrive stedene objektivt, men fange opp de subjektive opplevelsene. Sted er da noe man opplever og ser innenfra, i motsetning til utenfra. Disse to perspektivene har på sett og vis representert to «leire» i faget, siden de er forankret i ulike vitenskapssyn. Entrikin (1991) hevder imidlertid i boken «*The Betweenness of place:*

Towards a Geography of modernity», at det i forståelsen av steder er behov for å forholde seg til både en objektiv og en subjektiv realitet. Han ser det altså hensiktsmessig å kombinere disse to perspektivene fordi de dekker hver sin forståelsesmåte.

Også Hubbard m.fl (2002) forklarer at sted i «sense of place»- perspektivet i stor grad er knyttet til det lokale og de subjektive følelsene man har for et spesielt sted. Slike følelser er utviklet på bakgrunn av blant annet psykologiske, miljømessige og sosiale faktorer (Berg & Dale 2004). Den betydelige graden av subjektivitet, det vil si de menneskelige opplevelsene av steder, har kanskje vært det sterkeste ankepunktet mot denne tilnærmingen, som særlig ble støttet av humanistiske geografer. Manglende grad av objektivitet er kritikk som ikke bare «sense of place» perspektivet har fått rettet mot seg, men har vært utgangspunkt for vitenskapelige debatter i flere fag. Objektivitet er i dag kjent som et viktig aspekt ved forskning, selv om de fleste vel anser at forskning aldri blir helt objektiv. Likevel viser dette perspektivet at steder kan knyttes til det individuelle og ha en dypere mening.

Geografer som, Yi Fu Tuan og Ted Relph, fra den humanistiske skolen, var særlig innflytelsesrike i arbeidet med utviklingen av en «sense of place» forståelse (Castree 2003). Geografene fra denne skolen var kritiske til den kvantitative innflytelsen faget med tiden hadde fått, og denne bekymringen gjaldt også for stedsbegrepet. Som Berg & Dale (2004, 42) skriver *“målet var å gjeninnføre det menneskelige aspektet i geografisk teori. I stedet for å betrakte sted som en fysisk bakgrunnsramme («location»), ville man avdekke hvordan ulike individer og grupper tolker og knytter seg til de områdene hvor de lever sine liv».*

Formuleringen sier mye om spenningene i faget på den tiden, hvor debatten sto mellom geografer som ønsket en kvantitativrettet fagdisiplin med et positivistisk vitenskapssyn. På den andre siden sto geografer som vektla menneskelige aspekter og kvalitative tilnærminger som mer betydningsfulle.

Sted som «locale»

Det siste av de tre stedsperspektivene Agnew omtaler, er sted som «locale». I dette perspektivet blir sted sett på som en form for møteplass hvor menneskelige aktiviteter krysses i tid og rom (Berg & Dale 2004). I en setting hvor sosial utøvelse og samhandling skjer, er sted et område hvor dette skjer (Entrikin 1991, Hubbard 2002). Noen eksempler på slike steder er kjøpesentre, parker, eller universitet. Disse formes gjennom sosial praksis som

utgjøres av mennesker og strukturene rundt. Ifølge Berg & Dale (2004, 44), vil «*steder endres kontinuerlig som følge av menneskers aktiviteter, samtidig som stedet også påvirkes av disse aktivitetene*». Dette synet på sted, om forholdet mellom menneskers og steders gjensidige påvirkningskraft, er sagt å være inspirert av Anthony Giddens «struktureringssteori» (Cresswell 2004). Uttrykket «locale» er også hentet fra denne teorien, hvor dualitet mellom mennesker og strukturer er sentralt, og hvordan disse sammen utgjør og former samfunnet. I «locale»- perspektivet forstås steder i en større kontekst enn kun det lokale. Det vil si at man vektlegger faktorer som globalisering og internasjonalisering som vesentlige i forståelsen av begrepet. Sted utgjøres av flere elementer, hvor varer, bedrifter og mennesker fra hele verden blir forstått som å ha en betydelig innvirkning på steder, som sammen med lokale restauranter og butikker vil utgjøre stedet, og gi det et eget særpreg (Berg & Dale 2004). Riktignok er slike elementer og prosesser ikke forenelige med forståelse av steder, slik man vanligvis hadde forstått dem tidligere.

«The end of geography»?

Som en betegnelse på en mer sammensatt og integrert verden, hvor avstand i tid og rom i større grad enn tidligere er redusert, blir *globalisering* ansett for å være en forklaring eller betegnelse på slike prosesser. Påvirkning fra kulturer, steder og mennesker som i større grad enn tidligere har mulighet til å flytte på seg, førte til et mer komplekst syn på steder enn man tidligere var vant til. Disse prosessene og endringene var ikke forenelige med Agnews kategorisering av steder, som til da hadde vært ansett som samlende. Det ble blant annet rettet kritikk mot stedsbegrepets betydning i en såkalt *globaliseringsalder*. Kritikken ble blant annet frontet av Manuel Castells, med sitt «the end of place» perspektiv, gjengitt i Sheppard (2002), og Edward Relphs bok «Place and Placelessness». Castree (2009, 154) skriver: *For Castells, globalization thus signals the end of place. (...) Globalization it seems, forements a crisis of disciplinary identity*». Budskapet til Castells er at globaliseringsprosessene har ført til at steder ikke lenger er hva de pleide å være, og at stedsbegrepet derfor har mistet sin betydning og rolle som forklaringsgrunnlag i geografifaget, selv om han riktignok selv ikke er geograf. Videre hevdet han at steder ble mer og mer like hverandre, og at det foregikk en stadig utveksling av mennesker, varer og tjenester mellom disse (Castree 2003). Det unike ved stedene, som tidligere ble vektlagt som sentralt i forståelsene av steder, var ikke lenger relevant.

Som en reaksjon på denne kritikken begynte man å tenke nytt i teoretiseringen om steder. Spørsmål som ble stilt i denne tankeprosessen var hvorvidt steder faktisk hadde mistet sin betydning og egenart, eller om det heller var snakk om at stedenes posisjonering og særegenhet ble forsterket. Var det mulig at steder både kunne være en del av det globale og samtidig være unike? Castree (2009) gir noen svar på disse spørsmålene. For det første, selv om steder blir mer like hverandre og mer knyttet sammen, vil den fysiske avstanden holde dem adskilt. For det andre, selv om mange steder blir utsatt for de samme globaliseringsprosessene, får de ofte en egen og særskilt utforming og identitet. For eksempel identitet som en «forsvarskommune». For det tredje, vil de fleste sosiale forhold ikke ha en global rekkevidde. For eksempel vil båndene man har til familie, venner eller kolleger i all hovedsak ha en lokal forankring.

Selv om man erkjenner at steder hele tiden vil være i forandring, vil det dermed ikke si at de vil slutte å eksistere av den grunn. Å forstå begrepet ut ifra tiden man lever i, bidrar samtidig til en større forståelsesramme. Bidragene til Doreen Massey, særlig de fra starten av 1990-tallet ble viktige i en videreutvikling av stedsbegrepet, hvor man begynte å snakke om et mer «relasjonelt stedsbegrep» (Hubbard m.fl 2002, Sheppard 2002).

Et relasjonelt stedsbegrep

“Places are both interconnected and interdependent. Their economic fortunes and general well-being can in no way be completely determined by events or actions within place itself” (Massey 1995:69).

Som vi har sett fra «locale» tilnærmingen, blir steder forstått som del av sosiale forhold, formet av de aktivitetene som foregår på dette stedet. Et sentralt holdepunkt i den relasjonelle stedsforståelsen, er at disse ikke kun hadde en lokal forankring, men at mange steder i verden har en påvirkningskraft overfor hverandre. Slik man kan forstå sitatet, er steder forstått som komplekse, at de ikke kan forstås ut fra seg selv alene, og at steder er forbundet med hverandre og gjensidige avhengige av hverandre.

Doreen Massey som regnes for å være det relasjonelle stedsbegrepets «mor» har vært sentral i rekonseptualisering av begrepet (Berg & Dale 2004, Hubbard m.fl 2002). I boken *A global*

Sense of place, fra 1991 presenterer hun en ny tilnærming til begrepet, ved å forstå steder som mer progressivt og utadrettet enn tidligere. De tydelige grensene mellom steder er ikke lenger preget av romlige begrensinger som før, ei heller er de lukkede. Hun hevder at endringene lå i at steder i større grad er åpne og porøse, og konstant blir utsatt for ytre påvirkninger. Hun bruker Kilburn High Road i London som eksempel, en gate med forretninger, butikker og restauranter fra hele verdenen, hvor en større sammensetning av mennesker med ulike bakgrunner lever og arbeider side om side. Summen av disse relasjonene i denne gaten, illustrerer en god del av tanken bak den relasjonelle stedsforståelsen. Det vil si at, Kilburn High Road fungerer som et møtested hvor ulike konstellasjoner av sosiale forhold samles og foregår. Cresswell (2004, 74) forklarer at det som kjennetegner Masseys relasjonelle stedsforståelse er:

- 1) Sted som en prosess
- 2) Sted som definert fra utsiden
- 3) Sted som et område bestående av flere identiteter og historier
- 4) Det unike ved steder er definert av samhandlingene som foregår på dette stedet

“Places, represented in this way, are thus not isolated from each other, each with its own internal history. Their very characteristics are formed, in part, through their links with one another” (Massey 1995:69).

Sitatet over er hentet fra «*A place in the World?*» (1995), en bok hvor Massey videreutvikler den relasjonelle stedsforståelsen, hvor globalisering utgjør et sentralt element. Sitatet forklarer oss at steder er koblet sammen, samtidig som de også er selvstendige enheter. På en måte kan dette virke selvmotsigende. Selv om globalisering, slik Harvey ser det, har ført til at steder fremstår som mindre trygge og stabile enn tidligere, vil ikke dette være til hindre for folks tilhørighet og tilknytning til steder (Antonsich 2010). Om impulsene fra en hel verden bidrar til å gjøre steder mer like, arbeides det likevel med å trekke frem det unike og spesielle ved hvert sted, som igjen kan relateres til steds- og næringsutvikling, hvor norske distriktskommuner jobber for å gjøre seg attraktive for tilflyttere og næringsliv.

Den relasjonelle stedsforståelsen, blir i Berg & Dale (2004) omtalt som en del av «nyere» stedsteori, men må forstås som ny på tidspunktet for publisering av boken de skriver om dette. Om den relasjonelle stedsforståelsen beskriver forfatterne noen grunnleggende perspektiver.

- 1) At steder er åpne og strekker seg lengre enn kun det lokale.
- 2) At steder er mer åpne enn

statiske, og at de hele tiden vil være i en form for endring som følge av relasjoner og interaksjonsmønstre. 3) Steder er gjensidig avhengig av hverandre, i den forstand at de påvirkes av hverandre, i en mer og mer sammensatt verden. 4) At sted skapes. Steder vil kontinuerlig konstitueres av menneskelige, institusjonelle og symbolske prosesser. Selv om disse perspektivene her er skilt fra hverandre, henger de sammen og utgjør en forklaringsramme til det relasjonelle stedet.

I *For Space* (2005), bygger Massey videre på det relasjonelle stedsbegrepet. I denne boken er hun enda mer opptatt av at steder må forstås som mer åpne og dynamiske. For å tydeliggjøre hva hun mener, forklarer hun at steder er preget av *elusiveness* og *throwntogetherness*, oversatt som flyktighet og sammenkastethet. I litteraturen hvor Massey skriver om et relasjonelt stedsbegrep bruker hun ofte eksempler fra sin egen hverdag, slik som Kilburn High Road som er nevnt tidligere, for å illustrere hva hun mener. Et annet eksempel Massey bruker er en by i England hvor hun hevder at det unike ved dette stedet, og i og for seg alle andre, har å gjøre med «*throwntogetherness - the way that very diverse elements that cross categories such as the natural or social come together to foster a particular 'here and now'*» (Anderson 2008, 232). Det er dette som gjør steder spesifikke, nemlig samlingen av så mange forskjellige elementer. Steder blir i tillegg forstått som hendelser, begivenheter eller møtesteder for sosiale interaksjon, og blir til som følge av disse møtene.

Selv om det finnes flere tilnærminger og forståelser av steder, vil jeg i denne oppgaven ta utgangspunkt i en relasjonell forståelse av sted. En slik forståelse har, som drøftet over, flere dimensjoner ved seg, noe som gjør det spennende å gå i dybden av denne måten å forstå sted på. Slik situasjonen i Ørland er i disse dager, ventes det endringer både gjennom fysisk utbygging av veier, bygninger, infrastruktur, og ikke minst en utvidet forsvarsbase. I tillegg vil det mest sannsynlig bosette seg flere hundre nye mennesker der, som flytter dit fra en rekke andre steder i landet for å jobbe, enten inne på kampflybasen, eller utenfor. Med andre ord fremstår Ørland som et sted i endring, og et sted som med all sannsynlighet vil bli preget av en sammensetning av allerede bosatte innbyggere med sin lokalkultur og tradisjoner, og nyinnflyttede mennesker. Sammen med nye impulser og mennesker vil disse prosessene kunne være med på å endre dette stedet og lokalsamfunnet.

Teoretiske perspektiver på regional og lokal utvikling

Fra første halvdel av 1900-tallet vokste regional geografien frem som et del av geografifaget hvor man gjennom studier av regioner prøvde å gi beskrivende kunnskap om steder og deres egenart. Holt-Jensen (2009, 6-7) skriver: *“Regional geography is defined as the study of areas in their total composition or complexity. (...) Hartshorne made it clear that each region should not necessarily be studied in the same way”*. Richard Hartshorne som her nevnes, blir ansett for å være blant de mer innflytelsesrike og viktige bidragsyterne innen denne delen av faget med sine studier av regioners ulikheter. Målet med slike studier var å sammenligne regioner, for å finne det særegne ved hver og en av dem. Fra midten av 1900-tallet endret regionalgeografien seg, til i større grad å vektlegge samfunnsutfordringer og utviklingsmuligheter i de aktuelle regionene som ble studert. I denne tiden fikk regionale omstillingsprosesser mer oppmerksomhet, samtidig som lokale forhold innenfor utviklingsperspektiver ble mer sentralt. Ifølge Pike m.fl. (2006), er lokal og regional utvikling med årene blitt enda et viktig satsningsområde for nasjonale, så vel som regionale og lokale styremakter.

Som fagområde dekker regional og lokal utvikling en rekke temaer, slik som forholdet mellom politikk, næringsliv og forvaltning på den ene siden, og mennesker, kultur og identitet på den andre. Tatt i betraktning en slik variasjon, vil jeg i denne oppgaven i all hovedsak ha et økonomisk geografisk fokus. Det vil si at jeg vektlegger de næringsrelaterte sidene ved slike utviklingsteorier, som jeg mener kan forklare og belyse de pågående prosessene rundt kampflybasen i Ørland. I det følgende vil jeg presentere et utvalg av teorier knyttet til regional og lokal utvikling som jeg deler opp i to tidsmessige bolker. Den første tar for seg teorier fra midten av 1950 tallet frem til slutten av 1990-tallet. I den neste delen skal jeg ta for meg teoretiske perspektiver som kan kategoriseres som såkalt «nyere». Disse er fra 1990-tallet og frem til i dag. Jeg gjør også et skille mellom eksogene og endogene vekstteorier, som jeg først vil gå nærmere inn på.

Eksogene og endogene teorier for økonomisk utvikling

Det store mangfoldet av teorier og modeller innen regional og lokal utvikling gjør det fordelaktig å foreta en gruppering av disse. I og med at slike teorier har hentet inspirasjon fra forskjellige fagtradisjoner, vil de på flere områder skille seg fra hverandre ved å ta utgangspunkt i ulike temaer. Likevel vil det ikke som Tödting (2011) sier, være noen

upregede og klare skillelinjer mellom dem. Når Bukve m.fl. (2004, 41) skriver om regionaløkonomiske tilnæringer, skiller forfatterne mellom eksogene og endogene perspektiver på økonomisk utvikling, og at de: «*representerer ulike innfallsvinkler til analyse og forklaring av regional utvikling og ubalansert vekst*». I de eksogene teoriene er økonomisk vekst og utvikling tenkt å skje eller komme «utenfra», for eksempel gjennom vekstspredning fra sentrum til periferi, slik teorien om vekstsentre vektlegger. Det vil si at de ytre faktorene er avgjørende for steder eller regioners mulighet for økonomisk utvikling. I dette perspektivet ligger det et noe dogmatisk syn på utvikling mellom steder og regioner, ved å ta høyde for at naturressurser og komparative konkurransefordeler var avgjørende for utvikling og vekst. Etter hvert erkjente man at slike perspektiver nødvendigvis ikke var forklarende eller hjelpende nok. Eksogene teorier, ble utfordret av teorier og modeller som i større grad vektla andre faktorer som avgjørende for økonomisk vekst. Kjernen i disse teoriene var at utviklingen skjedde «innenfra», derav navnet endogene utviklingsteorier. Disse teoriene ble populære på 1980-tallet, når man erfarte at de eksogene modellene ikke ga resultater, samtidig som man erkjente at lærings- kunnskapsøkonomien spilte en viktigere rolle enn tidligere. Fellestrekkene for teoriene under den endogene «paraplyen», var oppfattelsen om at stedbundne elementer, slik som naturressurser spilte en underordnet rolle, mens det heller var de egenutviklede ressursene som var avgjørende (Selstad 2004).

Teorien om vekstsentre

Hva er årsaken til at noen steder eller regioner gjennomgår økonomisk vekst og utvikling, mens andre stagnerer eller opplever nedgang? Det var slike spørsmål som dannet grunnlaget for «Growth Poles», eller *vekstsenterteori* som den blir kalt på norsk. Vekstsenterteorien utgjør en del av regionale utviklingsteorier. Om regionale utviklingsteorier skriver Hansen og Selstad (1999), at den sentrale ideen bak teorien var at økonomisk utvikling og vekst, ikke nødvendigvis ville være gjeldene for en hel region, men i stedet være konsentrert rundt spesifikke sentra. Et slikt senter ville da være et samlingssted for viktige næringer og bedrifter, som hadde funksjoner som drivere for den økonomiske utviklingen. I tillegg ville vekstsentrene med sine viktige nøkkelindustrier ha en drivende og fornyende påvirkning på økonomien, som i stor grad var kjernen i en prosess for å skape vekst og utvikling (Hansen & Selstad 1999, Pike m.fl. 2006). Selv om beskrivelsene av teorien til nå kan virke å kun ta utgangspunkt i det lokale, er en viktig del av teorien at ringvirkningene fra vekstsenteret

etterhvert ville komme regionen og de nærliggende stedene til gode. Derfor blir den ansett for å være i en kategori tilhørende regional utvikling. Teorien ble i første omgang utarbeidet av franskmannen Francois Perroux i 1949 og senere videreutviklet av Albert Hirschman. Som en teori innen økonomisk geografi ble tanken om vekstsentre brukt som et strategisk planverktøy mot stagnasjon og nedgang i mange land, og ble mye diskutert på 1960- og 70-tallet (Parr 1999).

At disse vekstsentrene ville skape ringvirkninger og vekst for de omkringliggende stedene gjorde at teorien ble ansett som en nyttig planleggingsmodell innen regionalutvikling. Med andre ord ville vekstsentrene utgjøre en styrke og fordel ikke bare lokalt, men også skape positive effekter for regionen og naboregionenes økonomiske utvikling (Foss m.fl. 2006). I Norge implementerte man på 1960-tallet sentrale deler av tankesettet bak teorien til Perroux i planer og strategier for regional og lokal utvikling. Selv om teorien i utgangspunktet hadde store byer som Lyon, Marseille og Toulouse som idealer, prøvde man å tilpasse den til mindre steder. Befolkningmessig var disse byene mye større enn de fleste norske, derfor ble sammenligningsgrunnlaget sett på som noe komplisert (Hansen & Selstad 1999). Ideelt sett var vekstsentrene tenkt å ha 100-250 000 innbyggere. I mer rurale områder kunne de være på 30 000.

På 1980-tallet mente flere at teorien hadde utspilt sin rolle, som en modell for økonomisk utvikling, ettersom vekstsentrene ikke ga resultater slik det var tenkt (Dawkins 2003). Nye impulser var med på å påvirke og forklare alternative forståelser til hva slags mekanismer som faktisk bidrar til økonomisk vekst. Her ligger noe av det grunnleggende skillet mellom de endogene og eksogene perspektivene.

Vekst, utvikling og omstilling

Et aspekt ved vekst og utvikling, vil være ofte være det som beskrives som omstilling. Som begrep kan omstilling virke noe abstrakt. På bedrifts- eller organisasjonsnivå blir begrepet gjerne brukt når det er et behov for å endre policy eller en måte å gjøre noe på. I studier av steder eller regioner på sin side, er omstilling et begrep med deskriptive eller normative syn (Jakobsen 2004). Omstilling er et begrep som brukes i ulike sammenhenger og kan relateres til forskjellige nivåer. Ifølge Jakobsen m.fl. (2000) handler omstilling om at næringer, lokalsamfunn og regioner aktivt må tilpasse seg nye rammebetingelser. Hansen og Selstad (1999), påpeker at det er like relevant å snakke om omstilling innen bedrifter og institusjoner

som har behov for endring. Man kan si at omstilling beskriver et endringsbehov i negative forhold. De samme forfatterne omtaler begrepet som omstridt, fordi det kan ha ulik betydning. På en side er omstilling et begrep som beskriver prosesser som er nødvendige og naturlige i et økonomisk system som vårt, slik som eksempelet over. På en annen side er begrepet assosiert med nedleggelse av bedrifter, påtvungen endring i politikk og styring, eller ufrivillig utflytting fra et sted (Hansen og Selstad 1999). Med andre ord, i en mer negative beskrivelse av utviklingsprosesser i samfunnet. Enten behovet for omstilling har en negativ eller positiv årsak, dreier det seg om å tilpasse seg nye rammebetingelser (Jakobsen m.fl 2000).

I Klassekampen kunne man i år lese hvordan nedgangstider i oljenæringen hadde bidratt til økonomiske og sosiale utfordringer i Stavangerregionen. På ett år hadde arbeidsledigheten i byen økt med 21 prosent, samtidig som leverandørindustrien i byen slet kraftig. Byen som i mange år var selve symbolet på økonomisk utvikling og suksess, opplevde nå merkbare utfordringer innen olje- og gassnæringen, den klart viktigste for byen. Med en slik utvikling kunne man forventet en opprørt eller frustrert ordfører. Tvert imot så hun positive sider ved motgangen, "... *det tvinger oss til å tenke nytt. Nå må vi omstille oss til nye tider*" (Vegstein 2015, 6). NHO hevder i samme artikkel hvilket enormt behov det er for omstilling i Rogaland, en region som næringsmessig, kun har "stått på ett ben".

Artikkelen belyser en dagsaktuell situasjon, hvor det etterlyses endring eller tiltak for å snu en negativ utvikling. Ofte vil behovet for omstilling være knyttet til økonomiske utfordringer, slik som i dette eksempelet, i en negativ kontekst. Likevel, kan omstillingstiltak også være nødvendig, når det snakk om positiv utvikling, slik i Ørland, hvor man forventer vekst både i form av mennesker og industri.

Lokaliseringsteorier

Kriterier for steders attraktivitet for økonomisk virksomhet

En sentral del av oppgaven ligger i å utforske hvilke mekanismer som er viktige for å stimulere til næringsutvikling. I et omstillingsperspektiv er det flere faktorer som kan spille inn som sentrale for å skape økonomisk vekst og utvikling. Alfred Weber med sin «lokaliseringsteori for industri» og Walter Christallers «sentralstedsteori», er kjente bidragsytere og ble med sine modeller innflytelsesrike tidlig på 1900-tallet innen økonomisk

geografi, og er sagt å ha forankring i den mer *tradisjonelle* delen av lokaliseringsteorier (Sjøholt 2006).

Selv om disse teoriene har hatt sterkt betydning for hvordan man forstår økonomisk utvikling, finnes det ikke noen direkte fasit på hvilke kriterier som er avgjørende for bedrifter i deres lokaliseringsvalg. Likevel er det noen elementer som blir sett på som mer relevante enn andre. Noen forhold Vatne (2004) nevner som viktige innsatsfaktorer for økonomisk vekst, er følgende:

- Arbeidskraft
- Kapital
- Råvarer
- Komponenter
- Teknisk utstyr
- Energi
- Informasjon
- Kompetanse
- Sosial kapital

Det er viktig å være klar over er at slike innsatsfaktorer som Vatne beskriver, vil være forskjellig avhengig av hvilken næring det er snakk om, eksempelvis for handel- og service, eller industrinæringer. Riktignok har flere av disse kriteriene og synet på hvilke faktorer som er avgjørende for lokalisering av næring endret seg gjennom tiden. I «The handbook of Local and Regional Development» blir flere av punktene over drøftet. Herod (2011), som er en av forfatterne i boken, forklarer at arbeidskraft og innbyggere har en betydelig påvirkning på lokal og regional økonomisk utvikling. Blant annet ved at de binger kapital til stedene de er bosatt i og de utgjør en kundemasse som kan styrke det lokale markedet.

Transportkostnader, arbeidskraft og agglomerasjonsfordeler

I teoriene til Weber og Christaller som på tidlig 1900-tallet var populære, var det overordnede målet å finne *steder* med lavest produksjons og transportkostnader for bedriftene. Disse stedene ble vurdert ut fra faktorer som avstand, arbeidskraft- og transportkostnader og agglomerasjonsfordeler (Sjøholt 2006). Likevel kan man si at Vatne (2004), som tar utgangspunkt i lokaliseringmønstre av næring i Norge på 1970 tallet, har et poeng. At hvis

steder eller regioner kan tilby alle, eller flere av disse innsatsfaktorene, vil det være fortrinn i konkurranse om for eksempel bedriftsetableringer.

Transportkostnader ble i tiden da Weber og Christaller utformet sine modeller også sett på som en avgjørende faktor med tanke på næringsutvikling. Den fysiske plasseringen til steder var derfor avgjørende for hvor industribedrifter valgte å etablere seg. I tillegg var en viktig faktor at steder med de lavest produksjonskostnadene også fremsto som attraktive for råvarebasert aktiviteter. Bowen & Leinbach (2011) hevder nettopp at lavere transportkostnader gjør det mer sannsynlig for at bedrifter velger å etablere seg der de gjør, med tanke på at de handler ut ifra profitt og gevinst. Imidlertid blir det hevdet at transportkostnader i dag utgjør mindre betydning enn tidligere (Vatne 2004). Uansett hvilken vinkel man ser det fra, vil det helt klart variere fra næring til næring hvorvidt kostnader knyttet til transport av varer kan tillegges noen verdi.

Nyere forskning- attraktive steder og næringsutvikling.

I tillegg til de allerede nevnte utviklingsperspektivene, vil jeg her inkludere nyere forskning og litteratur som ikke kun vektlegger rene økonomiske aspekter i synet på næringsutvikling. Disse perspektivene kan sies å ha et mer endogent syn på økonomisk utvikling. Andre faktorer som blir vektlagt som utslagsgivende er menneskelige ressurser, kunnskap og teknologi. Med oppdatert forskning sikter jeg til bøker eller tidsskriftartikler som har blitt de siste ti årene. Målet er at en slik kombinasjon av «eldre» og «nyere» teori, vil bidra til en større og bedre forklaringsramme med tanke på oppgavens tema. Men først en introduksjon.

En økende grad av urbanisering og fraflytting fra distriktene har lenge vært en utviklingstendens, og er blitt beskrevet både i positiv og negativ forstand. Blant annet er det blitt snakket om en «sentraliserings pris», slik vi husker fra innledningen av oppgaven Johansen (2009) tar opp. Byenes sterke attraksjonskraft for mennesker og næringsliv har vært vanskelig å endre på, selv om det riktignok er blitt igangsatt politiske tiltak og strategier for å demme opp for en slik utvikling. Som reaksjon på slike trender har det både på regionalt og lokalt nivå blitt iverksatt tiltak av ulikt slag for å reversere en slik utviklingstrend. Blant annet ved å synliggjøre seg, drive stedsutvikling, omdømmebygging, eller som det ofte omtales som i disse dager; gjøre seg «attraktive» (Lønning & Teigen 2009). Konkurranseforholdet mellom steder og regioner om innbyggere, human kapital og næringsliv, er dagsaktuelle utfordringer for både små og store steder (Gordon 2011). Ifølge Andersson (2014) er omdømmebygging

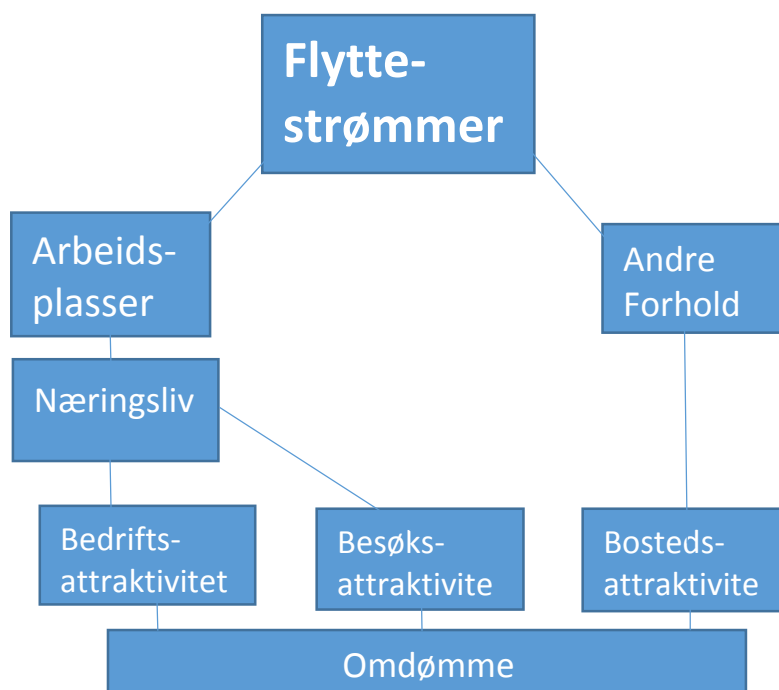
blitt en viktig del av overordnede strategier for regional og lokal utvikling. I artikkelen hennes kommer det frem at Stockholm, i en OECD rapport om bedriftsetableringer blant europeiske byer, blir rangert som nummer 23. Et resultat man ikke er fornøyd med. Som et av flere grep, er økt fokus på omdømmebygging rettet mot næringslivet brukt som strategi for å gjøre byen mer attraktiv. I neste del vil jeg gå nærmere inn på konkrete tiltak Andersson mener bidrar til å gjøre steder mer attraktive.

Tre faktorer som bidrar til å gjøre steder mer attraktive for næringslivet

I sin studie forklarer Andersson (2014) at når det drives markedsføring, enten det er på kommunalt eller fylkeskommunal nivå, er målet å tiltrekke seg næringsliv, innbyggere, turister, eller å få tilgang til nye markeder. I artikkelen beskriver hun noen nøkkelfaktorer som er viktige i en omdømmebyggingsprosess. Tre av disse er: 1) Lokale styresmakter, eller privat- offentlig partnerskap er vanligvis initiativtakere for omdømmebygging. 2) Såkalte «flaggskip prosjekter» som har en tiltrekningskraft er en kjent strategi for markedsføring av steder. 3) Politiske tiltak som støtter opp om klyngeinitiativ, slik som «trippel helix», et samspill mellom forskningsmiljø, politikere og næringsliv. Andersson finner i studien sin at mange kommuner ofte bruker de samme omdømmestrategiene, og blir paradoksalt nok mer like hverandre.

I artikkelen til Andersson (2014) er de økonomiske forholdene ved attraktive steder vektlagt som sentrale. Likevel finnes det andre perspektiver på hva som gjør steder attraktive, hvor man ikke kun fokuserer på de økonomiske aspektene. Med andre ord at det er mer sammensatt. Kanskje er det riktigere å spørre seg, attraktivt for hva eller hvem. I en rapport av Vareide og Kobro (2012), utforsker forfatterne om kommuner som for eksempel prioriterer kultur har en høyere netto innflytting enn kommuner med lite satsning på kultur. Fra et slikt perspektiv er ikke dermed næringsmessige faktorer ansett som avgjørende for utvikling.

Vareide og Nygaard (2014) hevder at attraktivitet er en stedlig egenskap, som fører til økt flytting til et sted, enten ved at stedet tiltrekker seg næringsliv eller tilflyttere som skaper arbeidsplassvekst. Dette er en figur som illustrerer hvilke forhold spiller inn i hva som gjør steder attraktive. Her ser man at et steds attraktivitet vil påvirke flyttestrømmene på bakgrunn av faktorer som arbeidsplasser, næringsliv bedriftsattraktivitet.

Figur 3. «Måling av steders attraktivitet»

Denne figuren illustrerer en antagelse om at et steds attraktivitet blir til gjennom økt tilflytting til stedet, enten indirekte gjennom arbeidsplassvekst, hvis det er snakk om bedrifts- eller besøksattraktivitet, eller direkte gjennom bostedsattraktivitet.

Siden jeg i min oppgave har valgt å snakket med informanter fra både offentlig og privat sektor om utviklingsprosessene i Ørland, mener jeg det er hensiktsmessig å inkludere teori som tar for et slikt forhold mellom disse. Neste del vil berøre noen eksempler på dette.

Governance, nettverk og partnerskap for regional utvikling

Teorier på stat- og institusjonsnivå, slik som institusjonell teori, knyttes gjerne til statsvitenskapen. Likevel er studiet av hvordan samhandling mellom private og offentlige aktører kan være utslagsgivende for utvikling blitt sett på som relevant innen økonomisk geografi. Som interessefelt knyttet til regional og lokal utvikling, blir en overgang fra government til governance ansett for å være en sentral endring, hvor økt samhandling mellom stat, institusjoner, private aktører og politiske krefter blir forstått som ny teori (Firmreite m.fl 2005, Bukve m.fl 2004). Det finnes flere perspektiver som tar for seg hvordan styring og

samhandling mellom viktige aktører kan påvirke en type samfunnsutvikling. Crouch (2011) hevder for eksempel at styring og utvikling er svært mangfoldig og sammensatt, og langt fra bestemmes av de politiske myndighetene alene. Han benytter begrepet «flexible governance», som viser til at interessen og en felles involvering rundt at økonomisk utvikling er mer sammensatt enn som så, hvor både offentlige og private aktører spiller en viktigere rolle. Bukve m.fl (2004) forklarer noe mer presist hva som ligger i en slik involvering, med at myndigheter og næringsliv i dag kontrollerer ulike ressurser av betydning for næringsutviklingen. Private aktører tar beslutninger om investeringer og lokalisering av bedrifter, mens offentlige aktører på sin side tar avgjørelser knyttet til infrastruktur, rammevilkår og insentiver. Dette er med på skape en form for gjensidig avhengighet, hvor man kan dra nytte av å tilpasse seg hverandre, samt være å være mer fleksibel (Jessop 2011).

Som jeg har presentert i dette kapitlet vil mitt teoretiske rammeverk bestå av både stedsteori og ulike perspektiver på lokal og regional utvikling. Med stedsteorien finnes det altså forskjellige forståelser, men jeg har i oppgaven valgt å ta for meg en relasjonell stedsforståelse. Dette har jeg valgt med utgangspunkt i at Ørland er sted i endring, som heller er åpent og dynamisk, fremfor lukket og avgrenset. Dette er kjernen i en relasjonell stedsforståelse som er interessant å se i sammenheng med endringene man har i vente i kommunen. Med de regionale og lokale utviklingsteoriene ønsker jeg å bringe inn perspektiver som både kan beskrive de næringsmessige utviklingsprosessene i Ørland, men samtidig si noe om hvordan man kan oppnå god utvikling.

3. Metode og forskningsdesign

I dette kapitlet vil jeg først redegjøre for de metodiske valgene som er tatt med hensyn til datagenerering og analyse. Kapitlet vil i hovedsak begrunne de metodiske valgene som er tatt i arbeidet med oppgaven i hele prosjektiden. Først vil jeg gå inn på hvorfor jeg har valgt kvalitativ forskningsmetode. Deretter vil jeg begrunne valget av intervju og redegjøre for sentrale aspekter og retningslinjer ved metoden. Videre vil jeg forklare hvorfor oppgaven i mine øyne kan betegnes som en casestudie, samt gå inn på forskjellige typer casestudier. Til slutt vil jeg gå inn på de etiske retningslinjene som er viktige å forholde seg til i en oppgave som bruker kvalitative forskningsmetoder. I alle delene i dette kapitlet vil jeg reflektere rundt valgene som er gjort med særlig henblikk på sterke og svake sider ved disse.

Valg av kvalitativ forskningsmetode

“We are not faced, then, with the stark choice between words and numbers, or even between precise and imprecise data; but rather with a range from more to less precise data”

(Silverman 2005, 14).

I starten av arbeidet med oppgaven var jeg klar over hvilket fagområde innen geografifaget jeg ønsket å skrive om. Regional utvikling har lenge vært et interessefelt og en retning jeg ønsket å gå videre med. Selv om temaet for oppgaven ble avklart tidlig, brukte jeg noe mer tid på å finne ut hvilke metodiske tilnæringer jeg ville anvende. Jeg så utfordringer og muligheter i kvalitative og kvantitative design, og veide disse opp mot hverandre. Jeg besluttet likevel tidlig i prosessen at med den problemstillingen hadde utformet og hva jeg ville finne ut, så ville en kvalitativ tilnærming være mest hensiktsmessig. Det å få innsikt i forståelser og kunnskap om temaet næringsutvikling gjorde det naturlig å anvende kvalitative metoder.

Forskjellen mellom en kvalitativ og kvantitativ forskningsmetode, er ifølge Thagaard (2011), i grove trekk at den kvalitative forsker arbeider med tekster og visuelle data, mens forskeren innen den kvantitative tilnærmingen primært arbeider med talldata. En god del av litteraturen om forskningsmetode tar opp forholdet mellom kvantitativ og kvalitativ forskning, og ulikhetene som finnes mellom disse. Tilhengere av hver tilnæringsmåte er ofte opptatt av å påpeke styrkene ved den ene, og svakhetene ved den andre tilnærmingen. En foreleser i et fag

jeg hadde tidligere, fortalte om hendelse hvor hun hadde vært og holdt et foredrag om sitt forskningsprosjekt. Hun hadde brukt kvalitative metoder for å samle inn egne data. Etter foredraget kommer en av tilhørerne bort undrende hvordan man kunne bruke dette som et datagrunnlag med tanke på objektiviteten i forskningen. Dette eksempelet sier en del om hvilke synspunkter og holdninger som eksisterer. Selv om det finnes sterke meninger om hvilken tilnærming som er best, virker det mer naturlig å forstå denne debatten, slik Silverman (2005) gjør, nemlig at det er problemstillingen som bør bestemme, eller avgjøre den mest egnede metoden. Det skal også sies at begge tilnærmingene har egenskaper ved seg som er gode og med fordel kan utfylle hverandre. I geografifaget anser man begge tilnærmingene som viktige, men som forskjellig verktøy innen forskning (Clifford m.fl 2012). I tiden hvor jeg arbeidet med å utarbeide problemstillingen og spisse temaet for oppgaven, ble det tydelig for meg at kvalitative metoder ville være den tilnærmingen som ville gi meg den beste muligheten for å gå i dybden og få oversikt over temaet jeg hadde valgt.

Som allerede introdusert i kapittel 1, er det utgitt en rekke interessante studier med temaer tilnærmet likt mitt, hvor kvantitative metoder er blitt anvendt. Som jeg har vært inne på tidligere, mener jeg disse studiene kan gi ett begrenset bilde av næringsutvikling, ved at de ikke ser på de mer underliggende mekanismene i forbindelse med lokal og regional næringsutvikling, ei heller snakker med involverte aktører. I lys av dette, og tatt i betraktning mitt mål for oppgaven, har jeg hatt som utgangspunkt å få innsikt og økt forståelse gjennom individers erfaringer og kunnskap. Mitt mål og ønske har ikke vært å snakke med dem som privatpersoner, men som representanter for kommune, og andre offentlige og private virksomheter. Denne vinklingen skiller seg fra den type formål kvalitative intervju ofte assosieres med, slik som å få innsikt i ett eller flere individers livshistorie, opplevelser eller livssituasjon (Postholm 2010). Mitt mål er heller å snakke med personer om deres arbeid og synspunkter på næringsutvikling. For meg besitter disse personene, eller informantene, kunnskap, forståelser og erfaringer som ellers ville vært vanskelig å få tak i. I tillegg er deres meninger og synspunkter viktige brikker i en oppgave hvor jeg ønsker å studere flere komponenter knyttet til næringsutvikling. Med dette som grunnlag, virket intervju som et riktig og fornuftig valg. Den kanskje mest vanlige metoden innen kvalitativ forskning er det kvalitative forskningsintervju (Kitchin & Tate 2013). I tillegg til bruk av intervju som metode, var det relevant for meg også å se på diverse tekster og dokumenter, altså tekstanalyse. Begge metodene har jeg brukt tidligere, blant annet i min bacheloroppgave.

Intervju

For å gå nærmere inn på valget av intervju som metode, vil jeg trekke frem noen av de sterke sidene ved metoden. Jeg vil komme tilbake til ulike former for forskningsintervju senere i metodedelene. Ifølge Valentine (2005), er en av fordelene med intervju, metodens sensitive individorientering som legger til rette for at personer kan beskrive sine erfaringer med egne ord. Samtalen mellom forsker og informant kan fungere som en nyttig fremgangsmåte for å tilegne seg kunnskap om et bestemt tema og er basert på en dialog, ofte mellom to mennesker. Til forskjell kan spørreskjemaer i større grad oppfattes mer upersonlig enn intervju. En annen fordel med intervju er at man får informasjon fra personer sine egne perspektiver (Longhurst 2012). Det er altså en metode hvor man er avhengig av å snakke med et annet individ for å få den kunnskap og læringen man trenger. Ifølge Dunn (2000), er intervju en utmerket metode for å få informasjon om spesifikke hendelser eller meninger om noe, i tillegg til å være en god måte for å studere ulikheter i oppfatning og opplevelser om en sak. For meg var dette ett av de viktige holdepunktene for valget av intervju, nemlig å høre på folks refleksjoner og tanker om temaet mitt. En slik tilnærming fungerer minst like godt i målet om å øke min forståelse om temaet, som å lese i bøker. I tillegg til at det var en givende form for informasjonsutveksling og læringsmåte.

Når det gjelder gjennomføringen av intervjuene, ble de hovedsakelig foretatt i kommunene Ørland og Sandnes. Det generelle inntrykket jeg sitter igjen med er positivt, og jeg kan ta med meg mange gode erfaringer etter å ha reist til de utvalgte kommunene (casekommunene) og snakket med mange imøtekommende informanter. Som metode ga intervju meg først og fremst mye nyttig informasjon om og innsikt i temaet. Det var også en metode som ga meg mulighet til å utforske og følge opp et tema gjennom en form for samtale, hvor både jeg som forsker, og informantene er fysisk tilstede. I tilfeller hvor fysisk møte mellom forsker og informant blir vanskelig, kan telefon- eller videointervju, for eksempel gjennom Skype, være en løsning. Det ble det for min del, hvor jeg i to tilfeller måtte foreta telefonintervju, noe jeg vil komme tilbake til senere i kapitlet.

Intervjuprosessen omtales ofte som en nokså tidsmessig krevende metode, med tanke på arbeidet som følger både i forkant og etterkant av selve intervjuet (Robson 2011). Min erfaring er i tråd med dette. Det var en omfattende og tidkrevende prosess, helt fra startfasen med å kontakte mulige informanter, til selve gjennomføringen og arbeidet i etterkant med transkribering og sitatsjekk. Av tidligere erfaring var jeg klar over hvor tidkrevende en

intervjuprosess kunne være. Derfor ønsket jeg så tidlig som mulig å orientere meg i "landskapet" over hvilke aktører som kunne være aktuelle å kontakte. Det gjorde at jeg kanskje tok noen store avgjørelser for tidlig, slik som hvilke informanter jeg ville snakke med, men det sparte med samtidig for en del tid.

Med tanke på hva man ønsker å oppnå med kvalitative intervju, er det som regel ikke et mål å oppnå et representativt utvalg, men heller en illustrerende oversikt, slik Valentine (2005) påpeker. Å velge hvem som skal intervjues er ofte et valg gjort på bakgrunn av teoretisk motivasjon. Spørreskjemaer er en vanlig tilnærming innen kvantitativ forskning og er til forskjell fra intervju kjent for sitt standardisert og rigide svarsystem (Valentine 2005). I kvalitative intervjuer går man i større grad i dybden av et tema og utforsker informantens synspunkter og erfaringer grundigere, enn det er mulig med de standardiserte spørreskjemaene. For meg var nettopp en slik tilnærming til temaet, hvor informantenes erfaringer og synspunkter på næringsutvikling viktig, i motsetning til å for eksempel bruke statistiske data med tanke på næringsutvikling i kommunen, slik NHOs nærings NM baserer seg på.

Datagenerering eller datainnsamling?

Etter hvert som jeg utførte intervjuene og samtidig leste meg opp på metodelitteratur, ble jeg oppmerksom på betegnelsen datagenerering, et begrep jeg ikke hadde sett vært mye brukt tidligere. Gjennom studieårene og til i dag, hadde jeg uten videre refleksjoner omtalt intervju som en metode for datainnsamling, og tenkt at det ikke var noe spesielt med det, ettersom denne betegnelsen har fremstått som mest brukt i metodelitteraturen. Spørsmålet jeg da stilte meg var om begrepet «datainnsamling» ga et riktig eller dekkende bilde av hva denne prosessen innebærer, spesielt hvis intervju er metoden. Etter å prøvd å søke opp dette denne problemstillingen fant jeg ikke mye informasjon om dette. Men jeg har gjort meg tanker om at det er en metodisk debatt som kanskje ikke har fått så mye oppmerksomhet, nemlig hvorvidt forskeren foretar datainnsamling eller, om data genereres i et samspill mellom forsker og informant.

Det var i innholdsfortegnelsen til boken *The Sage Dictionary of Qualitative Inquiry* av Schwandt (2007), jeg ble jeg oppmerksom på at det ikke fantes en egen del om datainnsamling, slik jeg hadde forventet. Under punktet «datainnsamling» ble det referert til

«se referanse, datagenerering». Som jeg etter hvert forsto beskriver begge to en måte forskeren arbeider på, hvor målet er å tilegne seg kunnskap og informasjon til sitt forskningsarbeid, som ofte omtales som en datainnsamlingsprosess. Men er det alltid en riktig definisjon? Ifølge Thagaard (2011), gir en slik omtale inntrykk av at data er noe som allerede er konstruert der «ute», som forskeren bare trenger å hente inn. Ifølge forfatteren,» *har forskerens forståelse og måter å betrakte omgivelsene på, betydning for hvordan de observasjoner og utsagn som studeres blir til forskningsdata. I en viss forstand konstruerer altså forskeren data*» (Thagaard 2011, 27).

På en side virker det naturlig å bruke datainnsamling som betegnelse, ved at jeg selv finner skriftlig materiale eller snakker med mennesker, hvor informasjonen fra disse vil utgjøre store deler av oppgaven. På en annen side er det godt mulig at forskerens forståelse av omgivelsene og samfunnet representerer en form for «forforståelse» som kan ha påvirket datamaterialet. Intervju er kanskje det mest nærliggende eksempelet på at data blir til i en dialog mellom forsker og informant. I og med at det er forskeren som utarbeider spørsmålene vil de på mange måter være førende for hva informantene vil si, men siden kvalitative forskningsintervjuer ofte kjennetegnes ved at interessante og nye temaer bringes på banen underveis i samtalen, kan et slikt intervju beskrives som et samspill mellom to parter. Derfor blir det enklere å forstå at data ikke er «noe» som forskeren kun samler inn, men noe som blir til, eller genereres, i en situasjon, med to eller flere individer.

Videre i oppgaven, og i fortsettelsen om intervju, velger jeg å bruke generering og innsamling om hverandre, selv om begrepet datainnsamling synes å være mest vanlig i metodelitteraturen.

Semi- strukturert intervju

Det er flere måter å utforme et intervju på når det gjelder spørsmålsformulering og struktur. Man snakker ofte om tre ulike varianter av kvalitative intervju som skiller seg fra hverandre på hvert sitt vis. Disse er strukturerte, ustrukturerte eller semi- strukturerte (Thagaard 2011). Grovt sett kan man si at det som skiller disse fra hverandre er i hvilken grad intervjuet er planlagt i forkant, hvor mange spørsmål man har forberedt og særlig hvordan de er formulert. Det er ofte avhengig av hva slags problemstilling, vinkling, og ikke minst hva man ønsker å finne ut, som vil være utslagsgivende for hvilken intervjuform som velges.

Intervjuene i denne oppgavene har klare preg av å være semi-strukturerte, som flere mener er den mest vanlige intervjuformen (Longhurst 2012, Kitchin & Tate 2013). Semi-strukturerte intervjuer er, som navnet tilsier, en blanding av de andre intervjuformene. I denne varianten er det vanlig å følge en intervjuguide, et ark hvor spørsmål er nedskrevet på forhånd. Dette krever at forskeren kanskje må møte mer forberedt enn til i et ustrukturert-intervju. Med et utgangspunkt om at jeg kun ville få kun *én* mulighet til å snakke med informantene, brukte jeg mye tid på spørsmålsformuleringene, slik at de ble presise og gode nok (Se vedlegg). Likevel forstod jeg i ettertid at spørsmålene burde blitt formulert noe annerledes, fordi det var temaer jeg ikke fikk svar på, eller som jeg senere i prosessen ønsker å vite mer om.

Semi-strukturerte intervju har flere fordelaktige sider ved seg, som gjorde at jeg til slutt valgte å bruke en slik variant. En sentral årsak til dette var ønsket om at informasjonen jeg fikk under intervjuene skulle holdes innenfor noen faste «rammer» og ikke «skli ut», men samtidig at informantene skulle få muligheten til å snakke forholdsvis fritt rundt hvert spørsmål. Altså en mellomvariant. Et ustrukturert intervju har som regel færre spørsmål hvor informantene skal kunne snakke mer fritt om temaet. Jeg regnet med at det ville komme mye informasjon frem under intervjuene, og tenkte at dette også var en fordel med et semi-strukturert oppsett. Som forsker ville det gi meg større mulighet til å ha oversikt og god styring underveis, samtidig som informanten skulle få oppleve fleksibilitet og åpenhet i samtalen. Med andre ord kan man si at denne intervjuformen har strukturpreg over seg, men har en større fleksibilitet enn for eksempel et spørreskjema (Dunn 2000).

Telefonintervju

Selv om jeg på reisene til Sandnes og Ørland fikk gjennomført totalt ni intervjuer, var det ikke alle informantene jeg rakk å snakke med der og da. Med hensyn til økonomi og avstand ble jeg nødt til å gjennomføre et par av intervjuene over telefon. Det er både positive og negative sider ved en slik løsning. For eksempel vil fraværet av fysisk tilstedeværelse mellom informant og forsker kunne virke negativt inn på stemningen og trygghetsrelasjonen. Faktorer som kroppsspråk, mimikk og blikkontakt, som i en normal intervjusituasjon bidrar til å gjøre kommunikasjonen bedre, blir vanskelig, om ikke umulig i et intervju over telefon. For min egen del opplevde jeg en slik løsning som fordelaktig og vanskelig. På en side synes jeg at selv om informantene var hyggelige og imøtekommende, kunne samtalen og

intervjusituasjonen til tider virke noe kunstig og rar, ettersom jeg aldri hadde møtt dem fysisk, eller hadde et ansikt å relatere til. Intervjuene ble også mye kortere enn de andre intervjuene, noe som førte til at jeg fikk mindre informasjon. På en annen side bidro denne kortfattetheten til at svarene ble mer tydelige og presise enn ellers. Det ble for eksempel ikke brukt unødig tid på avsporing og mindre sentrale temaer. De gikk som regel rett på sak. Dette bidro til at etterarbeidet ble lettere. Selv om min oppfatning er at det er både gode og negative sider ved telefonintervjuer, er mitt inntrykk at dette var en god løsning for informantene med tanke på at tid og sted ikke var avgjørende, og ikke minst at lengden på intervjuene passet dem bra.

Valg av informanter

Valget av informanter ble i all hovedsak tatt på bakgrunn av hva jeg konkret ønsket å utforske i oppgaven. Det vil si at jeg ønsket å komme i kontakt med aktører, både fra privat og offentlig sektor, som med sin kunnskap, erfaring eller arbeid kunne gi meg større innsikt og forståelse rundt temaet og til å belyse problemstillingene mine.

I utgangspunktet var jeg tidlig i prosjektet klar over hvilke personer jeg ønsket å intervju. Den primære fremgangsmåten ble å ta telefoner til de aktuelle personer med forespørsel om intervju. Det startet gjerne med at jeg først forklarte om meg selv, hvor jeg studerte og deretter tema for oppgaven. Til slutt forhørte jeg meg om muligheten for et intervju. En slik fremgangsmåte kalles for “cold calling” og er en nokså vanlig måte å komme i kontakt med potensielle informanter på (Longhurst 2012).

Det var aldri noe problem å finne nok aktuelle eller interessante folk å snakke med. I de tilfellene personene jeg hadde kontaktet ikke selv hadde mulighet til å svare på spørsmål, eller det passet med et intervju, satte de meg i kontakt med andre personer. Gjennom slik hjelp bidro det til at arbeidsprosessen ikke stoppet opp, i tillegg til at oversikten og bredden i antall mulig informanter ble større. På fagspråket blir en slik fremgangsmåte gjerne omtalt som *snøballmetoden*. Den er spesielt hensiktsmessige hvis man ønsker å snakke med personer som det vanligvis er vanskelig å komme i kontakt med (Thagaard 2011, Valentine 2005).

Inntrykket jeg sitter igjen med fra samtaler og intervju er veldig positivt. Samtlige av personene jeg var i kontakt med var hyggelige og imøtekommende, og dette bidro til at gjennomføring av intervjuene gikk greit for seg. I tillegg var det heller ikke noe å si på

engasjementet til informantene som mer enn gjerne delte sine historier og erfaringer på en forståelig måte. I alt ble det gjennomført elleve intervjuer til oppgaven. I etterkant ble disse delt inn i to hovedkategorier, mellom private og offentlige aktører, og hvilke steder de ble gjennomført. Under har jeg laget en enkel fremstillingen av informanter i egne kategorier.

Tabell 4. informantoversikt-metode

Hvem:	Antall informanter	Metode	Kategori	Hvor
Ørland kommune	1	Intervju	Offentlig	Ørland
Sør Trøndelag Fylkeskommune	3	Intervju	Offentlig	Trondheim
Austrått Innovasjon	1	Intervju	Privat	Ørland
Ørland næringsforum	1	Intervju	Privat	Ørland
Fosen Tools	1	Telefonintervju	Privat	Ørland
Air Norway	1	Intervju	Privat	Ørland
Kystplan	1	Intervju	Privat	Ørland
Sandnes kommune	1	Intervju	Offentlig	Sandnes
Greater Stavanger	2	Intervju	Offentlig	Stavanger
Skape	1	Intervju	Offentlig	Stavanger
Robotic Drilling System	1	Telefonintervju	Privat	Sandnes

I tabellen har jeg fremstilt en oversikt over de ulike informantene og deres tilknytning. I starten av analysekapittelet vil jeg gå nærmere inn på bakgrunn og formålet med et slikt oppsett, i tillegg til å forklare litt nærmere om hva de arbeider med. Informanten fra Ørland kommune er nærings sjefen. Årsaken til dette valget handler om at jeg gikk ut ifra at denne personen hadde mest kunnskap om næringsutvikling i kommunen. Det samme gjaldt for Sandnes. De tre informantene jeg snakket med fra Sør Trøndelag Fylkeskommune arbeider med regional utvikling i fylket, og var derfor en interessante å snakke med. De andre informantene ble valgt ut ifra ønsket om å belyse næringsutvikling fra både privat og offentlig side.

Båndopptaker og transkribering

I en intervjusammenheng er bruk av båndopptaker ansett som en praktisk løsning for å registrere og huske det som blir sagt. Samtidig er bruk av et slikt verktøy knyttet til etiske regler innen forskning, noe jeg vil komme tilbake til senere i kapittelet.

I forkant av alle intervjuene undersøkte jeg om det var mulig å ta opp samtalen for å lettere kunne bearbeide det. At intervjutiden ofte vil være lang og at det deles mye informasjon under den gitte tiden, samtidig som man ønsker å ha all fokus på informanten, gjør det hensiktsmessig å bruke en opptaker. Et opptak av intervjuet gir som regel en perfekt og detaljert kopi av det som ble sagt under intervjuet. Det bidrar til at forskeren helt og holdent kan fokusere på det som blir sagt istedenfor å konstant måtte notere underveis (Valentine 2005). På den andre siden, hevder Dunn (2000) at en båndopptaker kan virke forstyrrende på informanten og faktisk være ødeleggende i noen situasjoner. En årsak kan være at båndopptakeren kan virke som en påminnelse om den formelle situasjonen. En båndopptaker vil heller ikke fange opp ikke-verbal data, slik som kroppsspråk. Selv om det både er fordeler og ulemper ved bruk av båndopptaker, vil det riktignok alltid være informantene selv som bestemmer om samtalen skal bli tatt opp eller ikke. Dette skal man som forsker respektere. Det kan være mange årsaker til at noen ikke ønsker at samtalen skal bli tatt opp. Noen mennesker kan være sjenerte, noen har kulturelle innvendinger mot å få sine stemmer på bånd, mens andre igjen ikke ønsker å få kommentarene sine på bånd (Valentine 2005). Selv om ingen av informantene mine var imot å ta opp intervjuet, syntes mange det var uvant. En av informantene valgte faktisk å ta opp samtalen selv.

Når det gjelder transkribering, altså å gjøre intervjuene om til tekst, hevder Longhurst (2012) at det er en god ide å transkribere intervjuet så tett opp til selve intervjuet som mulig. Selv om man har selve intervjuet på bånd, vil det alltid være fordelaktig å transkribere mens det ennå er friskt i minne. Selv om man har brukt båndopptaker kan viktig og relevant informasjon likevel ikke ha blitt tatt opp, for eksempel at informanten viser deg noe på datamaskinen, peker ut steder på et kart eller viser deg viktige dokumenter (Valentine 2005). Selv opplevde jeg dette som nyttig ettersom jeg ble introdusert for navn på aktører og steder på datamaskin og dokumenter under intervjuet, som dermed ikke kom med på lydopptaket. Notatboken var da et nyttig hjelpemiddel, som jeg også brukte under intervjuet for å vise at jeg var interessert.

Problemstilling og forskningsdesign

Utforming av problemstilling, også kalt forskningsspørsmål, er en sentral og viktig del av et vitenskapelig forskningsprosjekt. Ifølge Clifford m.fl (2012) er forskningsspørsmålet det første trinnet i en geografisk forskningsoppgave. Valg av problemstilling har gjerne flere årsaker, men temaet og formålet med prosjektet er faktorer som oftest har størst betydning for en endelig problemstilling (Postholm 2010). Av tidligere erfaringer var jeg klar over at problemstillingen ofte vil endre seg underveis i arbeidsprosessen. Dette tok jeg høyde for i denne oppgaven også, og utformet derfor en såkalt «arbeidsproblemstilling», altså et forskningsspørsmål som ikke var endelig fastsatt, men som var førende og retningsgivende. Ikke helt ulikt det Thagaard (2011 47) hevder, at “*arbeidet med en problemstillingen er en prosess som pågår gjennom hele forskningsprosjektet*”. Det var likevel viktig for meg å lage noen klare rammer for oppgaven for ha et mål å arbeidet etter, selv om disse endret seg underveis.

Utfordringen ble i større grad å utforme en problemstilling jeg var fornøyd med. Fokuset var på at den skulle være presis og tydelig, ikke for bred, men likevel gjøre det mulig å utforske temaet fra flere sider. I tillegg var det viktig at problemstillingen skulle ta utgangspunkt i det faktiske temaet og samtidig være av en vitenskapelig karakter. Clifford m.fl (2012) hevder at det gjennomgående er viktige å ha et sterkt fokus på problemstillingen gjennom hele prosjektet for ikke å miste fokuset. I oppgaven endte jeg opp med én hovedproblemstilling og fire underordnede.

En case studie

Yin (2012) hevder at hvis problemstillingene dine bygger på spørsmålsformuleringer som enten er deskriptive, forklarende eller utforskende vil det passe inn under betegnelsen casestudie. Deskriptive forskningsspørsmål er gjerne formulert til en “hva skjer eller har skjedd” - kobling, mens forklarende forskningsspørsmål har et utgangspunkt i en “hvordan og hvorfor noe skjedde” - formulering. Problemstillingen i oppgaven er preget av både å være deskriptiv og utforskende, hvor jeg blant annet ønsker å se på *hvordan* Ørland kommune arbeider med å tilrettelegge for næringsutvikling, og *hva* kommunen kan lære av andre kommuner sitt arbeid med næringsutvikling? Yin (2012, 89) hevder at “*explanatory case studies are the most difficult and may be the most frequently challenged*”. Dette er fordi

forklaringer i den virkelige verden kan være nok så komplekse og involvere en lengre tidsdimensjon.

Definisjonen på casestudier kan virke omfattende og derfor noe utydelig. Jeg spurte meg selv hva som konkret kan sies å ikke være er en typisk casestudie innen samfunnsgeografisk forskning? På mange måter kan casestudier virke å være beskrivende for veldig mange typer oppgaver eller studier. Likevel synes jeg det er en riktig betegnelse for oppgaven min, ettersom jeg har ett hovedcase, nemlig Ørland som oppgaven i stor grad baserer seg på. Selv om jeg har valgt å hente inspirasjon og lærdom fra Sandnes, er det primært Ørland som vil være i fokus. I det følgende vil jeg gå nærmere inn på definisjon av casestudier og den videre arbeidsprosessen.

Etter at problemstillingene ble avklart fortsatte jeg med å planlegge en mer overordnet plan for det videre arbeidet med oppgaven. Som et videre ledd i arbeidet med en metodisk tilnærming anså jeg defineringen av retningslinjer for prosjektet som viktig. I og med at temaet for oppgaven i hovedsak fokusere på næringsutvikling i Ørland kommune fremsto det som en typisk casestudie. Ifølge Thagaard (2011) er casestudier rettet mot å studere mye informasjon om få enheter eller en case. Yin (2012) definerer en “case” hovedsakelig som en avgrenset enhet som for eksempel en person, organisasjon, et arrangement eller et sosialt fenomen. Thagaard (2012) forklarer at en case kan omfatte en gruppe mennesker eller en organisasjon som studeres i sine naturlige omgivelser. Det som definerer casestudier er at fokuset i analysen i stor grad rettes mot én eller flere enheter som representerer oppgavens case. *“The basic idea is that one case (or perhaps a small number of cases) will be studied in detail, using whatever methods seem appropriate. [...] The general objective is to develop as full an understanding of that case as possible”* (Silverman 2005, 126). Dette er en god definisjon på hva en casestudie er. Eksempler på casestudier kan være studier av en spesifikk organisasjonskultur, hvordan en bedrift forholder seg til sitt omdømme, eller hvordan en studentgruppe opplever noe. Altså finnes det flere nivåer å gjøre casestudier på.

En utforskende casestudie

Ifølge Yin (2012) finnes det i hovedsak tre typer casestudier. Disse er utforskende (exploratory), forklarende (explanatory) og deskriptive (descriptive). I forrige del skrev jeg at formulering av problemstilling kan være med på å definere hva slags forskningsdesign som er best egnet. På bakgrunn av problemstillingene vil jeg hevde at oppgaven i hovedsak har en

utforskende tilnærming, og kanskje til dels deskriptiv. Den utforskende tilnærmingen har å gjøre med at jeg studerer og forsker på en pågående prosess knyttet til næringsutvikling, hvor en god del planer og tiltak ennå ikke er avklart. Altså er det mer et fremtidsperspektiv jeg studerer, hvor jeg belager meg på utsagn og kunnskap fra ulike aktører sine ståsted i en pågående utviklingsprosess. De deskriptive elementene har å gjøre med at jeg beskriver og drøfter erfaringer fra andre steder, slik som Sandnes og Stavangerregionen.

Utforskende casestudier kjennetegnes ved at de ofte har tidligere studier eller forskning som utgangspunkt (Ekseth 2012). Min interesse for temaet var det avgjørende for valget, og at prosjektet var realistisk, altså mulig å gjennomføre. Yin (2012) forklarer at utforskende casestudier er noe omdiskutert, fordi datainnsamlingen ofte blir gjort før man utformer en problemstilling. Når det gjelder de to andre casestudiene, hevder Yin (2012) at styrken ved deskriptive studier er at de ofte gir god innsikt i en spesifikk case. En kombinasjon av to, eller alle tre, er også vanlig innen casestudier (Postholm 2010). At min oppgaven tar for seg ett case, nemlig Ørland, med fokus på hvordan det arbeides med næringsutvikling, samtidig som oppgaven har et fremtidsdimensjon, gjør det ikke enkelt å plassere oppgaven i en spesifikk casestudie-kategori. På sett og vis forklarer jeg endringer i kommunen og regionen, og har dermed en utforskende tilnærming til temaet. Oppgaven har en deskriptiv og utforskende tilnærming.

Med beslutningen om å inkludere Sandnes kommune i oppgaven, var jeg klar over at den fort kunne få et komparativt preg. Selv om jeg ser at oppgaven kunne ha blitt gjennomført som en komparativ analyse av to kommuner, var et slikt design ikke ønskelig. Dette har først og fremst å gjøre med at det ville stille helt andre krav til struktur og metodisk tilnærming. For det andre, tenkte jeg at oppgaven fort kunne bli for stor i omfang. For det tredje, og kanskje det viktigste holdepunktet, at fokuset primært skulle være rettet mot utviklingsprosessene i Ørland, i kjølevannet av kampflybasen fordi det fra mitt ståsted er det mest interessante. En løsning på dette lille dilemmaet, ble at hovedfokuset skulle være på Ørland og regionens muligheter for utvikling og vekst. Ved å inkludere en annen kommune, ønsket jeg å utforske hvorvidt det var mulig å si noe mer interessant om prosessene i Ørland gjennom aktører i Sandnes og Stavangerregionen. Med andre ord, at jeg med en annen case, vil belyse hvordan en såkalt «vellykket» kommune arbeider på dette området. Oppgaven vil da kunne kategoriseres som en form for fler-case studie, slik Yin (2012) omtaler det.

Thaagard (2012) hevder og at casestudier kan ha et komparativt opplegg når hensikten er å sammenligne flere case.

Kritisk blick på casestudier og generalisering

Selv om casestudier er ypperlig forskningsstrategi for å presentere detaljert informasjon og beskrivelser av et fenomen, er representativitet og generalisering ofte fraværende og ikke et mål. Følgelig kan representativitet og generalisering heller ikke være et mål på forskningens kvalitet. Generalisering er som kjent et mål i forskning hvor kvantitative metoder brukes, der man gjerne trekker et tilfeldig utvalg som skal være representativt for en større gruppe. Oppnåelse av dette er vanligvis vanskelig innen kvalitativ forskning og er noe av kritikken mot casestudier, og delvis kvalitativ forskning. Silverman (2010, 139) hevder, "*How do we know how representative case study findings are of all members of the population from which the case was selected?*". Selv om casestudier ikke gir et bredt «bilde» av en populasjon eller generaliserer, er fordelen ved casestudie at det gjør det mulig for forskeren å gå i dybden på en enhet som resultere i detaljerte og fyldige beskrivelser av et fenomen eller en sak. Dette er en av de sterke sidene til kvalitative tilnærminger, nemlig at man går i dybden av et tema, ikke kun ser på tall og statistikk. At Rice (2010) hevder at geografer i stor grad har anvendt casestudier både innen samfunns- og naturgeografisk forskning, gir en indikasjon på at forskningsdesignet for min oppgave ikke er kontroversiell. Likevel har jeg i ettertid sett at en kombinasjon av kvalitative og kvantitative metoder kunne gitt oppgaven mer bredde, og kunne vært et spennende utgangspunkt for en ny oppgave om utviklingsprosessene i Ørland. Kombinasjon av kvalitative og kvantitative metoder forskning er blitt mer vanlig enn før, og omtales som *triangulering* (Yin 2012, Thagaard 2011). Fordelen med en slik metode er at begge tilnærminger gir ulik type data og derfor kan utfylle hverandre når det gjelder resultatene. Når det gjelder casestudier som en metode innen kvalitativ forskning, er en av styrkene å avdekke strukturelle forhold og sammenhenger som kan forbedre eller endre modeller og hypoteser (Rice 2010). I lys av drøftingen over kan man si at casestudier har sine fordeler og styrker innen forskning, men også sine mangler.

Dokumentanalyse og dokumentgjennomgang

Som ledd i å studere den næringsmessige utviklingen i Ørland, anså jeg kommunes næringsplan som et sentralt dokument. Næringsplanen er et offentlig dokument som er retningsgivende for kommunenes strategier og valg med i det som omtales som en "Kreativ

og fremtidsrettet næringslivssatsing" (Ørland kommune, b 2014). Dette dokumentet inneholder viktige og sentrale planer for den planlagte næringsutviklingen, og meget viktig for det videre arbeidet på dette feltet. Valget av dokumentanalyse, eller snarere en grundig dokumentgjennomgang, i kombinasjon med intervjuer, ble gjort for å gi oppgaven et bedre fundament for å belyse temaet og svare på problemstillingen.

Dokumentanalyse er også en vanlig metode innen kvalitativ forskning. *“Dokumentanalyser skiller seg fra data forskeren har samlet inn i felten, ved at dokumentene er skrevet for et annet formål enn forskeren skal bruke dem til”* (Thagaard 2011, 62). Dokumenter blir gjerne omtalt som sekundærkilder, mens data fra intervju betegnes som primærdata. Begrepet dokument brukes om alle skriftlige kilder. I en analyse og gjennomgang av dokumenter som utgjør deler av mitt empiriske materiale, ønsker jeg først og fremst å belyse innholdet i næringsplanene til Sandnes og Ørland for å se hvorvidt det er ulikheter mellom disse. Videre er det interessant å studere hvordan Ørlands planer skiller seg fra den strategiske næringsplanen Sandnes forholder seg til, Hva som likt og hva som er ulikt mellom disse, og forholdet til informantenes utsagn. Uansett har disse planene hatt en stor verdi i det forberedende arbeidet med hensyn til intervjuguide og gjennomføring. Jeg har også i arbeidet med dokumentene notert meg Robson (2011) sitt poeng, nemlig å ha et kritisk blikk. For eksempel hvem dokumentet er produsert for, til hvilket formål, og fra hvilket perspektiv det er fra. Slik jeg vurderer, er en næringsplan et offentlig dokument som er objektivt. Likevel er det et dokument som er utformet av ansatte i kommune, i tillegg til å være vedtatt politisk. Derfor kan innholdet være omstridt, og andre aktører som arbeider med næringsutviklingen kan være uenig i dette.

Etiske forhold

Innen all forskning er etiske retningslinjer og normer viktige elementer som man som forsker må forholde seg til. Dette gjelder like mye innen kvalitativ, som kvantitativ forskning. Dowling (2000, 25) hevder *“Etics, broadly defined as being about ‘the conduct of researchers and their responsibilities and obligations to the ones involved in the research, including sponsors, the general public and most importantly, the subject of the research’”*. Særlig når forskning inkluderer eksterne aktører har man et ansvar for de involverte. Etisk retningslinjer som er knyttet til ansvar og krav i forskningsarbeid har en viktig og sentral forankring i

Norge, så vel som i utenlands forskning. Over hele verden finnes det en rekke forskningsrelaterte organisasjoner som har etablert komitéer og instanser hvor hensikten er å kontrollere, granske og overse om prosjekter er gjennomført etter bestemte etiske krav (Hay 2012). I Norge har «De nasjonale forskningsetiske komiteene» fått en slik rolle og har som en statlig etat eksistert siden 1990. Den er delt inn i 5 komitéer og utvalg med ansvar for hvert sitt arbeidsfelt (NESH 2014). For denne oppgaven fant jeg retningslinjene til "Komiteen for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi" som viktige å se på underveis, i tillegg til annen litteratur knyttet til etiske forhold. Selv om jeg fra tidligere av var klar over de generelle etiske krav og retningslinjer innen kvalitativ forskning, var det likevel nyttig å sette meg mer inn i krav og regler som er retningsgivende i all forskning, spesielt med tanke på at intervju er en av mine metoder.

I vurdering av prosjektet som helhet, og spesielt med tanke på at jeg ønsket å intervju flere personer, tok jeg stilling til om prosjektet kunne betegnes som "meldepliktig". Dette vil si om oppgaven tar for seg eller behandler personopplysninger, skriftlig eller elektronisk. Intervjuene mine ble lagret først lagret på båndopptaker eller mobil, deretter på pc, hvor transkriberingsarbeidet ble utført. Med bakgrunn i disse forhold, at oppgaven ville berøre personopplysninger i en eller annen form, sendte jeg inn meldeskjema til Norsk samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), med redegjørelse av oppgaven og i hvilke type personopplysninger som ville komme frem.

Selv om retningslinjer knyttet til etiske forhold har like sentral verdi innen kvalitativ og kvantitativ forskning, er det noen regler og krav til forskeren som vil være mer vektlagt enn andre i valg av metoder. Kvalitative tilnærminger bygger ofte på et subjekt-subjekt forhold mellom forsker og informant (Thagaard 2011). Det vil da si at forsker har en mer direkte kontakt med en eller flere informanter. Kvalitativ forskning kan ofte involvere spesielt sårbare grupper, slik som barn, voldsofre eller flyktninger, hvor de etiske kravene blir spesielt viktige å etterfølge. Under slike omstendigheter må forskeren være ekstra forsiktig med tanke på de etiske retningslinjene som følger. I min oppgave har jeg altså ikke en slik utfordring, men er likevel klar over de krav som en forsker må forholde seg til.

Med tanke på etiske retningslinjer for intervjuer, hevder Thagaard (2012) at i studier som involverer nær kontakt mellom forsker og informant, som ved intervju, får man data som kan knyttes til de personer som deltar i prosjektet. Dette er gjerne omtalt som personopplysninger, det vil si opplysninger som direkte eller indirekte kan knyttes til en enkeltperson. Beskyttelse

av aktører, enten det er personer eller organisasjoner er viktig å påse. Denne beskyttelsen er gjerne knyttet til spørsmål om konfidensialitet og anonymitet.

Konfidensialitet og anonymitet

“De som gjøres til gjenstand for forskning, har krav på at all informasjon de gir om personlige forhold, blir behandlet konfidensielt. Forskeren må hindre bruk og formidling av informasjon som kan skade enkeltpersonene det forskes på.” (NESH 2009)

Sitatet over er hentet fra de nasjonale forskningsetiske komiteene, og presiserer viktigheten av at informasjon om involverte personer i et prosjektet holdes hemmelig. Informasjonen man får kan ofte være sensitive og få konsekvenser for de involverte, om den ikke anonymiseres (Fontana & Frey 2005). Ifølge Thagaard (2012), har de som er medvirkende i forskning krav på at informasjon og det som kommer frem holdes konfidensielt. Enten det gjelder lydfiler, videopptak, eller skriftlig materiale skal disse holdes skjult for alle andre enn forskeren selv, og holdes låst. Som et videre ledd i denne prosessen skal informantene også være trygg på at de ikke kan bli gjenkjent i oppgaven, hvis dette skulle være et ønske (Dowling 2000). Dette har å gjøre med anonymisering, altså at informantene ikke kan bli gjenkjent. Selv om ingen av mine informanter uttrykte noe ønske om å være anonym, opplevde jeg likevel et etisk dilemma knyttet til dette. Næringssejere i Ørland og Sandnes har for eksempel stillinger som det kun finnes én av i hver kommune. Anonymisering ble derfor umulig å få til for disse personene i disse tilfellene. Ifølge den «nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora kan det i noen studier og tilfeller være umulig å love deltakerne full anonymitet. For eksempel i studier av konkrete arbeidsplasser vil det være nødvendig å knytte funn til bestemte personer eller posisjoner i et system (NESH 2010). Ansvar på meg som forsker blir derfor enda viktigere, spesielt med å være bevisst på at det som publiseres ikke kan skade personene, i tillegg til at det foreligger et informert samtykke mellom partene.

Som sagt uttrykte alle informantene at anonymisering ikke var spesielt viktig for deres del så lenge de kunne godkjenne sitat og utsagn. Under slike forhold, når informantene mener selv det ikke er nødvendig med anonymisering, kan man som forsker måtte anbefale dem anonymitet (Robson 2011). Dette har å gjøre med at personer som ikke har kjennskap til forskning og akademisk arbeid ofte ikke ser konsekvensene av å stå frem med fullt navn. Derfor kan forskeren komme med en anbefaling, eller en endring på dette området. Selv om

spørsmålet om anonymisering gjerne virker greit å forholde seg til, erfarte jeg dette også som en utfordring. Særlig i Ørland var dette aktuelt siden jeg snakket med mennesker på et relativt lite sted, hvor man lettere kunne bli gjenkjent på bakgrunn av sine utsagn, i motsetning til i en storby. I tillegg var jeg oppmerksom på at de fleste jobbet innenfor samme «bransje», kommune og fylkeskommune på den ene siden, og næringsforum, bedrifter og andre virksomheter tilknyttet næringsutvikling på den andre, som jeg ble klar over hadde mye med å hverandre å gjøre. Dette gjaldt egentlig like mye i Ørland som i Sandnes. Thagaard (2012) skriver at anonymisering særlig kan være utfordrende når man forsker på små og gjennomsiktede miljøer. Tidlig i fasen informerte jeg informantene om at anonymisering kunne være en utfordring, men at de helt og holdent skulle få bestemme. Dette var også en av problemstillingene jeg måtte forholde meg til da jeg sendte inn meldeskjema, via Personvernombudet for forskning.

Informert samtykke

Sammen med hensyn til anonymisering og konfidensialitet er kravet om informert samtykke et av de viktige forutsetningene for forskning som omhandler og involverer mennesker. Forklart enkelt bygger informert samtykke primært på prinsippet om individets rett til frihet og autonomi (Marzano 2012). Et grunnleggende prinsipp er at man ikke skal forske på individer eller grupper uten å få tillatelse fra disse. Det holder ikke å få et “Ja, du kan intervju meg” svar, for så å sette i gang prosjektet. Informantene har rett og krav på å vite hva prosjektet går ut på, i hvilken sammenheng det vil være relevant, og hva som forventes av dem (Dowling 2000, Postholm 2010). I tillegg er man som forsker ansvarlig for å opplyse informantene om retten til enhver tid å kunne trekke seg fra prosjektet (Thagaard 2012, Robson 2011). Selv om jeg ga informantene så mye informasjon om prosjektet som mulig, var det noen begrensinger knyttet til dette. Spesielt siden oppgaven på noen områder endret seg underveis gjennom ny kunnskap og forståelse om temaet. Dette hevder Postholm (2010) er en vanlig utfordring innen kvalitative studier.

Når det gjelder bearbeiding og transkribering av intervjuene sendte jeg sitatsjekk til samtlige av informantene. Omtrent halvparten av dem ønsket å endre noe av sitatene, slik at de ble mer forståelige eller korrekte. Ingen av dem ønsket likevel ikke å være anonym. Hvordan selve bearbeidelsen og analyseringen gikk for seg vil jeg i neste del gå nærmere inn på.

Bearbeiding og analysering av datamaterialet

Blant det mer omfattende arbeidet knyttet til oppgaveprosessen var å bearbeide datamaterialet. Ettersom intervjuene fra Sandnes og Ørland var tidsmessig lange og inneholdt mye nyttig informasjon, så jeg det som hensiktsmessig å kode og kategorisere intervjutranskriberingene. Cope (2011) skriver at koding hjelper forskeren med å identifisere kategorier og mønstre. En slik fremgangsmåte fungerer bra for å oppdage likheter og forskjeller blant informantenes utsagn, hvor en til slutt, om mulig, kan trekke ut interessante funn. Samtidig bidro kategoriseringen av materialet til å lage såkalte hovedtemaer som jeg har brukt i analysen. I tillegg til å være et praktisk verktøy for bearbeiding av datamaterialet, var kodingen en nyttig måte å forberede analyse og diskusjon på.

Det sies at analyseprosessen starter tidligere enn man ofte tror, gjerne allerede i den perioden genererer datamaterialet. Schutt (2006, 330) hevder:

“The analysis of qualitative research notes begins in the field, at the time of observation or interviewing, or both, as the researcher identifies problems and concepts that appear likely to help in understanding the situation”.

I mitt tilfellet begynte jeg allerede under, og i etterkant av intervjuene, å reflektere over sammenhenger og ulikheter mellom informantenes utsagn, samt formuleringer som kunne knyttes til teori eller tidligere studier. Noen ganger skjedde dette bevisst og noen ganger uten at jeg var helt klar over det. Dette bidro til å gjøre arbeidsprosessen mye mer interessant og spennende ettersom det virket å være en kontinuerlig arbeidsprosess rundt temaet, noe som igjen bidro til nye ideer. Samtidig medførte dette også noen utfordringer med tanke på om jeg hadde utelatt viktige temaer eller perspektiver.

Kodingen er som sagt en viktig og sentral del av prosessen, men ikke det endelig steget i analysen. Etter hvert som kodene blir mer koblet mot oppgavens teoretiske grunnlag, vil det være lettere å utforme temaer (Cope 2011). Etter å ha bearbeidet intervjuene lagde jeg fem hovedtemaer som ble hetende:

- Næringsutvikling – betydning og prioritering
- Viktige faktorer for å lykkes med næringsutvikling i Ørland
- Regionalt og lokalt utviklingspotensial
- Næringsutvikling i Ørland sett i lys av næringsutviklingen i Sandnes kommune

- Stedlige dimensjoner og næringsutvikling

Under hvert av disse temaene analyserer og tolker jeg funn, samtidig som jeg drøfter de opp mot teori. For å gjøre fremstillingen av analysen lettere, delte jeg inn informantene i kategoriene offentlig og privat. Dette gjorde det enklere for meg å drøfte utsagn opp mot hverandre, ettersom jeg erfarte at de var ulike eller like.

En oppsummering og noen metodiske betraktninger

Som en oppsummering av dette kapitlet vil jeg si å ha trinnvis vært inne på de ulike metodiske sidene ved oppgaven. Jeg har prøvd redegjøre for *hva* jeg har gjort, og *hvorfor* det er blitt gjort. Det er klart en oppgave med et omfang slik som denne, som involverer og baserer seg på eksterne personer, så kreves det at man tar hensyn, samt følger regler og retningslinjer. Etter å ha jobbet med oppgaven over lang tid har jeg erfart at de metodiske sidene av oppgaven som denne, er en tidskrevende del av arbeidsprosessen som krever ansvar og forpliktelse fra min side. Hvis jeg skal se med et kritisk blikk på valg foretatt underveis, burde jeg nok ha utnyttet informantens kunnskap enda i større grad. Det vil si å ha snakket med dem flere enn én gang hver. Det var egentlig bare næringssjefen i Ørland kommune jeg fikk snakket to ganger. I ettertid tror jeg også det hadde vært en fordel å ha kontaktet flere informanter slik at oppgaven hadde fått en enda større bredde. Samtidig har jeg lært mye nytt om forskningsprosessen, slik som å foreta en vurdering om oppgaven er meldepliktig i henhold til personvernombudet retningslinjer, i tillegg til å ha møtt mange veldig hyggelige og imøtekommende informanter.

4. Presentasjon av funn, analyse og diskusjon

Innledning

Før jeg starter med en presentasjon av funn, analyse og en drøfting, vil jeg kort si noe om hvordan dette kapittelet er lagt opp. I utgangspunktet ønsket jeg å fokusere på lokal næringsutvikling hvor jeg skulle ta utgangspunkt kun i Ørland kommune. Underveis endret dette seg da jeg ble klar over det regionale omfanget som etableringen av kampflybasen har og hvilken betydning dette har for næringsutviklingen i et større område enn bare kommunen. Derfor har jeg også inkludert sentrale aktører som Fylkeskommune og virksomheter som arbeider regionalt. En slik endring anså jeg som nødvendig med tanke på oppgavens utforskende tilnærming (se metodekapittel). Jeg ønsket med andre ord å se på flest mulig forhold av betydning for å kunne si noe om næringsmessig utvikling i kjølvannet av utvidelsen av kampflybasen. I tillegg ønsket jeg å studere utviklingen i lys av erfaringer fra en annen kommune, der vellykket næringsutvikling har funnet sted. Valget endte på Sandnes kommune med det formål å belyse viktige områder som kunne være til inspirasjon for andre, og i dette tilfellet, Ørland. Jeg vil i dette kapitlet redegjøre for de viktigste funnene fra intervjuene.

Jeg starter med å presentere en oversikt over informantene. Deretter vil jeg presentere funnene slik jeg har organisert dem i 5 hovedtemaer. Hvert hovedtema rommer også en analyse og en diskusjon der jeg prøver å se dette i teoriperspektiv. En sammenfattende diskusjon og et mer samlet svar på hovedproblemstillingene vil jeg presentere i neste kapittel.

Inndeling av informanter i kategorier, offentlig og privat

Med utvalget av informanter fant jeg naturlig å dele disse inn i to kategorier. Dette valget ble gjort først og fremst for å gjøre fremstillingen og drøftingen enklere. Det er elleve informanter totalt. Kategoriseringen er gjort med bakgrunn i de ulike informantenes tilhørighet i hovedsakelig privat eller offentlig sektor. I *offentlig sektor*- kategorien, plasserer jeg kommune, fylkeskommune og virksomheter som er finansiert av statlige midler. I den *private* kategorien har jeg plassert bedrifter og næringsforum som har en lokal forankring, og i tillegg også Austrått Innovasjon, som arbeider med regional næringsutvikling. Særlig i den første

temadelen vil en slik kategorisering brukes, men vil videre i kapitlet bli brukt sammen med de individuelle informantenes utsagn.

Det kunne kanskje ha vært hensiktsmessig med en tredje kategori for virksomheter som befinner seg i grenselandet mellom å være offentlig eller privat. Selskapet Air Norway er for eksempel 50 prosent finansiert av Ørland kommune, mens Austrått Innovasjon som er eid av fem sparebanker i regionen, har rådmannen i Ørland kommune med i selskapets styre. Selv om Air Norway delvis er eid av kommunen, har selskapet en autonom drift og ledelse, og anses derfor som et selvstendig selskap. Med dette tatt i betraktning, valgte jeg å holde meg til de to hovedkategoriene, offentlig og privat sektor. Det vil muliggjøre et forsøk på å beskrive tydelige og mindre tydelige skillelinjer mellom de to.

Mine elleve intervjuer har vært gjennomført på flere steder i landet. Informantene er i hovedsak enten fra Ørland eller Sandnes og har ulik tilknytning med hensyn til arbeidsplasser og stillinger. Derfor har jeg laget en oversikt over informantene, hvor de hører til, og hvilke arbeidsoppgaver de har.

Nøkkelinformanter og tilknytning

Hvem:	Hvor:	Virke:	Sektor
Nærings sjef Ørland kommune	Ørland	Ansvarlig for næringsutvikling, ved rådgivning til kommune og næringsliv, oppfølging av næringsrelaterte saker.	Offentlig
Austrått Innovasjon	Ørland	Arbeid med regional næringsutvikling i Fosen, på bakgrunn av kampflybasen i Ørland	Privat
Ørland Næringsforum	Ørland	Interesseorganisasjon for næringslivet i Ørland kommune.	Privat
Sør Trøndelag fylkeskommune	Trondheim	Snakket med tre personer fra «Enhet for regional utvikling». Arbeider med den regionale utviklingen i Sør Trøndelag.	Offentlig
Air Norway	Ørland	Flyelskap som ønsker å øke aktivitet som følge av	Privat
Kystplan	Ørland	Konsulent firma	Privat
Fosen Tools	Ørland	Verktøydistributør med tilgang til de ledende industrielle merkevarene og verktøyløsningene	Privat
Nærings sjef Sandnes kommune	Sandnes	Ansvarlig for næringsutvikling, ved rådgivning til kommune og næringsliv, oppfølging av næringsrelaterte saker.	Offentlig
Greater Stavanger	Sandnes	Prosjektorganisasjon, arbeider som en kobler for næringsutvikling i Stavangerregionen.	Offentlig
Robotic Drilling System	Sandnes	Bedrift som produserer og selger produkter blant annet til oljeindustrien.	Privat
Skape	Sandnes	Veiledning og tjenester for bedriftsetableringer	Offentlig

Tabell 5. Tabell over informanter med tilhørighet og virke.

Denne tabellen er ganske lik den som ble presentert i metodedelen. I denne har jeg presentert et kort tekst om hva slags arbeidsoppgaver de har. Når det gjelder den siste informanten, Skape, valgte jeg ikke å inkludere noe fra dette intervjuet i oppgaven. Dette har å gjøre med at jeg fant ut at svarene var litt på siden av oppgavens tema. Likevel ønsker jeg å føre dette intervjuet opp her for vise at de totalt gjennomførte intervjuene, i tillegg til at det er et bevis på at det finnes flere aktører som har vært arbeider med temaet mitt.

Sentrale temaer fra intervjuene- inndeling i fem hovedtemaer

I det følgende vil jeg presentere mine funn fra intervjuundersøkelsen, slik jeg har delt dem inn. Formålet er å presentere leseren for de mest sentrale og viktige funnene fra intervjuene, før jeg begynner med en første drøfting. Jeg har valgt å dele presentasjonen inn i 5 hovedtemaer, slik jeg allerede har nevnt i metoddelen. Disse har jeg gitt følgende benevnelser:

- Næringsutvikling - betydning og prioritering
- Viktige faktorer for å lykkes med næringsutvikling i Ørland
- Regionalt og lokalt utviklingspotensial
- Næringsutvikling i Ørland sett i lys av næringsutviklingen i Sandnes kommune
- Stedlige dimensjoner og næringsutvikling

For hvert av disse temaene forsøker jeg å presentere funnene slik de fremstår etter en systematisering av intervjudata, og deretter vil jeg analysere funnene med formål om å se etter mønstre og tendenser. I diskusjonsdelen i dette kapitlet vil de teoretiske perspektivene bli aktivert og anvendt i forhold til data. Det er kun i hovedtema fire og, i en sammenfattende diskusjon, at jeg berører funnene fra Sandnes. Ellers i oppgaven er det informantene fra Ørland (og fylkeskommunen) det er snakk om. Kategoriene «offentlig» og «privat» blir brukt i presentasjon av funn, analyse og drøfting. Et viktig tema som gjennomsyrrer de fem hovedtemaene er knyttet til samarbeid og samhandlingsform mellom de ulike aktørene. Det er måtene dette skjer på og hva som tenkes rundt dette som kan gi perspektiver på hovedtemaet, nemlig å utforske de næringsmessige fordelene av etableringen av en kampflybase i kommunen og regionen.

Mitt utgangspunkt er at kommunen spiller en viktig rolle, både som et romlig avgrenset område hvor næringsutviklingen foregår, men også en forvaltningsaktør som forskjellige virksomheter er nødt til å forholde seg til. Derfor ser jeg det naturlig å nærme meg dette temaet ved å snakke med nærings sjefen i kommunen, for å høre hva denne personen tenker prosessene som er i gang.

Tema 1) Næringsutvikling - betydning og prioritering

De offentlige aktørenes ståsted

For å starte med informantene tilhørende den offentlige kategorien og spesielt for nærings sjefen i Ørland kommune, blir næringsutvikling ansett som et grunnleggende og viktig satsingsfelt for lokal vekst og utvikling. Som innsatsfelt blir ikke næringsutvikling ansett for å være et separat eller «eget» arbeidsområde, men blir eksplisitt forstått i sammenheng med steds- og samfunnsutvikling. Dette innebærer tiltak for å øke tilflyttingen, styrke kommunens økonomi og skape arbeidsplasser, slik det kommer frem i kommuneplanens samfunnsdel 2013-2016 (Ørland kommune, 2014 a). Ifølge nærings sjefen i Ørland er et stabilt og voksende næringsliv i kommunen betydningsfullt, slik det jo er for kommuner i sin alminnelighet. Men han understreker også at aktiv næringsutvikling blir særlig viktig på mindre steder i en fase der det skjer mye og der det er viktig å stimulere til vekst og utvikling. Han sier:

«Det er jo det viktigste for en kommune. Har man ikke et velfungerende og voksende næringsliv, har man ikke noe å leve av i fremtiden (...) jeg kan ikke tenke meg noe som er viktigere på lang sikt. Vi har en del kommunalt ansatte her, men det er klart at kommunale tilbud og derved kommunalt ansatte, reduseres når befolkningen reduseres» (Nærings sjef, Ørland).

Slik det kommer frem av sitatet er det ikke noen tvil om hvor viktig næringsutvikling blir sett på som ledd i å stimulere til samfunnsutvikling. Som man får inntrykk av har næringslivet en sentral funksjon ved å opprettholde og styrke et samfunn befolkningsmessig. Et slikt syn viktigheten av næringslivet, og arbeidsplassene som skapes er sammenfallende med Vareide og Nygaaard (2013) sitt syn. Dette ser man i deres attraktivitetsmodell i figur 2, tidligere i oppgaven.

Fylkeskommunen på sin side er naturlig nok opptatt av næringsutvikling i et større perspektiv, i en mer regional sammenheng. Jeg finner at kommunen og fylkeskommunen har en nokså lik oppfattelse av utviklingsmulighetene i regionen, slik konsekvensutredningen til forsvaret slår fast (Forsvarsbygg 2014). Disse utviklingsmulighetene inkluderer økonomiske, så vel som ikke- økonomiske forhold, slik som å øke tilflyttingen til regionen og skape vekst i og rundt kampflybasen. Informantene fra fylkeskommunen er i større grad opptatt av de menneskelige ressursene som finnes, særlig med de nye tilflytterne, og at disse kan spille en viktig rolle for

næringsutviklingen i kommunen. Dette er kanskje en dimensjon som ikke er blitt så tydeliggjort i Ørland ennå. En av dem sier:

«På lokalradioen i morges var det intervju med to damer som hadde fulgt med mennene sine til Ørland og etablert egne virksomheter. Dette er eksempler på hvilke muligheter som finnes. Det illustrerer også at næringsvirksomheten, ikke nødvendigvis bare er knyttet til fly og militære». (Informant, Fylkeskommunen).

Dette sier oss noe om viktigheten av at det er rom for næringsutviklingen som ikke utelukkende er direkte relatert til det som har å gjøre med forsvaret. Og at det er slike muligheter som vil bidra til at kommunen blir et sted folk velger å flytte til.

De private aktørenes ståsted

Ifølge Ørland næringsforum som representerer storparten av bedriftene lokalt, er samarbeidet med kommunen ansett som svært viktig. Dette er fordi kommunen fungerer som en regulerende instans med hensyn til initiativ og planer fra næringslivets side. Dette innebærer alt fra godkjenninger knyttet til etableringer av virksomheter og utredninger av næringsareal, til å påse at næringslivet ikke bryter vedtatte regler eller reguleringsplaner. Samtidig har næringsforumet en sentral rolle som støttespiller for kommunen, ved blant annet å være delaktig i utvikling av Brekstad, som er administrasjonssenteret i Ørland.

Kommunen og næringsforumet har jevnlig møter der nødvendig informasjonsutveksling skjer. Der drøftes det hvordan situasjonen er, hvordan man kan forbedre seg dagsaktuelle saker. Samtidig blir det under disse møtene gitt tilbakemeldinger til kommunen om hva næringslivet synes fungerer og hva som ikke fungerer. Næringsforumet og kommunen kan sies å utgjøre den mer lokalt forankrede delen av næringsutviklingen, mens andre aktører jobber mer opp mot det regionale potensialet som finnes. Dette vil bli drøftet i et senere avsnitt, under punktet om strukturendringer i forsvaret.

Austrått Innovasjon er et selskap med regionale ambisjoner. Selskapet ble etablert i 2014 og har som formål å møte de mange utfordringene og mulighetene i tilknytning til næringsutviklingen i Fosen, som kampflybasen gir. En studie som ble gjennomført en tid etter at vedtaket om basen var blitt gjort viste at konsekvensene ville komme til å bli omfattende.

«Det vi fant ut var at dette med kampflybasen ikke var en lokal greie, det er noe som gjaldt for i hvert fall Fosen, og sannsynligvis Midt-Norge også» (Informant Austrått Innovasjon).

Med andre ord, det var nødvendig å etablere et selskap som kunne arbeide med de næringsmessige mulighetene knyttet til kampflybasen, ikke bare i Ørlandet, men i Fosenregionen også, som Ørlandet er en del av. Oppfatningene om at kampflybasen har et regionalt utviklingspotensial, er noe som ikke deles av alle informantene, og det er interessant hvordan det tenkes ulikt om den regionale effekten, som jeg vil belyse i hovedtema om «Lokalt eller regionalt utviklingspotensial».

Selv om Austrått Innovasjon i stor grad er opptatt av de mer realøkonomiske sidene, sier er informanten at han næringsutvikling også handler om å utnytte de menneskelige ressursene. Han er minst like opptatt av arbeidsplassene som skapes utenfor kampflybasen viktig del av utviklingspotensialet, som de mer forsvarsrelaterte inne på basen. Han sier:

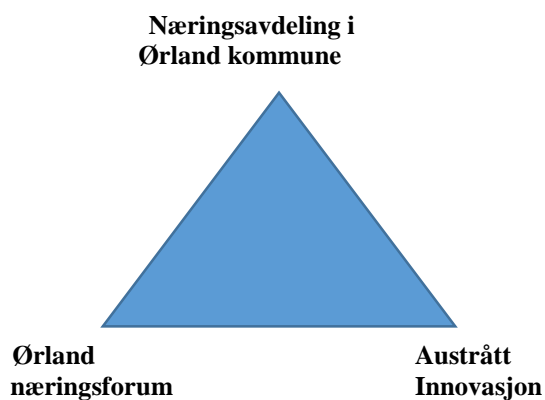
«Det å kunne tilby arbeid til nummer to, for eksempel kona til en nyansatt ved kampflybasen, er minst like viktig som alt annet. Man kan bygge så mange fine boliger og ha det så bra man vil her på Ørlandet, men nøkkelen for at folk vil bo er at det finnes arbeid til begge parter» (Informant, Austrått Innovasjon).

Dette synet på næringsutvikling, som ikke kun vektlegger bedriftsmessige hensyn, men at det likeså fullt handler om å utvikle et samfunn som gir gode levevilkår for dem som bor og arbeider der, er helt i samsvar med næringssektorens syn. På dette området finner jeg at jeg at de offentlige og private aktørene har felles oppfatninger om at samfunnsutvikling og næringsutvikling er gjensidig avhengig av hverandre.

Formålet til Austrått Innovasjon er å drive næringsutvikling så direkte opp mot kampflybasen som mulig. På samme måte som fylkeskommunen, har Austrått Innovasjon også en regional interesse, ved å posisjonere regionens bedrifter til å være konkurransedyktige for å levere tjenester og varer til forsvaret. Disse tjenestene har det blitt flere av i årenes løp på grunn av endringer i forsvaret, som går ut på å sette arbeidsoppgaver ut på anbud. Disse strukturendringene har ført til behov for flere tjenester levert av private virksomheter, og vil bli redegjort for i neste seksjon.

Under har jeg laget en oversikt over de viktigste aktørene som inngår i det lokale og regionale samarbeidet.

«Trekløveret» av de viktigste næringsaktørene

Figur 4. Trekløveret

Slik jeg har forstått det, er det disse aktørene som er de mest sentrale aktørene i arbeidet med næringsutvikling i kommunen.

Strukturendringer i forsvaret skaper flere næringsmessige muligheter

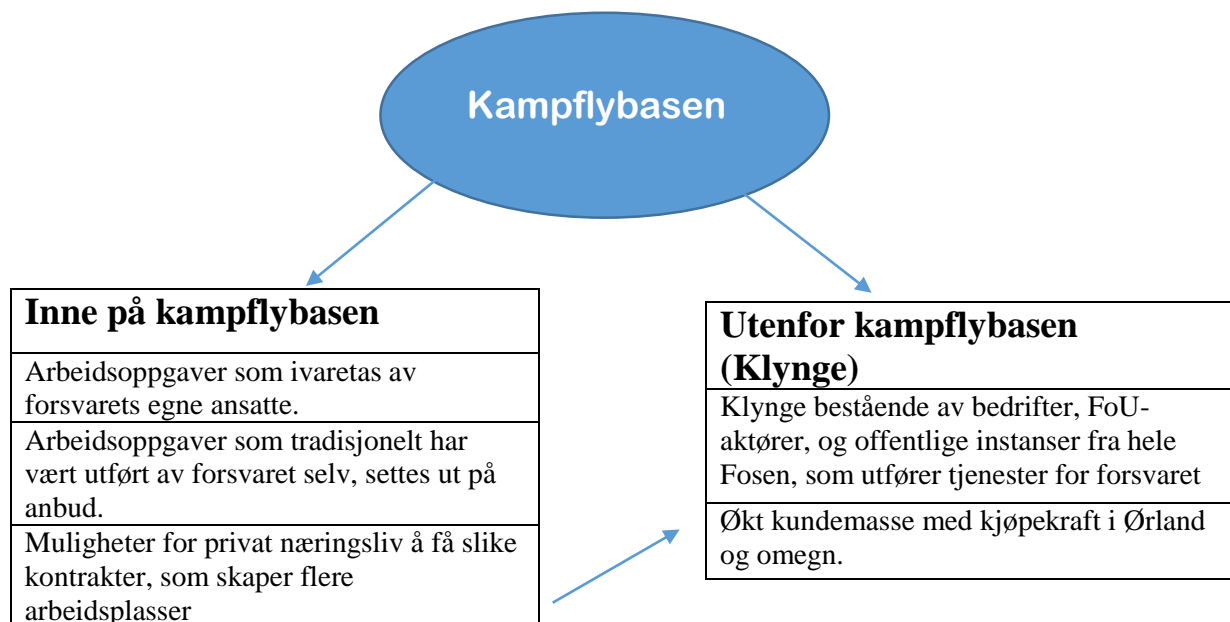
Min informant fra Austrått Innovasjon, som selv har bakgrunn fra forsvaret, forteller at forsvaret i lang tid har hatt sin egen struktur og sine gjøremåter. Forsvaret har derfor vært litt på siden av samfunnet. Det vil si at de har hatt egne bygninger og anlegg, samtidig som de selv har stått for levering av de fleste nødvendige tjenester. Med andre ord har forsvaret «levd sitt eget liv». Dette har endret seg med årene, ettersom forsvaret gjennom statsbudsjettene har fått bevilget mye mindre midler, noe som har ført til strammere økonomisk styring. For luftforsvaret og kampflybasen i Ørland har dette medført nødvendige strukturendringer hvor en rekke av arbeidsoppgavene som forsvaret tradisjonelt har vært ansvarlig for, nå blir satt ut på anbud. For eksempel skal Forsvarsbygg si opp omlag 300 vaskere, fordi disse tjenestene er altfor dyre for dem sammenlignet med hva andre selskaper kan tilby.

«Det betyr at hvis det finnes et firma som er konkurransedyktig til å ta en slik oppgave, så blir det en anbudsrunde. Dette kan skape en masse jobber. Dette gjør at forsvaret blir en del av det sivile samfunn. Noe vi ønsker» (Informant, Austrått Innovasjon).

I tillegg er det planer om både å benytte de lokale verkstedene til reparasjoner og vedlikehold av forsvarets kjøretøyer, og at forsvarsansatte skal bruke de samme idrettsanleggene som det sivile samfunnet bruker.

Slik dette fremstår gir dermed kampflybasen to former for næringsmessige effekter. Det ene effekten er knyttet til menneskene som arbeider på basen og får sitt levebrød derfra. Den andre har gjøre med at forsvaret vil få behov for en rekke tjenester og ytelser som de selv ikke kan oppfylle. I dette ligger det et potensialet for både eksisterende og nytt næringsliv, som gjennom anbudsrunder kan få avtaler. Dette vil medføre en rekke nyetableringer og nye næringsnettverk. Forsøksvis er dette fremstilt i illustrasjonen nedenfor, som skal vise hva slags næringsmessige effekter kampflybasen gir.

**Austrått Innovasjon sitt syn på næringsutviklings-
potensialet i Ørland**

Figur 4. Næringsutvikling direkte knyttet til kampflybasen

Denne modellen illustrerer viktige deler av næringsutviklingen rundt kampflybasen, slik det beskrives av informanten fra Austrått Innovasjon. Boksen til venstre viser til utviklingsmulighetene som finnes inne på basen, med frigjorte arbeidsoppgaver og kjøpesterke forsvarsansatte. Den andre boksen viser til at utenfor de fysiske rammene til kampflybasen vil det være behov for næringslivet i kommunen og regionen å få kontrakter. I tillegg er det snakk om å utvikle en forsvarsrelatert bedriftsklynge og nettverk, bestående av bedrifter, industri, FoU-aktører og offentlige aktører, som på sikt vil styrke næringslivets konkurransekraft i et nasjonalt og internasjonalt marked. Denne klyngen vil i så fall bli den eneste av sitt slag i Norge, med en forsvarsrettet orientering. Primært ser man for seg at det er regionale bedrifter som skal inkluderes i disse nettverkene, men fordi noen av disse nettverkene krever avansert kunnskap og kompetanse er man nødt til orientere seg nasjonalt. I noen tilfeller også internasjonalt.

Bedriftsnettverket består av:

- 1) «Byggenett Fosen» - bedrifter fra Fosen som skal stå for all utbygging av infrastruktur rundt kampflybasen.
- 2) «Mat leveranser» - Regionale produsenter og leverandører som skal forsyne forsvaret med mat og drikke.
- 3) «Bakkevedlikehold» - Regionale bedrifter og leverandører som skal holde vedlike forsvarets kjøretøy og utstyr på bakkenivå.
- 4) «Flyvedlikehold» - Nasjonale og regionale bedrifter som skal holde vedlike de nye flyene.
- 5) «Informasjon/analyse»

Bedriftsnettverket består allerede av tunge nasjonale og internasjonale aktører, som ser mulighetene her. Hvis man klarer å få realisert denne bedriftsklyngen, som informant fra Austrått Innovasjon ønsker, vil regionen sannsynligvis få et enda større konkurransefortrinn. Blant de lokale firmaene som har knyttet seg til to av nettverkene blir det hevdet:

«Klyngenettverkene til Austrått Innovasjon styrker muligheten til felles leveranser inn til Forsvaret samt være med å synliggjøre og styrke lokal og regional industri» (Informant, Fosen Tools).

Det er altså ingen tvil om at mulighetene er store for bedriftene i Ørland og i Fosenregionen.

Kommunen som samfunnsutvikler- viktighet av næringsutvikling

I det foregående viste jeg til eksempler på at næringslivet og noen offentlige aktører faktisk er delte i synet på betydningen av samfunnsutvikling, selv der de næringsmessige målsettingene står sentralt. Likevel er det i all hovedsak de offentlige aktørene som utgjør en hoveddrivkraft når det gjelder fokus på samfunnsutvikling.

Som samfunnsutvikler er kommunenes ansvarsoppgaver i dag veldig varierte. Flere av disse oppgavene er pålagte. Det vil si at kommunene er ansvarlig for å følge dem opp, enten ved å gjennomføre selv, eller delegere, eksempelvis ved en anbudsordning. De lovpålagte oppgavene er blant annet å drifte skoler, sørge for tilstrekkelige helsetjenester, sørge for vann- og renovasjonstjenester, samt utbygging og vedlikehold av kommunale veier. I motsetning til nevnte oppgaver, er næringsutvikling **ikke** en slik pålagt oppgave. Dette er noe som i praksis

resulterer i meget stor variasjon med tanke på i hvilken grad kommunene faktisk prioriterer næring. Denne variasjonen beskrives i studien til Moen (2011), som viser at 68 prosent kommunene som inngikk i undersøkelsen hadde egen næringsplan. Med andre ord hadde 32 prosent av utvalget ikke utarbeidet egen næringsplan.

I samme rapport kommer det også frem at næringslivet ønsker en mer offensiv kommune. I alt var er det nesten 70 prosent av bedriftene som mener at kommunen er svært viktig som aktive og delaktige når det gjelder næringsutvikling (Moen 2011). Fra kommunens ståsted er ikke dette alltid lett å oppfylle, for stilt opp mot lovpålagte oppgaver som skole og helse, vil næringsinteresser ofte tape. Her er det være utfordringer knyttet til hvilke kommunale oppgaver som prioriteres.

Som tidligere vist til peker næringssjefen i Ørland på at næringsutvikling er ett av de viktigste innsatsområdene for kommunen, om ikke det aller viktigste. Slik det beskrives av næringssjefen, er næringsutvikling en komplisert og sammensatt oppgave, hvor både næringslivet og kommunen er avhengig av at det til enhver tid er et tilstrekkelig befolkningsgrunnlag, eller helst, befolkningsvekst. Et slikt syn på utvikling er i tråd med det man finner hos Bukve m.fl (2004), som hevder at befolkningsvekst i siste instans er alle regioners *mål*; hvor midlet er sterk næringsutvikling. Som det fremgår av sitatet fra intervjuet med næringssjefen, er det derfor tydelig at næringsutvikling er viktig for kommunen, som ledd i å skape vekst og utvikling. Det er kanskje selvsagt at en næringssjef hevder dette, ettersom han er ansatt i stillingen som næringssjef. Hadde man for eksempel spurt ansvarlig for samferdsel, helse eller skole i kommunen, ville de sannsynligvis ha flagget sine ansvarsområder som minst like viktige. Han kunne imidlertid formulert seg annerledes med tanke på hvilken prioritering og betydning næringsutvikling har. Budskapet er veldig klart. At Ørland faktisk har en egen næringssjef indikerer at næring er et område som prioriteres i kommunen. Moen (2011) fant at omtrent halvparten av de kommunene han studerte har egen næringssjef eller konsulent. Sett i lys av denne studien kan man da si at Ørland tar næringsutvikling på alvor, ved at det er opprettet en egen stilling for dette formål.

I tiden før kampflybasevedtaket hadde ikke kommunen en næringssjef stilling. Det sier oss at man fra kommunens side mente dette var et område som var viktig å styrke ettersom man så gode muligheter for utvikling i kjølvannet av kampflybasevedtaket, ettersom næringssjefen første ble ansatt i april 2014. Det forteller oss også at næringsutvikling kanskje ikke var et veldig prioritert område før denne avgjørelsen.

Koblingen mellom nærings- og samfunnsutvikling

Selv om næringssjefen forteller at innsatsområder slik som helse og skole er viktige oppgaver kommunen har ansvar for, betrakter han disse lovpålagte oppgavene som en del av næringsutviklingen, eller i hvert fall å ha sterk kobling til vekst i næringslivet. Med bakgrunn i et slikt syn, er det interessant å se hvordan næringssjefen ser på næringsveksten og i hvilken grad han anser den som prioritert eller nedprioritert sett i forhold til andre kommunale oppgaver. Med andre ord, hvorfor og hvordan kommunen arbeider med næringsutvikling på en planmessig og målrettet måte i forhold til andre oppgaver. I tillegg kan det være nyttig å se på hvordan steder blir preget av slike prosesser. Dette skal jeg komme tilbake til i en egen diskusjon om sted og om stedlige dimensjoner i forbindelse med Ørland.

I sin studie om hvorfor kommuner prioriterer næringsutvikling, skriver Rønning (2009) at dette brukes som et av flere virkemidler for å hindre negative utviklingstrender, slik som arbeidsledighet og fraflytting. Nå er ikke Ørland i en situasjon hvor fraflytting og økonomisk nedgangstider er blant de største utfordringene. Tvert imot, ventes det både økonomisk og befolkningsmessig vekst i tiden fremover, som følge av kampflybasen. Kommunen er i en situasjon hvor flere hundre nye arbeidsplasser vil komme til kampflybasen, og hvor andre tiltak må iverksettes for å håndtere en ventet vekst.

Næringssjefen mener at paralleller mellom næringsutvikling og samfunnsutvikling, og da særlig befolkningsvekst. Hvis bedriftene skal gjøre det bra, trengs det kompetente arbeidere, og hvis man skal ha kompetente arbeidere, må det være et attraktivt sted å flytte til. Dette gjelder både for bedriftene, men også for familiene til dem som arbeider der. Han sier

«Jeg ser på det som en hel pakke. Det er vanskelig å se for seg en situasjon hvor man har et næringsliv som gjør det kjempebra, uten at det finnes samfunnsmessige tilbud rundt. Som et eksempel kan jeg nevne at da vår familie flyttet til et nytt sted så sjekket vi skolestatistikk på stedet før vi så på leilighet og alt annet» (Næringssjef, Ørland kommune).

Et slikt syn på næringsutvikling finner vi i studien til Rønning (2009), hvor det kommer frem at norske kommuner prioriterer dette innsatsområde for å hindre arbeidsledighet og fraflytting. Det samme finner Vareide m.fl. (2013), nemlig at det som ofte er avgjørende for hvor folk flytter er direkte knyttet til arbeid. Næringssjefen sier ikke eksplisitt at et voksende

næringsliv automatisk vil skape befolkningsvekst, men at det er en viktig faktor utviklingen er han klar på. Det virker altså at det er en større sammensetting av faktorer som påvirker vekst i næringslivet og styrker det.

Det å unngå å gjøre seg for avhengig av én virksomhet

Utredningen til Forsvarsbygg og Rambøll forklarer at det vil komme om lag 500 nye stillinger til kampflybasen. Samtidig peker utredningene på en forventet befolkningsvekst som man tror i hovedsak vil prege Ørland og Bjugn. Det er likevel fremdeles usikkert hvor folk faktisk vil bosette seg. Utredningene fra Forsvarsbygg og Rambøll er likevel samstemte om at utbyggingen av kampflybasen vil kreve mye fra kommunene rundt. De enorme midlene som vil bli investert i Norges nye hovedkampflybase gir byggenæringen gode framtidsutsikter. Nye skoler skal bygges, næringsareal skal klargjøres, og oppdrag fra forsvaret selv, vil påvirke det som skjer i kommunen. Ifølge nærings sjefen i Ørland har allerede en noen nye bedrifter etablert seg der, eller er i en vurderingsfase.

Det er på mange måter en unik mulighet Ørland har fått til tross for at det er et relativt lite sted. Når det er sagt, er nærings sjefen samtidig klar over sårbarheten ved å bli for avhengig av én næring eller bedrift, som i dette tilfellet er luftforsvaret.

Det er klart at med en kampflystasjon lokalisert her så har vi sannsynligvis garanterte arbeidsplasser i mange år fremover, men det er ikke en garanti for hvor lenge det satses på et slikt jagerflyprogram. Hvem vet hva slags teknologi man har om noen år; kanskje man ikke trenger jagerflyene lenger, hva gjør vi da?». (Nærings sjef, Ørland kommune)

Her peker nærings sjefen på en aktuell utfordring som mange byer og tettsteder er nødt til å forholde seg til, nemlig ikke å gjøre seg for avhengig av én type næring eller virksomhet. I Ørland sitt tilfelle er det forsvaret som fremstår som den helt sentrale næringen. Selv om kommunen har store og viktige bedrifter, slik som Grøntvedt Pelagic, som driver med fiskeforedling, og Mascot Høie, som produserer dyner, som begge er store bedrifter hva angår omsetning og arbeidsplasser, er forsvaret den største arbeidsgiveren i kommunen. Som presentert i teorikapitlet om omstilling, kan avhengighet av en type næring være en svakhet på lang sikt, særlig hvis de næringsstrukturen skulle endre seg dramatisk. Eksempelet med

Stavanger og nedgang i oljenæringen viser nettopp sårbarheten ved å bli for avhengig av en næring. Avhengighet av én type næring er også et tema som vil bli berørt senere i hovedtema 4 om næringsutvikling i Sandnes.

Ifølge nærings sjefen er «*et Ørland med kampflybase, og et Ørland uten kampflybase, to vidt forskjellige ting*». Derfor er evnen til å tenke langsiktig avgjørende for kommunen, for å slippe å tvinges til å foreta omstillingsgrep hvis forsvaret en dag skulle forsvinne eller nedbemannes. Kampflybasen kan derfor sies å ha gitt mange fortrinn, tatt i betraktning kommunens 5000 innbyggere, men kan også skape en «falsk» trygghet, ved at man kun kan leve på forsvaret. Riktignok har Ørland et nokså allsidig næringsliv, slik tabell 1 og 2 i innledningskapitlet viser. Likevel er det helt klart offentlig tjenesteyting som er størst, og som forsvaret inngår i. Dette viser at forsvaret er meget viktig arbeidsgiver i kommunen fra før.

Hvem skal eller bør drive med næringsutvikling?

Selv med kampflybasen som en viktig faktor i utviklingen man ser for seg, er man klar over noen fallgruver. Nærings sjefen peker blant annet på at kampflybasen nødvendigvis ikke vil være der i all tid. Det vil derfor være viktig hele tiden å være opptatt av å utvikle alternative tiltak, det vil si næringsutvikling som ikke står i direkte forbindelse med kampflybasen, og som kan utvikles uavhengig av flybaseutbyggingen. Er det de offentlige aktørene, eller de private som klarest ser og tar hensyn til eventuelle fallgruver.

Det er interessant å merke seg at de private aktørene på den ene siden har store forventninger til kommunen som tilrettelegger for næringsutvikling. På en annen side forventes det at kommunen selv ikke skal spille en for aktiv eller intervenserende i rolle som næringsutvikler. Det vil si ikke å legge seg for mye opp i den private utviklingen. Som en av informantene sa:

«Det er fremdeles mange i politikken som mener at næringsutvikling skal drives av det offentlige, men sånn er eller bør det ikke være i et moderne samfunn. Det er «business» som teller» (Informant, Austrått Innovasjon).

Slike synspunkter gir kommunen en veldig smal margin å bevege seg innenfor, og medfører at det er en hårfin balanse mellom det å være en profesjonell tilrettelegger for næringslivet, og det å være næringsutvikler selv. For uansett kreves eller forventes det at det offentlige skal ha aktiv, relevant og oppdatert kunnskap om næringsutvikling, for å kunne fylle rollen som en

tilrettelegger. Dette innebærer at kommunen må være lydhør ovenfor næringslivets behov og ønsker.

Blant informantene fra den offentlige kategorien fremkommer det synspunkter som både understøtter en slik holdning, og i tillegg vektlegger at det offentlig har et ansvar for utarbeide planer og strategidokumenter som involverer næringslivet. Næringssjefen underbygger dette ved å si at næringsplanene utgjør en viktig del av arbeidet. Kommunen må prioritere, både med hensyn til de øvrige kommunale behovene, og de til enhver tid eksisterende næringsplanene. I en situasjon med mange oppgaver, hevder næringssjefen man må ta hensyn til de oppgavene som har prioritet i næringsplanen. En vesentlig del av virksomheten vil også være knyttet til å utvikle reguleringsplaner og begrunne disse. For eksempel brukte kommunen lang tid på å utarbeide en reguleringsplan for en containerhavn, og som næringssjefen sier:

«En containerhavn ville vært noe av det beste vi kunne gjøre for framtidig næringsutvikling. Det å redusere transportkostnadene i distriktet gjør at vi kan konkurrere bedre med bedrifter i mer sentrale strøk».

Denne diskusjonen om hva som forventes av kommunen i næringsammenheng drøftes også av Moen (2011). I rapporten vises det til forskjeller i virkelighetsoppfatninger mellom kommune og næringsliv når det gjelder roller og funksjon. Det som er interessant er at næringslivet ofte forventer mer av kommunen enn det kommunen selv mener de har kapasitet til. I rapporten gjengis synspunkter som tydeliggjør forskjellene i oppfatninger. For eksempel sies det blant annet fra en offentlig ansatt at næringslivet ikke har tilstrekkelig innsikt i utfordringene kommunene står ovenfor, som forholdet mellom skole, helse og næringsutvikling. I Ørland kommune kan man få bekreftet funnene fra Moen, hvor flere av de private næringsaktørene ønsker en mer offensiv kommune,

Selv om slike betraktninger kan tyde på potensielle konflikter mellom det private næringsliv og kommunen, fant ikke jeg at dette fremstår som et aktuelt problem i Ørland. Hver aktør har sterke meninger om utviklingen og hverandre, og det kan virke som det er utvikling i kommunikasjonen dem imellom. Sett utenfra virker det som aktørene i enda større grad trenger av å snakke sammen. Det vil si at man trenger å formidle og tydeliggjøre forventingskravene ovenfor hverandre. Både de offentlige og private aktørene er innforstått med at man er avhengig av hverandre, men at det kanskje skurrer litt i forhold til hvor mye kommunen kan utrette. Uansett virker det som om kommunikasjon på nåværende situasjon er

i fremgang. Et eksempel på dette er samarbeidet mellom Austrått Innovasjon, Ørlandet Næringsforum og næringsavdelingen i Ørland kommune, som blir beskrevet senere. I dette forumet kan man få muligheten til å drøfte forventningene til hverandre. Når det gjelder hvem som sitter med et hovedansvaret for å drive næringsutviklingen fremover, både når det gjelder de større og de mindre næringene, er det etter min oppfatning næringslivet som er i førersetet.

Tema 2) Viktige faktorer for å lykkes med næringsutvikling i Ørland

I det følgende vil jeg beskrive synspunkter på hvilke faktorer de ulike aktørene anser som vesentlige for å lykkes med næringsutvikling i Ørland som vertskapskommune for kampflybasen. Disse vil bli belyst fra både næringslivet og det offentliges ståsted.

For å nærme meg et av de sentrale temaene i oppgaven spurte jeg informantene hva de mente var viktig faktor for å lykkes med næringsutvikling i Ørland. Det første jeg kunne konstatere var at dette var et tema som engasjerte informantene, og at det var sterke meninger knyttet til det. Selv om man kan finne variasjon i synet på hvilke drivkrefter og initiativ som er nødvendige for å lykkes med næringsutviklingen i kommunen, var det fem faktorer som fremsto som tydelige enn andre. I det følgende vil jeg presenter og si mer om disse faktorene som er: markedstilgang, transport og kommunikasjon, areal, fleksibilitet og samarbeid mellom de ulike aktørene.

Tilgang til marked og kjøpesterke innbyggere

Den første faktoren er knyttet til tilgangen til et marked. Ifølge nærings sjefen, er en slik tilgang helt nødvendig. Med et marked sikter han til en tilbud-etterspørseldimensjon, hvor en økt kundemasse, slik kampflybasen med tiden vil gi, vil øke etterspørselen av varer og tjenester. Dette vil igjen være viktig for å stimulere det allerede eksisterende næringslivet, samtidig som det vil gjøre det mer attraktivt for andre bedrifter å lokalisere seg i kommunen. Både nærings sjefen og informanten fra næringsforumet trekker frem den sterke kjøpekraften blant innbyggerne i Ørland som en styrke, samt at Brekstad allerede er et attraktivt handelssenter i regionen.

«Hvis du ser antall kroner registret per innbygger ligger vi veldig høyt oppe. Det er bare Orkanger, Trondheim og Namsos som er i nærheten i forhold til handel per innbygger. Det har sammenheng med en veldig sterk kjøpekraft er gjennom forsvaret» (Informant, Ørland næringsforum).

Med den sterke kjøpekraften som eksisterer, og Brekstad sin status som handelssenter, vil de mange hundre nye ansatte ved kampflybasen, samt deres ektefeller barn, være med på å styrke dette markedet enda mer. Måter som at økt tilflytning kan påvirke den lokale og regionale økonomi, er drøftet av Herod (2011). I sin artikkel «Labour and Local and regional development» beskriver Herod den påvirkningskraft som kjøpesterke innbyggere og godt kvalifisert arbeidskraft har på miljøet. Han viser til tre ulike former på påvirkning og alle disse synes relevant for den prosessen som Ørland er inni i. For det første sier han at arbeidere har stor innflytelse på den regionale og lokale økonomiske utviklingen gjennom at de bringer kapital til regionen, også ved at de fremforhandler bedre lønns- og arbeidsbetingelser. Videre peker han på at de aktivt preger utviklingen gjennom flytte- og bosettingsmønsteret. Til slutt viser han til at tilflyttende arbeidskraft preger næringsutviklingen gjennom å være sosiale aktører. Et eksempel på dette kan være det en av informantene beskrev i forbindelse med det å etablere nye og små bedrifter, som følge av at medfølgende familie tar slike initiativ.

«Det viktigste er å ha tilgang til et marked. Produkt og tjenester skal jo selges. Ørland tiltrekker seg handel og virksomheter fordi vi har flybasen og andre sentrale bedrifter som Mascot Høie og Grøntvedt Pelagic. Disse er internasjonale bedrifter som har fått til noe helt i utkanten» (Næringssjef, Ørland).

Det at det allerede finnes vellykkede bedrifter i Ørland, slik som Mascot Høie og Grøntvedt Pelagic, tilsier at det finnes både kompetanse og et miljø fra før hvor det er mulig også for andre bedrifter å lykkes i kommunen. Det andre han trekker frem er det eksisterende kundemarkedet i kommunen gjennom den sterke kjøpekraften hos forsvarsansatte som igjen gir muligheter for ytterligere vekst i næringslivet. Ifølge Vatne (2004), som redegjør for sentrale innsatsfaktorer som er avgjørende for bedrifters lokaliseringsvalg, er nettopp kompetanse og kapital to sentrale elementer. Ifølge næringssjefen har man både kapital, gjennom kjøpesterke innbyggere, samt et miljø og kompetanse i de allerede store bedriftene som er etablert i kommunen. På denne måten ser man at det er et nødvendig samspill mellom eksisterende kompetanse og allerede eksisterende marked og tilflyttende arbeidskraft i form av menneskelige og økonomiske ressurser.

Kommunikasjonsmuligheter til og fra Ørland: båt, fly og havn, samt tilgangen til kunnskapsmiljøet i Trondheim

Den andre sentrale faktoren for å få til god næringsutvikling er knyttet til kommunikasjonsmuligheter, hvor både de private og offentlige aktører peker på transportmuligheter viktig for å gjøre kommunen mer attraktiv for næringslivet og tilflyttere. Blant annet sier informanten fra Kystplan, en av bedriftene jeg snakket med, at hurtigbåten var så å si helt avgjørende for at de valgte å etablere seg i Ørland fremfor andre kommuner i regionen.

«Det er hurtigbåten som er nøkkelen. Slik det er nå kan vi avholde møter i de nabokommunene ved at jeg tar båten fra Brekstad som går relativt ofte, til dit jeg skal. Det er hurtigbåten som er nøkkelen» (Informant, Kystplan).

Hurtigbåten har slik det kommer frem en viktig rolle for noen bedrifters valg av lokalisering. Sannsynligvis har dette å gjøre med at det fra Brekstad går båter til og fra de fleste andre kommunene. Båten har i tillegg en rolle ved å frakte turister, pendlere og ikke minst forsvarsansatte som er en viktig del Ørlandets innbyggere.

Selv om de ansatte ved kampflybasen allerede utgjør en sterk kjøpekraft, er det ifølge næringssjefen et poeng at disse menneskene faktisk handler og bruker næringslivet i Ørland og ikke drar til andre steder for å handle. På den måten kan man si at hurtigbåten også kan være en trussel, ved innbyggere velger å bosette seg eller legge handleturen til Trondheim istedenfor. Som by kan selvfølgelig Trondheim fremstå som mye mer spennende og «eksotisk» enn Ørland, både for bedrifter og innbyggere. Som situasjonen er i dag, er imidlertid Brekstad et viktig knutepunkt i Fosenregionen. Det vil si at innbyggere fra mange av nabokommunene reiser til Ørland, gjerne med båt, for å handle sier næringssjefen. Videre sier han at fremkomst og kommunikasjonsmulighetene til og fra Ørland er en avgjørende faktor for næringsutviklingen. Å knytte kommunene i regionen mer sammen, mener han vil være en gevinst på flere måter.

«Like viktig er hurtigbåten du kom med i dag, det er den og fergeforbindelsen som gjør Brekstad til et handelssenter, pluss at vi har så lett tilgang til Trondheim. Det er en fenomenal fordel for et mindre sted som Ørland å ha tilgang til et større arbeidskraftmarked, men også handelsmessig sett» (Næringssjef, Ørland).

Selv om nærings sjefen mener Ørland innehar en unik posisjon i Fosen, erkjenner han at Trondheim er og blir det mest attraktive stedet i Sør- Trøndelag, både for mennesker og bedrifter. I hans øyne er det mer hensiktsmessig dra nytte av nærheten til Trondheim, fremfor å konkurrere. Både nærings sjefen og informanten fra Kystplan mener kombinasjonen av de lave leiekostnadene i Ørland og gode transportmuligheter til og fra kommunen, gjør det mulig for Trondheimsbedrifter å drifte selskaper fra Ørland. Dette er først og fremst et tegn på at man evner å se vekstmuligheter utover det rent lojale, ved å vise hvilke fortrinn som finnes i Ørland. Det er også et tegn på næringslivet og kommunen deler noen av de samme ideene for næringsutviklingen. Utdfordringen med en slik ide blir å synliggjøre og promotere slike muligheter for virksomheter utenfor kommunen.

Når det gjelder det kompetansemiljøene i Trondheim, mener nærings sjefen at man ikke har vært flinke nok til å utnytte disse fordelene, og spesielt kunnskapsmiljøene i Trondheim. Her sikter han til et forbedringspotensial som kommunen har. Hurtigbåten fra Trondheim som går flere ganger om dagen mener han i tiden fremover bør utnyttes for å koble de to stedene mer sammen. Selv om nærings sjefen i større grad ønsker å knytte kunnskaps- og teknologimiljøene i Trondheim nærmere utviklingen rundt kampflybasen, opplever jeg at de private næringslivsaktørene ikke er like opptatt av dette.

Informantene fra fylkeskommunens er enig i at teknologimiljøet i Trondheim i større grad burde brukes i den utviklingsprosessen som Ørland nå er inne i. Like viktig ser de på transportmulighetene til og fra kommunen. Informantene forteller at fylkeskommunens mest nærliggende oppgaver til næringsutvikling i Ørland er knyttet til samferdselstilbud, og da mer spesifikt hurtigbåten som de finansierer. På dette området virker altså nærings sjefen og fylkeskommunen å være enige om viktigheten av hurtigbåten som en viktig del av utviklingen i Ørland.

Et sentralt aspekt når det gjelder kommunikasjonsmuligheter er tilgang til flyplasser og gode havner. Som framkomstmiddel til og fra Ørlandet har hurtigbåten allerede vært nevnt som en viktig faktor for å lykkes med næringsutvikling. Aktørene fra både den offentlige og private kategorien mener allikevel at den sivile flyplassen som allerede er i kommunen er viktig å spille videre på. I samtaler med nærings sjefen forteller han om pendlerruter fra Bodø og Rygge til Ørland, som en del av utbyggingen av hovedkampflybasen. Disse rutene er direkte forsvarsrelaterte, men det jobbes også i dag med å få i gang ruter til og fra Oslo.

«For å få til skikkelig god utvikling må vi knytte oss nærmere de større markedene. For eksempel direkteruter til Oslo, slik at våre næringslivsfolk kan være med på salgsmesser, salgsmøter, konferanser og seminarer uten å bruke mer tid og penger enn andre gjør i andre strøk» (Nærings sjef, Ørland kommune).

Fra sitatet virker nærings sjefen å ta høyde for at næringslivet i kommunen trenger å være koblet opp mot de større markedene, slik som i Oslo. Det er klart at flyavganger fra Ørland vil være en styrke for kommunen. En faktor er at det vil være lettere for turister fra inn -og utland å besøke kommunen, som vil styrke turistnæringen. En annen faktor er at det sannsynligvis vil gjøre det mer attraktivt for større bedrifter å lokalisere seg i kommunen om man har et godt flytilbud. Dette er nok også en årsak til at kommunen har støttet Air Norway i så stor grad. Informantene fra den private kategorien ser også på flyavganger som betydningsfullt for næringsutviklingen.

Å komme seg på kortbanenettet ser jeg på som helt påkrevd i fremtiden (...) dette er vi enige med nærings sjefen om. (Informant, Ørland Næringsforum)

I dette tilfellet virker de offentlige og private aktørene å være helt enige om at en flyplass for sivil ferdsel vil gjøre godt for næringslivet i kommunen. Utfordringene som aktørene må forholde seg til er om etterspørselen er stor nok for en slik forbindelse, og når man kan få godkjenning til å komme inn på kortbanenettet.

Når det gjelder muligheten til å få utbygd en containerhavn i kommunen, er nærings sjefen veldig klar på at det vil være en enorm fordel for å styrke næringslivet i kommunen, i tillegg til å gjøre Ørland mer attraktiv for virksomheter som vurderer å etablere seg der. Samtlige av informantene fra privat og offentlig kategori ser på en containerhavn som positivt. Dette er hovedsakelig fordi et havneanlegg vil minske transportkostnader og gjøre stedet mer attraktivt for nyetableringer. Her er vi inne på en av de sentrale sidene ved lokaliseringsteorier, som blant annet er opptatt av at transportkostnader utgjør en viktig faktor for bedrifters valg når det gjelder lokalisering. Bowen & Leinbach (2011) hevder nettopp at det å minske transportkostnader gjør det mer attraktivt for bedrifter og etablere seg på et sted, i og med at bedriftene i stor grad handler ut ifra gevinst og profitt. Forfatterne skriver: «*Drawn by the capacity of transportations and logistics to create thousands of jobs, many places have worked hard to gain, to keep, or to build up in the world's supply and distribution networks* (Bowen & Leinbach (2011, 445). De tar altså utgangspunkt i at steder ofte kjemper om å bli transport- og distribusjonssentre fordi et havneanlegg kan skape flere tusen arbeidsplasser.

Her er de inne på et viktig poeng. Nemlig at transportknutepunkt, for eksempel en containerhavn, er en fordel fordi det vil skape arbeidsplasser gjennom at folk må jobbe på en slik havn. I tillegg blir stedet knyttet til verdens markeder. I Ørland sitt tilfelle mener jeg det kan være en enorm styrke å bygge ut en havn for det allerede eksisterende næringslivet, slik som Mascot Høie. Denne bedriften distribuerer fra før dyner til hele Europa og vil med et slikt anlegg kunne konkurrere på et enda større marked. Det vil etter teorien kunne minske transportkostnadene, i forhold til hvordan det er i dag hvor varene blir fraktet over bilvei. En havn vil ikke bare være en fordel for virksomheter tilknyttet forsvaret, men også for bedriftene som er i kommunen fra før, og eventuelt nye bedrifter.

En slik oppfatning er ikke uten videre forenelig med Vatne (2004) sitt perspektiv, som hevder at transportkostnader i dag ikke utgjør en like viktig faktor som tidligere. Vatne hevder at varer og tjenester kan produseres nesten hvor det skulle være fordi selv perifer lokalisering ikke synes å øke kostnadene med transport vesentlig. Riktignok legger han til «at god fremkommelighet og raske og kontinuerlig leveranser» vil være viktige forutsetninger for bedrifter sin lokalisering (Vatne 2011, 62). Tatt i betraktning Vatne sitt syn vil jeg likevel si at det vil være en styrke for næringsutviklingen i Ørland om man får bygget ut et havneanlegg.

Informanten fra næringsforumet sier at man i dag er man avhengig av å transportere varer på land til og fra Ørland, som er en stor omvei og ekstra utgift for de store bedriftene i kommunen. Mye tyder på at containerhavn ikke er umiddelbart i sikte, fordi det er mange argumenter både for og imot etableringen av en slik havn i Ørlandet.

Arealer

Tilgang på arealer og næringsområder er en tredje vesentlig faktor. Dette fremkommer i alle intervjuene som ett av de forholdene som er viktige for næringslivet og for utviklingen i kommunen. Informantene fra fylkeskommunen forteller at selv om de ikke jobber så direkte og tett opp mot kampflybasen slik flere av de andre aktørene gjør, har de klare meninger om hva som må til for å lykkes i Ørland. Selv om de vanligvis har en regional orientering, ved å se de store linjene når det er snakk om næringsutvikling, sier informantene at næringsareal utgjør en viktig faktor for næringsutviklingen.

Jeg tror her, som andre steder, at det som er best er å bygge videre på det man har og det man er gode på. Med utgangspunkt i Ørland, tror jeg det viktigste er å få i gang nyetableringer. Da går det på lokaler, areal og veiledning. (Informant, Fylkeskommunen)

Informantene sier at på arealområdet er det viktig med god dialog mellom næringslivet og kommunen i en slik utviklingsprosess som Ørlandet er i. Dette understrekes som viktig både i start og planleggingsfasen og etter at bedriftene er etablert. Nærings sjefen har tidligere påpekt hva man er «gode på» og de fortrinn Ørland har med et voksende handelsmarked og sterk kjøpekraft, og at dette er noe som burde videreutvikles. Så på dette området synes det å være enighet mellom nærings sjefen og fylkeskommunen. Likevel har en av de store debattene i Ørland vært knyttet til næringsareal hvor de offentlige og private aktørene har stått mot hverandre. Slik man har fått inntrykk av gjennom media er det allerede et stort press på flere av landområdene i kommunen, som fra før har en begrenset arealmessige størrelse (Ledang 2014).

Mer konkret handler denne debatten om at næringslivet ønsker seg mer næringsarealer, blant annet ved å vise til hva de er blitt lovet tidligere. På den andre siden står kommunen med et stort ansvar for å utrede arealplaner og få oversikt over hvor det er mulig å bygge ut, samtidig som de må forholde seg til andre sektormyndigheter, forskrifter og lover.

Kampen om næringsareal har i noen områder i Brekstad har gått så langt at det er blitt hevdet at tunge næringsaktører har vurdert å forlate kommunen til fordel for andre på grunn av arealmangel. Selv om et slik henvisning er å sette det litt på spissen, illustrerer det en side av debatten.

«Kommunen har kanskje ikke vært like flink til å følge opp dette med areal. Man er i utgangspunktet svært positiv, men greier ikke å følge opp i praksis. Man gjør det ikke noe enklere for seg selv gjennom at det er flere som uttaler seg overfor potensielle investorer, med til dels ulikt innhold» (Informant, Air Norway).

Til tross en slik oppfatning som sitatet viser, sier nærings sjefen at det i dag finnes en god del tilgjengelig næringsareal, blant annet i hovedgaten i Brekstad, Yrjars gate, hvor en rekke bedrifter allerede har etablert seg. I tillegg forteller han at kommunen har utredet næringsarealer til ulike næringer, både industri og handel, og at dette er noe man har jobbet hardt for i kommunen. Næringslivet har vært kritiske til lange behandlingstiden kommunen har brukt for å utrede det mest attraktive området i kommunen, nemlig Brekstad sentrum. For å imøtekomme ønskene fra næringslivet har man delt området man skal reguler, slik at blir to planer. Den ene delen er dermed klargjort for utbygging for næringsvirksomhet.

Selv om deler av næringslivet ikke alltid uttrykker like stor tilfredshet med kommunen, er det riktignok interessant å merke seg, at både kommunen og næringslivet er enige om viktigheten av tilgjengelig næringsareal. Med andre ord er areal en viktig del næringsutviklingen, selv om aktørene nødvendigvis ikke er enige i oppfatningen om hvor mye og hva som er blitt lovet. Hvis tid er penger, så kan man fort skjønne at næringslivet er utålmodig, men likevel må man forstå at kommunen er nødt til å forholde seg til flere interesser enn kun næringslivet sitt, og at dette kan ta tid. Å drive planutredning er som fylkeskommunen og kommunen selv sier, en omfattende prosess hvor man helst ikke skal «tråkke feil» og hvor alle involverte parter skal bli hørt. Som en stor jordbrukskommune vil det heller ikke være enkel avgjørelse å ta av slike områder. På en annen side igjen, kunne kanskje Ørland kommune har utarbeidet slike arealplaner tidligere.

Konflikter og uenigheter hvor tomter eller næringsareal står sentralt, er ingen unik sak for Ørland sin del, eller for andre steder. Derfor synes jeg at det er interessant at ingen av de teoretiske perspektivene jeg har sett på, sier noe om viktigheten av areal og tomter i næringsutvikling. Hverken Rønning (2009) med «Kommuneprosjektet», eller «Kommunen som samfunnsutvikler» til Moen (2011) nevner i sine studier næringsareal og tomter som viktig for næringsutvikling. Ei heller Vatne (2004) nevner areal blant sine mange punkter om hva som er avgjørende for bedrifters lokalisering. Av den grunn synes jeg det er interessant at samtlige av mine informanter peker på næringsarealer som viktige. Det er en kjent sak at det i svært mange situasjoner, både i og utenfor Norge, oppstår konflikter når det gjelder næringsareal i forbindelse med næringsutvikling i forhold til øvrige interesser.

Fleksibilitet og bedre samhandling mellom aktørene.

En siste faktor som fremkommer på bakgrunn av analyse av intervjuene, og som fremstår som sentral for å lykkes med næringsutviklingen, er knyttet til samhandling mellom de involverte aktørene. Det uttrykkes fra flere av informantene i den private kategorien et ønske om en mer fleksibel kommune. Jeg vil i det følgende drøfte ulike aspekter og eksempler på hva som ligger i faktoren «fleksibilitet og samhandling mellom aktørene».

Blant informantene fra den private kategorien er kommunen omtalt som en viktig aktør, både som næringsmessig tilrettelegger, men også som medspiller i den økonomiske utviklingen.

Likevel peker mange av de samme aktørene på ønsket om en mer aktiv og mindre rigid kommune når det gjelder regler og politiske vedtak. Et eksempel som trekkes frem er en kommunal bestemmelse som sier at bygninger i Brekstad ikke skal være høyere enn 3-4 etasjer. Denne bestemmelsen er blitt møtt med forundring og irritasjon fra næringslivets side. Videre blir det også ytret bekymring fra deler av næringslivet om at et slikt vedtak i det lange løp kan utgjøre en hindring for at bedrifter velger å etablere seg i Ørland.

«Når noen av bedriftene som ønsker å etablere seg her trenger fem, seks, eller syv etasjer, kan slike regler gjøre at disse aktørene ikke velger å etablere seg her. Hvis kommunen hadde sett på hver enkelt sak og vurdert dem individuelt, kunne man sikkert kommet frem til en løsning. Man må være mer fleksibel» (Informant, privat kategori).

Dette utsagnet forteller oss noe om spenningsforholdet mellom kommunen og næringslivets ønsker og forventninger, men det sier også noe om at drivkreftene bak næringsutvikling utgjøres av private mot offentlige aktører, og utfordrer samarbeidsforholdet mellom dem. I spørsmålet om arealutnyttelse i Brekstad kan det virke, som at manglende forståelse og akseptering av kommunens forutsetninger er kjernen i problemet. Næringssjefen har jo på sin side hevdet at det finnes nok arealer å ta av kommunen. Så det virker heller at dette er en konflikt om hvem som bestemmer utviklingen i Ørland.

Innen teorier om regional utvikling finnes det ulike forståelser og beskrivelser av samarbeid og konflikter i forholdet mellom det offentlige og private. Man kan se tendenser slike tendenser i Ørland. Et perspektiv som beskrives av Crouch (2011), viser til at styring og utvikling er svært mangfoldig og sammensatt, og langt fra bestemmes av de politiske myndigheter alene. Han benytter begrepet «flexible governance», som viser til de mange interessene involvert i en økonomisk utviklingsprosess. Eksempler på dette er markeder, forretningsforbindelser, fagforeninger og nettverk. Men han sier, *There is however a major division of those who use these ideas purely analytically, and those who see government as one among a number of modes of governance, and those who see a historical trend away from government towards other forms of governance* (Crouch 2011, 298). Han drøfter videre betydningen av nettverk mellom sivilt samfunn og privat næringsliv, for å skape fleksibilitet i et samarbeid med det offentlige. I lys av erfaringene fra Ørland virker de offentlige og private interessene på noen områder å stå opp mot hverandre. På en annen side er aktørene i begge kategorier enige at næringsutvikling er bra, men kanskje ikke helt samstemte om «veien dit».

Likevel fremstår det som om flere av partene har ønske om økt fleksibilitet i samarbeidet, med mer vekt på det Bukve m.fl (2004) og Crouch kaller for governance.

Uten å spesifikt tidfeste, hevder Bukve m.fl (2004) at regionalpolitiske beslutningsprosedyrer har endret seg. De viser til at de mer hierarkiske modellene som mot slutten av forrige århundre var vanlig innen styring, ga etter for en større samhandling i beslutningsprosesser. En sentral del av forklaringen bak en slik utvikling er hvordan styresmaktene på ulike nivåer, har gått fra en government- til governancestyling på grunn av økt ressursavhengighet. Dette inkluderer også kommuner, som med en trang økonomi er blitt tvunget til å effektivisere, blant annet gjennom økt samarbeid med private aktører (Firmreite m.fl 2005). En slik endring beskrives av forfatterne som en utviklingen av en mer dialogbasert beslutningsmodell, hvor private aktører tar del i beslutninger om infrastruktur, rammevilkår og insentiver, som skaper en slags gjensidig avhengighet hvor begge parter kan ha nytte av å tilpasse seg. I lys av disse perspektivene virker det som om det er nettopp en slik fleksibilitet, eller mer samarbeidsorientering, som næringslivet i Ørland etterlyser fra kommunen. Om kommunen ikke er enig i slike ideer om samarbeid knyttet til by- og næringsutvikling med de private aktørene fikk jeg ikke noe klart svar på, men slik det er blitt hevdet fra kommunens side, er det allerede blitt gjort mye for næringslivets arealbehov.

Selv om diskusjonene om government og governance befinner seg i grensefeltet mellom byutvikling og økonomi, mener jeg slike teoretiske perspektiver forklarer en viktig side av de økonomiske prosessene i Ørland. Nemlig at næringsutviklingen skjer i et partnerskap og samarbeid mellom offentlige og private aktører.

Dette med samarbeid og partnerskap mellom det offentlige og private, fremsto for meg som ett av de sentrale og overordnede funnene fra intervjuene. Selv om jeg i denne delen har tatt for meg et veldig konkret eksempel på hvordan uenighet mellom det offentlige og private kan prege nåværende og fremtidig næringsutvikling, fant jeg også samarbeid mellom aktører på ulike nivåer som interessant. I den neste delen vil jeg derfor gå nærmere inn på samarbeid, på et mer overordnet nivå enn i denne delen, som en viktig faktor for lyktes med næringsutvikling

Samarbeid

En siste vesentlig faktor jeg vil trekke frem som betydningsfull for å lykkes med næringsutvikling i Ørlandet handler om samarbeid. Her sikter jeg på en side til samarbeid mellom kommunene i regionen, og på en annen, hvordan de næringsaktørene evner å samarbeide med hverandre, og opp mot de offentlige aktørene. Jeg vil i denne sammenheng sette søkelys på hvordan samarbeid kan utgjøre et viktig stimulans for næringsutvikling på et mer overordnet nivå.

Fra mitt ståsted var samarbeidsdimensjonen blant de mer sensitive temaene jeg har berørt i samtaler med informantene. Dette har å gjøre med at det foregår samarbeid mellom aktørene på så mange ulike måter, og er en viktig del av de pågående utviklingsprosessene rundt kampflybasen. Min informant fra flyselskapet Air Norway sier:

«Det er viktig at man har en åpen og transparent kanal mellom kommunen og næringslivet. Det legger grunnlag for et godt samarbeid og en næringsutvikling som gir resultater».

Informanter fra både offentlig og privat kategori er delvis enige i at det å tilrettelegge for, og drive næringsutvikling, ikke er enkel oppgave når mange aktører involvert. Skal man lykkes er man avhengig av samarbeid og planlegging både fra kommunalt hold og fra næringslivshold. Det hjelper ikke å tro at en stor statlig virksomhet som kampflybasen vil «utvikle» samfunnet av seg selv, slik kommunen hevder: *Flybasen skaper ikke utvikling i seg selv, det er opp til oss selv å skape utvikling»* (Ørland kommune, c 2012). I dette budskapet forstår man at ansvaret ligger på aktørene i kommunen og regionen for å skape og drive utviklingen videre. Så kan man spørre seg hvem de ansvarlige er? Min informant Austrått Innovasjon sier:

«Kampflybasen vil med årene bli en enda større bedrift. For å møte veksten er det den trønderske arbeidskraften som vil være viktig, i hvert fall på lang sikt».

Arbeidskraften befinner seg i mer enn én kommune, og man vil mest sannsynlig være avhengig av å knytte seg nærmere de andre kommunene i regionen for å dekke dette arbeidskraftsbehovet knyttet til kampflybasen. I dette ligger at kommunene må samarbeide om dette, men slik vi skal se er ikke samarbeid den største styrken i Fosenregionen.

Fra fylkeskommunens hold uttrykkes det bekymring rundt det dårlige samarbeidsforholdet mellom Ørland og Bjugn. Et eksempel som trekkes frem er en avtale om felles strategisk

næringsplan for Fosen, som først på det tredje forsøket ble avgjort. Et annen utfordringen er knyttet til kommunesammenslåing, som man er skeptisk til, i hvert fall fra Bjugn sin side. I tillegg hevdes det at Ørland kommune noen år tilbake, ikke ønsket å være en del av prosjektet «Døgnåpen digital forvaltning», hvor alle Fosen-kommunene har vært med. I dag skal imidlertid Ørland være med i dette prosjektet. Tatt i betraktning utfordringer knyttet til samarbeid, er informantene klar på dette er viktig for å lykkes med den regionale utviklingen. Som det sies:

«Skal man lykkes er det en betydelig fordel å vise mer storsinn over kommunegrensene, det vil si å være mer åren for samarbeid. Hvis man lukker seg mer innover tror jeg de ikke har stor sjans for å lykkes» (Informant, Sør Trøndelag Fylkeskommune).

Som man kan forstå viser historien at interkommunalt samarbeid ikke har vært en utpreget styrke side hos regionens kommuner. Likevel opplevde jeg at samtlige av aktørene jeg snakket med i Ørland ønsket å knytte et tettere samarbeid med andre aktører i nabokommunene, og at dette har blitt bedre den siste tiden. Nærings sjefen forteller at han ikke er fremmed for tanken om sammenslåing, men sier samtidig at det foregår samarbeid blant kommunene i regionen allerede:

«Vi samarbeider jo egentlig om det vi kan samarbeide om. I fjor arrangerte vi for eksempel felles etablererkurs med de andre Fosenkommunene» (Nærings sjef, Ørland).

Informanten fra næringsforumet er også opptatt av at samarbeid vil være viktig og er også tilhenger av sammenslåing. Det er to sitater som illustrerer noe situasjonen:

«Her er det to nabokommuner som burde ha slått seg sammen for lenge siden. Det er 13 km mellom dem, og det er bare tull å sitte med to ordførere og to rådhus. Et godt eksempel er at arbeidsgiveravgiften er fire prosent lavere i Bjugn enn i Ørland».

At det er forskjell i arbeidsgiveravgift mellom de to nabokommunene er et godt eksempel på at hver kommune tenker på seg selv for å tiltrekke seg bedrifter og andre virksomheter. Slik jeg ser det, er dette et godt eksempel på at samarbeidet ikke er særlig utviklet. Informanten fra næringsforumet forteller videre:

«Vi har prøvd å få slått sammen de to næringsforumene i flere år. Men Bjugn har holdt tilbake, så nå tar ikke vi mer kontakt før dem gjør det. Vi er bitre konkurrenter, men sitter på møtene sammen» (Informant, Ørland næringsforum).

Når både representanter for næringsliv og kommunen ønsker å samarbeide med aktører utenfor kommunen, er det altså ikke krefter i Ørland som stritter imot økt samarbeid. Det virker heller å være holdninger i nabokommunen som gjør det vanskelig. Det handler altså om at mangel på samarbeid fører til at kommunen er nødt til foreta drastiske grep for å sikre seg at de klarer å sikre deler av utviklingsmulighetene.

I utvalget til Moen (2011), svarer over halvparten av respondentene, fra både offentlig og privat sektor, at nabokommunene er viktige for næringsutviklingen. Samtidig hevdes det at det er vanskelig å drive interkommunal næringsutviklingsarbeid hvis ikke alle aktørene samordner sine aktiviteter. I Fosenregionen virker det nettopp å være slike utfordringer knyttet til interkommunalt samarbeid. Likevel er det ikke nødvendigvis alltid lett å styre samarbeid om næringsutviklingen. Slik Moen finner, ser ikke næringslivet kommunegrenser, de etablerer seg der det er best for dem.

Som jeg skal gå inn på i hovedtema fire, som tar for seg en næringsutvikling i annen kommune og region, vil vi se hvordan interkommunalt samarbeid har vist seg å faktisk være en styrke og fordel.

Tema 3) Regionalt og lokalt utviklingspotensial

En viktig del av oppgavens formål har vært å utforske hvorvidt kampflybasens ringvirkninger kun er lokale, eller om det også finnes muligheter for et regionalt utviklingspotensial. Det vil si om disse ringvirkningene kun har en betydning for Ørland, eller om disse vil komme næringsliv, innbyggere i omkringliggende kommuner til gode, eller om det er snakk om en vekstregion. Disse temaene opplevde jeg at informantene viste stort engasjement rundt, samt at de hadde sterke meninger om det. Riktignok var ikke disse meningene alltid sammenfallende, og det er de ulike perspektivene på det lokale, versus det regionale, jeg i denne delen går nærmere inn på.

På en side er det klart og forståelig at fylkeskommunen og Austrått Innovasjon har som mål å arbeide med det regionale næringspotensialet rundt kampflybasen. Med sin regionale orientering arbeider begge aktørene for å koble regionens kommuner, næringsliv og andre

aktører nærmere kampflybasen. Så hvorfor arbeides det mot et slikt regionalt mål? Fordi det over de neste årene skal investeres for godt over 5 milliarder kroner «inne» på basen (Forsvarsbygg 2014). Dette beløpet ble i 2012 ansett for å være nødvendig for å klargjøre Norges hovedkampflybase i Ørland. I ettertid kunne imidlertid Forsvarets Forum (2014) vise til nye beregninger som viste at kostnadene kunne bli opptil 4 milliarder kroner dyrere enn antatt, altså opp mot 10 milliarder kroner. I tillegg er det behov for store samfunnsmessige oppgraderinger og utbygginger for flere milliarder kroner også «utenfor gjerdet», altså i det sivile samfunn. Det er snakk om tunge fysiske investeringer og utbygginger i en nokså liten kommune.

Hva tenker aktørene?

Selv om Austrått Innovasjon og Fylkeskommunen er de aktørene som i størst grad fokuserte på betydningen regional utvikling, forstår de at en sentral del av veksten vil skje der hvor kampflybasen ligger, nemlig i vertskapskommunen. Den lokale forankringen er ikke til å komme utenom, og de har derfor måtte forholde seg til kommunen på en rekke områder, inkludert næringsområdet. Likevel er de klare i sitt syn på at veksten som er ventet vil være så omfattende at en såpass liten og begrenset kommune ikke vil klare å håndtere en slik omstilling alene.

«Forsvarsutbyggingen er jo ikke et «Ørland prosjekt», eller et Fosen- prosjekt, det er et midtnorsk prosjekt. Ørland kommune har ikke sjans til å ta utfordringene alene. Vi synes det er viktig at man ikke begrenser kampflybasens effekter geografisk»(Informant fylkeskommunen).

En viktig del av dette sitatet viser at det å begrense effektene til kampflybasen er uheldig. En annen side er det direkte ønsket om at ringvirkningene skal nå ut til hele regionen, som inkluderer kommunene rundt. Et nesten identisk syn på kampflybasens virkninger finner jeg hos informant fra Austrått Innovasjon, som peker på vekstpotensialet som enormt.

«Kampflybasen er et så stort prosjekt at Ørland ikke vil klare dette alene. Det er ikke et Ørlandsprosjekt. Det er i hvert fall et midtnorsk prosjekt» (Informant, Austrått Innovasjon)

Som sitatet illustrerer, innebærer kampflybasen store muligheter og utfordringer, også utover selve regionen. Utredningene til både Forsvarsbygg (2014) og Rambøll (Spilsberg m.fl 2013), styrker på mange måter Fylkeskommunen og Austrått Innovasjon sine syn på vekstpotensialet til kampflybasen, siden det skal investeres for flere milliarder i og rundt denne virksomheten. Derfor er det interessant når kommunen har så pass annerledes syn på vekstpotensialet.

Næringsjefen i Ørland illustrerer noe av dette synet ved å hevde at ringvirkningene til kampflybasen primært vil gi effekt i Ørland og Bjugn, og begrenser derfor effekten geografisk sett i forhold til de andre aktørene. Et sitat som beskriver en slik holdning:

«Det er lite tenkelig at andre kommuner enn Ørland, med unntak av Bjugn, vil få noe særlig ut av det. Det er jo tross alt bare 800 nye arbeidsplasser. Opprettelsen av kampflybasen er stort for kommunene Ørland og Bjugn, men det er ikke nødvendigvis en svær ting for resten av fylket. Hvis man sammenligner med veksten i Trondheimsregionen så er jo ikke en befolkningsøkning på et par tusen så veldig mye».

I disse sitatene, og de over, ligger noe av kjernen i temaet om det lokale og regionale utviklingspotensialet. Disse er interessant å merke seg fordi de illustrerer de ulike oppfatningene med hensyn til muligheter. En faktor som forsvarer de mer regionalt orienterte aktørene er de to utredningene, omtalt tidligere, som viser at man kan forvente en befolkningsvekst på 35 prosent, eller 2000 nye innbyggere frem mot 2030 (Forsvarsbygg 2014, Spilsberg m.fl 2013), som gjør det vanskelig for Ørland å håndtere alene, i tillegg til de store fysiske utbyggingene. Denne utfordringen er nettopp det Austrått Innovasjon arbeider med.

Ørland som vekstsenter?

Med disse to sterke lokal-regionalsynspunktene redegjort for, ønsker jeg å se grundigere på disse standpunktene. Et teoretisk perspektiv jeg mener kan støtte opp om både et regionalt og lokalt utviklingsmål rundt kampflybasen, er vekstsenter teorien til Francis Perroux (Pike m.fl 2006, Hansen & Selstad 1999) som jeg har redegjort for i teorikapitlet. Den tar i all hovedsak for seg at såkalte vekstsentre vil være kjernen i en økonomisk utviklingsprosess. Det er en modell som på en side tar utgangspunkt i et lokalt vekstsenter, men hevder at et slikt senter på lengre sikt vil ha en drivende effekt også på den regionale økonomien. Hvis man i lys av denne teorien tar utgangspunkt i Ørland og utviklingen rundt kampflybasen, er man nødt til å

konsentrere seg om veksten i det lokale i først omgang, altså i Ørland og Brekstad først, og deretter vil regionen på lengre sikt også dra fordel av veksten.

Ifølge nærings sjefen og informanten fra næringsforumet har Brekstad som administrasjonssenter en viktig rolle, fordi de ser for seg at en stor del av veksten vil skje i nettopp i kommunen. Den direkte nærheten til kampflybasen er en viktig faktor fordi sannsynligheten for at de nyansatte ved basen vil bosette seg i Brekstad er stor. Nærings sjefen sier at byen allerede blir oppfattet som et handelssenter i regionen, og med at med bystatus vil være mer attraktivt å flytte til enn andre steder. Dette støttes også fra en informant fra Fylkeskommunen, som sier: «Ørland har jo Brekstad, som er byen i Fosen». I vekstsenterteorien til Perroux, er det flere elementer som kan relateres til Brekstad og Ørland. Hvis man anser kampflybasen som slags industri eller i hvert fall en virksomhet med mange arbeidsplasser, og Brekstad som et vekstsenter, hvor det er oppsamling av industri og næringer, er Perroux sin modell aktuell.

Det er viktig å huske på at teorien til Perroux ble utviklet i en kontekst hvor økonomisk ubalanse og ulikheter regioner og steder imellom, var en stor utfordring. Selv om vekstsenterteorien tok utgangspunkt i store byer i Frankrike med helt annen befolkningsmessig størrelse enn Brekstad, eller for så vidt noen annen norsk by, forklarer den hvordan noen byer, eller vekstsentre som det omtales, kan ha en drivende effekt på økonomien utover det lokale. Det vil si at omkringliggende områder utenfor dette vekstsentret på lang sikt kunne dra nytte av dette sentret (Hansen & Selstad 1999, Pike m.fl. 2006). Særlig dette aspektet som viser til at områder utenfor selve vekstsenteret vil få vekst, er likt med Austrått Innovasjon og Fylkeskommunens syn på den regionale utviklingen.

En annen faktor er knyttet til hvilke aktører som har den reelle makten og tilstrekkelig innflytelse til å bestemme hvilke valg som tas. Hvordan de lokale og regionale aktørenes innflytelse former utviklingen, blir en viktig del av framtidsutsiktene i regionen. Hvis man følger den teoretiske «oppskriften» til Perroux vil kommunene rundt Ørland på lengre sikt dra fordeler av veksten som skjer i Ørland.

En ikke- økonomisk dimensjon som kan sies å støtte opp om Ørland som et vekstsenter er knyttet til det gode helsetilbudet det hevdes kommunen har. Nærings sjefen sier:

«Vi har et stort og bredt tilbud innen helse. Det kommer folk fra andre Fosen-kommuner og Hitra/Frøya for å benytte seg av helsetilbudene i Ørland. Det er et fortinn vi har hvor det ligger potensiale for næringsutvikling».

Nærings sjefen viser til brukerundersøkelser som poengterer folks oppfatninger om at Ørland kommune har det beste helsevesenet i regionen. Med andre ord er det klart at Ørland har et godt utgangspunkt som et vekstsenter og ikke bare når det gjelder de rent økonomiske faktorene. Selv om det kan virke å være flere gode argumenter for å gjøre Ørland til et vekstsenter, er det flere faktorer som kan bli hindringer for et slikt valg.

En vesentlig utfordring er knyttet til det å samle de ulike kommunene og næringsaktørene om et slikt vekstsenter. Det er i dag allerede stor konkurranse mellom Fosen-kommunene om tilflyttere og næringsliv, noe som kan sies å utgjøre en hindring i å gjøre Brekstad til et vekstsenter. Det er langt fra sikkert at nabokommunene er enige i at Ørland er best egnet som et slikt senter, men det blir vanskelig å si ettersom jeg ikke har snakket med dem. Slik flere av informantene har uttrykt, viser historien at det er mye rivalisering og lite rom for samarbeid mellom aktører og kommuner i regionen om næringsmessige utfordringer. Med et slikt utgangspunkt er det lite som tyder på felles oppslutning om ett vekstsenter i Fosen. Dette bekrefter informantene fra fylkeskommunen, når de snakker om samarbeid mellom Fosen kommunene:

«Spesielt Ørland og Bjugn har i mange sammenhenger vært dårlige til å samarbeide, men det er på bedringens vei» (Informant, Fylkeskommunen).

Det er på en side forståelig at hver kommune tenker på seg selv i en situasjon hvor det er store muligheter for vekst og utvikling. Distriktskommuner er ikke akkurat kjent for å være de mest attraktive stedene for næringsliv eller tilflyttere å etablere seg, derfor kan man forstå at de ønsker å gripe denne muligheten. På en annen side viser som tidligere antydte, teorien til Perroux at, et vekstsenter på sikt kan gi en kollektiv fortjeneste for en hel region. Utfordringen blir derfor å samle aktørene rundt et slikt regional strategi. I og med at jeg ikke snakket med aktører i de andre kommunene har jeg ikke belegg for å begi meg ut på noen drøfting av deres synspunkter, men slik det kommer frem fra flere av mine informanter, har det vært en viss bekymring rundt forutsetninger for dette i regionen. Konkret er det blitt hevdet at evnen til å samarbeide ikke har vært det beste i Fosen, og det kan by på utfordringer.

Ikke nødvendigvis den beste løsningen?

Slik vekstsenterteorien er beskrevet virker den på mange måter å være en god modell for hvordan man kan forvalte utviklingspotensialet i kampflybasen gir. Likevel har denne teorien,

som så mange andre, svakheter ved seg som kan gjøre det utfordrende når det er snakk om regional utvikling. Sett at Ørland hadde blitt et slikt vekstsenter, hvor regionens næringsliv og befolkning hadde blitt kraftig sentralisert til Ørland, hva kunne da skjedd med de andre omkringliggende stedene? Hvis den regionalpolitiske strategien hadde vært å fokusere kun på Ørland, er det ikke utenkelig at de omkringliggende kommunene ville miste industri, bedrifter, befolkning og offentlige institusjoner over til dette vekstsentret. Da kunne man ha snakket om negativ utvikling for de andre kommunene, en «sentraliseringens pris», slik Johansen (2009) skriver om, og som peker på at sentralisering ikke alltid er en fordel.

Sett i lys av vekstsenterteorien til Perroux, som omtaler sammenhengen mellom de lokale og regionale interessene, er utviklingspotensialet i regionen stort. Det gjenstår å se hvilke modell eller strategi som blir lagt grunn for den videre utvikling, enten det er basert på ett vekstsenter, eller andre alternativer.

Tema 4) Næringsutvikling i Ørland sett i lys av næringsutvikling i Sandnes kommune.

I denne delen ønsker jeg å utforske på hvilke områder man kan lære av Sandnes, en såkalt vellykket kommune, når det kommer til næringsutvikling. Før jeg begynner mener jeg det viktig å være klar over noen vesentlige forskjeller mellom disse to kommunene. Med tanke på den arealmessige størrelsen og antall innbyggere har de to kommunene ulike utgangspunkt, i tillegg til at de næringsmessige forutsetningene er ulike. På en annen side har de til felles å ha hver sin betydningsfulle næring, som grovt sett kan sies å være olje- og gassbasert for Sandnes, mens Ørland har hatt forsvaret stasjonert i kommunen i mange år, også før vedtaket i 2012. Begge kommunene har lagt til rette for vekst i næringslivet, skapt arbeidsplasser og gode samfunnsmessige forutsetninger. En rød tråd i denne delen vil være å løfte frem sentrale meninger og synspunkter på næringsutvikling fra deres ståsted i en kommune og region som over mange år har fått gode resultater på næringsområdet. Og ikke minst å forstå mer inngående hvorfor kommunen blir ansett som «vellykket» når det kommer til lokal og regional næringsutvikling.

Som det ble referert til i innledningskapitlet kommer Ørland et stykke nede på listen i NHOs årlige norgesmesterskap i næringsutvikling for kommuner, mens Sandnes og mange av nabokommunene i regionen flere år på rad er blitt kåret til de beste i landet. Hva forklarer at Sandnes og Rogalandsregionen gjennom så mange år har fått så gode resultater med næringsutvikling? Det korte og enkle svaret er at Rogaland, inkludert Sandnes, preges av å være sentrum for olje- og gassvirksomheten på norsk sokkel som har vært viktig for verdiskapning og arbeidsplasser i lokalt og regionalt. Sandnes, som geografisk sett ligger tett opp til «oljebyen» Stavanger, har dratt stor nytte av nærheten til veksten i og rundt byen, og har med de gode rammebetingelsene opplevd stor økonomisk- og befolkningsmessig fremgang. Likevel vil jeg hevde at resultatene er mer sammensatt enn som så. Hvis man ser bak de store og flotte tallene, er det ikke tilfeldig at Sandnes år etter år har blitt kåret som en av landets beste på næringsutvikling, og som et attraktivt sted for bedrifter å etablere seg. Mange av virksomhetene som i dag er lokalisert i Sandnes kunne like gjerne ha valgt å etablere seg i nabokommunene, i og med at den geografiske avstanden mellom disse er meget kort. Videre skal vi se nærmere på hva offentlige og private aktører tenker om utviklingen.

En samlet region og proaktiv næringslivsstrategi

For å forstå de mer sammensatte årsakene til Sandnes kommunes og regionens gode resultater innen næringsutvikling, var det naturlig å snakke med aktører involvert i denne utviklingen. En av disse aktørene var næringsjefen i Sandnes kommune som fungerer som kommunens kontaktpunkt mot næringslivet og som skal lede prosesser for næringsutvikling. En annen av aktør var Greater Stavanger, en prosjektorganisasjon som har rollen som et koblingspunkt for næringsutvikling i Stavangerregionen, gjerne mellom offentlige og private virksomheter, og som Sandnes også er en del av. Greater Stavanger fungerer i et partnerskap bestående av 15 kommuner i Stavangerregionen og Fylkeskommunen. Gjennom samtaler med to informanter fra organisasjonen, er det tre dimensjoner de mener kan forklare hvordan og hvorfor regionen har gjort det så bra.

For det *første* har regionen et stabilt, sterkt og dynamisk næringsliv, som er kompetansebasert og opererer på internasjonale markeder. Denne koblingen mot de internasjonale markedene har bidratt sterkt til at kommuner som Sandnes har opplevd økonomisk vekst.

For det *andre* har det vært viktig at alle kommunene i regionen er engasjert i næringsutviklingen. Kommunene mener at næringsutviklingen angår dem, som vil si å være aktiv utover å bare tilby nye næringsarealer.

Det *tredje* elementet bygger på at næringslivet, academia og kommunene har et godt samarbeidsforhold. Man skjønner at dette samarbeidet er viktig for den næringsmessige utviklingen lokalt og regionalt.

«De tre nevnte dimensjonene mener jeg gjør regionen vår uslåelig egentlig. Kombinasjonen av et sterkt næringsliv og kommuner som mener næringsutvikling er det samme som samfunnsutvikling har vært utslagsgivende for suksessen» (Informant Greater Stavanger).

I sitatet får man inntrykk av en klar bevissthet om hva som har vært årsaken til suksessen i regionen. Slik jeg tolker det bygger suksessen i grove trekk på samarbeid og engasjement. Både i forhold til det interkommunale, men også med andre offentlige institusjoner, som academia og forskningsmiljøer seg imellom. Næringsjefen i Sandnes løfter frem et sammensatt bilde av utviklingen, hvor både kommunen selv og forutsetningene, altså olje- og gassnæringen, skal ha en del av æren for den veksten. Med hun sier at det i hovedsak er næringslivet selv som har bidratt til de gode resultatene fra NHO, som hovedsakelig er basert på bedriftenes regnskapstall. Næringsjefen sier:

«At bedriftene gjør det bra har med de gode rammebetingelsene å gjøre. I tillegg kan kommunene selv tilrettelegge for at bedriftene vokser, blant annet gjennom areal. Hvis man har et næringsområde og en bedrift etablerer seg der, vil de ha en mulighet til å utvide- altså er det snakk om fleksibilitet. Da blir de værende heller enn å flytte et annet sted. Det er jo slike tiltak en kommune legger til rette for at bedriftene gjør det godt».

Sitatet illustrerer et viktig poeng, nemlig at kommunen selv er en viktig bidragsyter for at næringslivet gjør det bra. Her eksemplifisert ved å tilby nok næringsareal til bedriftene, hvor de til og med kan få mer areal hvis det skulle være nødvendig. En slik velvilje fra kommunens side er det eksempel på fleksibilitet ovenfor bedriftene som allerede har, eller ønsker å etablere seg der. Det er altså mange positive faktorer å trekke frem her. Likevel vil det være enklere for en kommune med mye areal å kunne være så generøs, i motsetning til kommuner som ikke har en slik arealmessig fordel. Uansett, er informantene fra kommunen og Greater Stavanger klare på at man sannsynligvis ikke kunne snakket om en slik positiv vekst og utvikling hvis det ikke hadde vært for olje- og gassnæringen. Som en av informantene sier:

«Oljevirkosomheten har vært, og er helt klart avgjørende, men responsen til næringsliv og offentlige instanser som er kommet i ettertid har også vært viktig. Det er en mulighet som er blitt utnyttet veldig godt» (Informant, Greater Stavanger)

Fra sitatet får man inntrykk av regionen fikk gode forutsetninger for vekst og utvikling da oljeeventyret startet, men at potensialet som er blitt utnyttet, har vært minst like viktig. Altså kan man snakke om en synergi mellom det offentlige og private, som har ført til gode resultater for lokal og regional næringsutvikling. Samtidig tas det ikke for gitt at det nettopp var i Stavangerregionen petroleumssektorer fikk sitt sterke fotfeste. Denne næringen kunne like gjerne ha etablert seg et annet sted.

Interkommunalt samarbeid som suksess

Interessante funn fra intervjuene i Sandnes, både med Greater Stavanger og nærings sjefen i Sandnes, er fraværet at en «oss» eller «dem» holdning mellom kommunene, men heller et «sammen er vi sterkere» - syn på samarbeid. Et sitat som illustrer dette er:

«Stavanger kommune er opptatt av å løfte fram regionen, iblant på kommunens egen bekostning. Man hører sjelden ordføreren, som er vår styreleder, snakke om «Stavanger

kommune» i næringsssammenheng. Hvis man tar Stavanger kommune i sin munn, så følger regionen rett etterpå» (Informant Greater Stavanger).

Selv om det er lett å tenke at Stavanger er den viktigste kommunen i regionen hvor storparten næringsutviklingen skjer, sier informantene at det er samarbeidet mellom kommunene i regionen som har utslagsgivende og viktig. Hvordan man har fått til en slik fellesskapsfølelse er vanskelig å si, men at kommunene over tid har sett nytten av å jobbe sammen fremfor mot hverandre, kan ha vært avgjørende.

Til forskjell fra Ørland, har ikke Sandnes en egen næringsplan, men en mer overordnet næringsplan som er forpliktene for alle de 15 partnerkommunene, utarbeidet av Greater Stavanger. Styrken med en slik regional strategi er at kommunene kan møte næringslivet samlet som én storkommune, hvor informasjon, rådgivning og næringsarealer er godt og tydelig organisert for næringslivet. Bedriftene slipper derfor å forholde seg til 15 ulike kommuner med hver sine praksiser og regler. I dokumentet utarbeidet av Greater Stavanger står det innledningsvis:

«Det er en åpenbar styrke for regionen at en står på en felles plattform i den næringspolitiske satsingen. (...) De offentlige aktørene har et særlig ansvar for å sette fokus på hva som kan oppnås på lengre sikt» (Strategisk næringsplan, Greater Stavanger 2013).

Som det kommer frem i dette dokumentet og fra intervjuene, ligger det næringspolitiske ansvaret like fullt på de offentlige aktørene som på næringslivet selv, som selvsagt inkluderer fylkeskommune og kommunene, slik som Sandnes.

[Kun vellykkede resultater?](#)

Som vi har sett over trekker informantene frem flere positive årsaker til fremgangen. Resultatene fra NHO viser at regionen og Sandnes i lang tid har hatt et sterkt og voksende næringsliv som gjør det bra. Likevel tegner ikke alle informantene et rosenrødt bilde. Nærings sjefen i Sandnes sier blant annet at en utfordringer med et så stort fokus på regionen, for eksempel med en regional næringsplan og strategi, er at den fremstår for vid. I tillegg lever næringslivet sitt eget liv, som vil si at bedriftene ikke bryr seg om kommunegrenser, og etablerer seg der det er best forhold, slik som tilgjengelig areal og lavere kommunale skatter.

Slike forhold bidrar til at det likevel vil være en form for konkurranse om bedriftene mellom kommunene, selv om det snakkes om et så godt samhold. Næringssjefen i Sandnes sier at selv om den regionale næringsplanen har fungert godt som et verktøy i arbeidet med næringsutvikling, har den også vært vanskelig å forholde seg til, ettersom den oppfattes som for vid og altomfattende.

«Jeg ville sagt at noe av svakheten med planen (Strategisk næringsplan 2013-2025) er at det er for lite klart og definert hvem som har ansvaret for å gå i den retningen som planen sier (...) Det er noen områder som blir litt for uklare i forhold til hvem som har ansvar for det strategiske grep som er beskrevet. Det er derfor viktig at planen er forankret i de enkelte kommuner slik at felles mål kan nås for regionen» (Næringssjef, Sandnes kommune).

Ifølge informantene fra Greater Stavanger hevdes det at organisasjonens mål og rekkevidde kan fremstå som for omfattende. For eksempel ved at de geografisk sett ytterste kommunene i partnerskapet ikke alltid får like mye ut av samarbeidet slik som Sandnes og kommunene rundt, som de mener de viktigste for regionen. Hadde man ikke hatt Stavanger, Sola og Sandnes, ville utviklingen blitt vanskeligere. I tillegg til dette, har det i økonomiske nedgangstider vist seg at flere av kommunene har vært misfornøyde med det kollektive samholdet, fordi noen da vil fremstå som mer ressursviktig enn andre.

Hva sier næringslivet selv er viktig?

Etter å ha snakket med næringssjefen i Sandnes og de to informantene fra Greater Stavanger, ønsket jeg å få et bredere perspektiv ved å få næringslivets egne synspunkter på den økonomiske veksten i regionen. I den sammenheng valgte jeg å ta kontakt med Robotic Drilling System, en bedrift næringssjefen nevnte i løpet av vårt intervju. Selskapet var i 2014 nyetablert i Sandnes kommune, men hadde vært lokalisert i to av nabokommunene til Sandnes tidligere. For oppgavens del var det interessant å komme i kontakt med en slik virksomhet fordi de er en del av leverandørindustrien som jobber tett opp mot oljenæringen som har vært viktig for den økonomiske utviklingen i regionen.

Flexibilitet og rask saksbehandlingstid

Ifølge informanten fra selskapet var det på en side noe tilfeldig hvor de etablerte seg, ettersom kommunene (Sandnes, Stavanger og Sola) ligger så tett opp til hverandre. Likevel var det noen avgjørende årsaker til at de valgte å etablere seg i nettopp Sandnes.

For det første hadde kommunen en saksbehandlingstid på seks måneder, som ifølge informanten er raskt. Til forskjell hadde Stavanger en behandlingstid på omtrent ni måneder. Ifølge informanten er hver dag og måned i startfasen avgjørende for en bedrift, når man er i en konkurransesituasjon. Derfor er kommunens evne til å foreta raske avgjørelser knyttet saksbehandling viktig.

«Det som små bedrifter ofte gjør er å ta raske beslutninger. Hvis kommunen tar trege beslutninger kommer man ingen vei. Dette med fleksibilitet, at avgjørelser blir tatt raskt og at det er lite byråkrati er det som bedriftene setter pris på» (Informant, Robotic Drilling System).

I studien til Moen (2011), blir saksbehandling trukket frem som avgjørende for inntrykket næringslivet har av kommunen som næringsutvikler. Min informant fra dette selskapet sier at det var avgjørende for valget om å etablere seg i Sandnes, at kommunen hadde kunnskap og evne til å behandle næringsrelaterte saker raskt.

Den andre positive faktoren informanten trekker frem var kommunens evne til å være fleksibel. I et hav av regler og retningslinjer bedrifter ofte må forholde seg til, var kommunens evne til å utvise skjønn og fleksibilitet en avgjørende faktor for at de valgte å etablere seg i Sandnes. Ved at den byråkratiske saksgangen ikke var et hinder, gjorde at etableringsprosessen ikke stoppet opp.

En tredje faktor informanten trekker frem var kommunens engasjement og oppriktige interesse for bedriften. Blant annet hadde firmaet kontakt med næringssjefen i Sandnes i starten. Kommunens vennlighet mot næringslivet var noe de visste om fra før, og spilte en rolle i perioden da de bestemte seg for hvilken kommune de ville satse i.

I perioden etter Robotic Drilling System etablerte seg i kommunen fikk de besøk av næringsutvalget bestående av ordfører, varaordfører, næringssjef og et par politikere. Med tanke på at næringslivet i Sandnes består av tusenvis av små og mellomstore bedrifter, kan man ikke ta for gitt at hver enkelt bedrift vil få stor oppmerksomhet, og derfor blir slikt engasjement satt pris på. Informanten opplever at næringsapparatet i kommunen har en

oppriktig interesse for næringslivet i kommunen og at man spiller på samme lag med tanke på næringsutviklingen. At næringssjefen oppsøker store deler av næringslivet i kommunen og viser engasjement, settes stor pris på.

«Vi sitter her med en følelse i dag at har vi et eller annet problem eller trenger noen kontakt så er vi ikke redde for å ta en telefon til ordfører eller næringssjef. Også på det uformelle plan» (Informant, Robotic Drilling System).

Moen (2011) finner i sin studie at næringslivet ofte forventer mer av kommunen enn det kommunen selv mener de har ansvar for eller skal gjøre. I Sandnes er situasjonen annerledes, siden næringslivet virker å være tilfreds med kommunen som næringslivsaktør og tilrettelegger. Riktignok kan jeg ikke med sikkerhet forsvare en slik påstand i og med at jeg kun har snakket med én bedrift i kommunen. Likevel viser resultatene fra undersøkelser at kommunene i Stavangerregioner er gode med tanke på næringsutvikling, og Robotic Drilling System kan på en måte bekrefte dette.

Mulige lærdommer fra Sandnes til Ørland?

Med bakgrunn i funn fra intervjuene over vil jeg gå tilbake til kjernen i temaet, nemlig om man kan si noe mer interessant om næringsutvikling i Ørland gjennom funnene i Sandnes? Er det noen av de overordnede grepene og tiltakene, eller konkrete strategier og valg som kan knyttes til utviklingen rundt kampflybasen?

Det første jeg mener fremstår som aktuelt, er den prioriteten næringsutvikling som innsatsområde har i kommunen og regionen. Ved å ha en næringssjef, eget næringsutvalg og en meget proaktiv næringspolitikk, fremstår Sandnes fra mitt ståsted, som en meget næringsvennlig kommune. Sitatet mener jeg er et bevis på dette:

«Vår ordfører sier at næringsareal skal være hyllevare i Sandnes. Det skal alltid være tilgang på næringsareal. Og vi er heldig som har så mye å ta av, men vi må jobbe for å få nye områder på plass fordi det tar tid.» (Næringssjef Sandnes).

Som man forstår er det rettet stor oppmerksomhet mot å skape gode vilkår for vekst i næringslivet i Sandnes, hvor kommunen er bevisst på næringslivets ønsker og behov gjennom hyppig kontakt. Det store arealtilbudet for næringsaktivitet er et godt eksempel på dette. I Ørland har vi sett at spenningsnivået mellom kommunen og næringslivet om areal og restriksjoner til tider har vært veldig høyt. Det kan virke som om man i Sandnes har vært

bevisst på at samarbeid mellom det offentlige og private er viktig, slik Crouch (2011) hevder med sitt «flexible governance»- perspektiv. Hvis man skal ta Ørland i forsvar på dette området, vil jeg si at man i Ørland har betydelig mer press på landområdene i kommunen enn i Sandnes, som i tillegg er mye større arealmessig. Restriksjonene som forsvaret legger på områdene rundt kampflybasen gjør det også vanskelig for kommunen å utrede nok areal for næringslivet. Kommunen skal også ta hensyn til arealer som ikke er næringsrelaterte også. Av den grunn synes jeg det er fristende å hevde at, ja kampflybasen har gitt utrolige muligheter for næringslivet i kommunen, men samtidig hindrer den også næringsutviklingen på områder, ved arealmengden er begrenset. Hvis man likevel skal trekke noen konkret lærdom fra Sandnes på dette området, så virker engasjementet rundt næringsutvikling, og viljen til å samarbeidet med næringslivet om utvikling som nyttig.

Selv om det å kunne tilby nok arealer for næringslivet fremstår som viktig, er det også andre faktorer jeg mener er minst like sentrale å trekke frem her. Det første har å gjøre med engasjement som kommunen utviser opp mot næringslivet, som kommer til uttrykk gjennom hyppig kontakt med bedriftene i kommunen om all slags temaer. I næringsjefens ukentlige besøk hos forskjellige bedrifter i kommunen snakkes det om behov, ønsker eller utfordringer disse måtte ha. Hvis det er dårlige tider i en spesifikk bransje, kontakter næringsutvalget virksomheter det måtte gjelde, for å høre om det er noe man fra kommunenes side kan gjøre. Samtidig vet bedriftene også at de kan ta kontakt med næringsjefen når som helst. Dette bekreftes av selskapet jeg snakket med i Sandnes, som sier:

«Etter at vi flyttet til Sandnes fikk vi besøk av hele næringsutvalget, bestående av ordfører, næringsjef og et par politikere (...). Det er veldig bra og gjør at vi føler avstanden til beslutningstakerne er relativt liten. Vi sitter med følelse her i dag at om vi har et eller annet problem, eller trenger kontakt, så er vi ikke redde for å ta en telefon til ordfører, varaordfører eller næringsjef» (Informant, Robotic Drilling System).

Sitatet sier mye om tilfredsheten og at det er et samsvar mellom næringslivet og kommunens oppfatninger. Likevel er jeg klar over svakheten ved kun å ha snakket med én bedrift om disse temaene. Det kan være at andre bedrifter har en annen oppfatning om på de samme områdene.

En annen faktor jeg vil trekke frem handler om seriøsitet og rask saksbehandlingstid fra kommunens side. Som vi har sett studiene til Moen (2011) og Econ & Nordlandsforskning (2007) er slike tiltak høyt verdsatt av næringslivet. I studiene finner de at det ofte er store avvik mellom det næringslivet forventer og det kommunene mener de kan eller bør gjøre. I

Sandnes har kommunen en saksbehandlingstid på seks måneder, noe næringslivet hevder er meget raskt i forhold til hva andre kommuner kunne tilby.

En siste faktor er knyttet til samarbeidet mellom ulike aktører i kommunen og i Stavangerregionen. Dette gjelder ikke bare mellom de offentlige aktørene, men også mellom universitetet og andre forskningsinstitusjoner og næringsliv, som er med på å stimulere til en mer nyskapende næringsutvikling. Et slikt samspill danner en arena hvor nye løsninger, produkter og ideer kan oppstå. Et slikt samspillet omtales gjerne for «trippel helix», som vi husker var en av faktorene Andersson (2014) nevner som sentral for å gjøre steder mer attraktive for næringslivet.

En oppsummering av temaet

Hensikten til nå har ikke vært å fremstille et idyllisk bilde av hva man har fått til i Sandnes, selv om det kanskje kan fremstå slik. De punktene som er presentert over viser helt klart områder hvor Sandnes har gjort det bra, og hvor andre kommuner, inkludert Ørland kan hente inspirasjon fra. Samtidig erkjenner en av informantene at alt ikke er like bra. Nærings sjefen i Sandnes sier blant annet at det i innholdet i den strategiske næringsplanen, som er gjeldene for alle kommunene i Stavangerregionen, er for lite definert med tanke på hvem som har ansvaret for hva. Det vil si at det er uklart hvem av partnerkommunene som har ansvaret for de næringsmessige grepene som skal tas, slik næringsplanen sier. Med tanke på Ørland, vet vi allerede at det er sterke krefter som ønsker en regional orientering med tanke på næringsutvikling. Kanskje må man i lys av erfaringene fra Sandnes, trå forsiktig hvis man skal legge regionale planer som inkluderer flere kommuner og mange oppgaver. Dette er et eksempel på en potensiell hindring for utvikling i rundt kampflybasen. En annen lærdom jeg ser kan være nyttig å merke seg er knyttet til offentlige institusjoners makt til å stoppe eventuelle planer. Man kan være så engasjert og positivt innstilt til næringslivets vekst og utvikling som man vil, men til syvende og sist er det sektormyndigheter slik som departementer, direktorater, ulike tilsyn og fylkeskommune som bestemmer. Disse kan legge inn innsigelser til enhver plan en kommune måtte ha, og kan fungere som en hindring i ulike sammenhenger. I slike tilfeller må næringslivet ta høyde for at det ikke alltid vil være kommunen selv som er problemet.

Tema 5) Stedlige dimensjoner og næringsutvikling.

Et enkelt svar på en stedlig dimensjon som gjør Ørland attraktiv for næringslivet er selve kampflybasen og ringvirkningene fra denne virksomheten. Disse ringvirkningene har, som vi har sett tidligere i oppgaven, mye å si for veksten i kommunen. Som jeg har drøftet jobbes det på flere nivåer, både i lokalt og regionalt, med å utnytte de næringsmessige mulighetene kampflybasen gir. Utviklingen har allerede så smått begynt, i form av utbygging av noe infrastruktur som vil medfører fysiske forandringer i kommunen. Samtidig vil en økt tilflytning av mennesker og næringsliv fra andre steder kunne sette sitt preg på Ørland. Gjennom dette gjennomgår Ørland er relativt stor fysisk og sosial omdannelse.

Ørland et sted i endring og omstilling

Endringene som skjer i Ørland er av interesse for flere virksomheter, både offentlige og private, slik flere av aktørene jeg har snakket med hevder. Når man vet at det allerede er tilrettelagt for, og utbygd flere næringsarealer, boliger og offentlige bygninger, skjønner man at kommunen er i en form for fysisk endring. For selv om Ørland i lang tid har vært preget av å være en såkalt «forsvarskommune», ved å være vertskap for en stor kampflybase, vil en slik identitet sannsynligvis bli sterkere i tiden fremover, ved at denne kampflybasen blir enda større. Med en relasjonell stedsforståelse hevder Massey at steder er blitt mer åpne og dynamiske enn tidligere som følge av «tid-rom kompresjon», hvor mennesker og steder er gjensidig konstituerende (Cresswell 2004, Berg & Dale 2004). De raske og enkle måtene å flytte og utveksle varer, tjenester, ideer og mennesker på over større avstander er noe av kjernen Masseys stedsforståelse. Hun bruker en gate i sin hjemby London som eksempel på hvordan påvirkning fra kulturer og mennesker fra alle verdens hjørner setter sitt preg på det lokale. Selv om denne gaten i London fremdeles har det samme navnet, de samme beboerne, og er lokalisert på samme sted, vil impulsene fra omverdenen virke inn på hvordan gaten oppleves. Hvis man skal relatere Masseys forståelse av steder til Ørland, vil jeg hevde at Ørland ikke har den samme attraksjonskraften som andre større byer, som for eksempel London. Ørland har heller ikke vært et typisk tilflytningssted for innvandrere eller store internasjonale aktører som har satt sitt preg på samfunnet. Likevel går kommunen i disse dager inn i en spennende fremtid, hvor man ser for seg vekst bestående av nye innbyggere, næringsliv og andre aktører. Med all sannsynlighet også fra utlandet også. Dette jobbes det

også med, ifølge flere av informantene mine, som er opptatt av at Ørland skal være et attraktivt sted.

Hvis Ørland skal bli et større handelssenter, eller til og med et vekstsenter, vil det være naturlig at virksomheter innen handel- og servicenæringen vil etablere seg i kommunen. Dette er en næring ingen av informantene mine eksplisitt har nevnt, men slik jeg vurderer det, vil etterspørselen etter slike næringsvirksomheter være naturlig. Dette inkluderer alt fra asiatiske restauranter, gatekjøkken hvor det selges kebab eller sushi, til dagligvare forretninger, andre butikker og frisører. Det kan tenkes at både de unge rekruttene og øvrige ansatte ønsker å ha slike tilbud uten å måtte dra til Trondheim. På et av besøkene mine i Ørland og Brekstad ble jeg oppmerksom på flere restauranter med et internasjonalt preg, som kunne tilby mat som ikke var «typisk» norsk. Det forteller oss at det i Brekstad allerede finnes innflytelse fra mennesker fra andre kulturer og land.

Mulig mangel på arbeidskraft- arbeidsinnvandring som løsning?

Nærliggende eksempler på steder som åpne og dynamiske er Ørlands nabokommuner Hitra og Frøya. I mangel på arbeidskraft til den viktige fiske fiskerinæringen har man i disse kommunene måtte ansette mange arbeidsinnvandrere fra både Europa og Asia. I utgangspunktet var det meningen at disse menneskene kun skulle jobbe i kommunen i en kort periode, men ting endret seg. Ved aktivt å ha arbeidet for inkludere dem i lokalsamfunnet har flere bestemt seg for å bosette seg permanent. I en notis fra Kommunal og Moderniseringsdepartementet, gjengitt i tidsskriftet *Plan*, kan man lese at Hitra og Frøya gjør det svært god i attraktivitetsmålinger knyttet til bedrifts, besøks- og bostedsaktivitet (Plan nr. 6, 2014). Begge kommunene er derfor gode eksempler på at steder er åpne, dynamiske og i større grad mer sammenkoblet enn tidligere. Ikke bare steder innenfor et lands grenser, men også globalt. Erfaringene fra Hitra og Frøya viser også at steder og mennesker i større grad er åpne og avhengig av hverandre, slik Massey blant annet hevder med et relasjonelt stedsbegrep (Berg & Dale 2004). I lys av disse eksemplene mener jeg det derfor ikke er utenkelig at Norges hovedkampflybase vil tiltrekke seg internasjonale aktører og bedrifter og arbeidsinnvandrere. Min informant fra firmaet Fosen Tools forteller at det allerede er mangel på arbeidskraft i Ørland. Av den grunn er man avhengig av omkringliggende steder.

«Å finne lokal arbeidskraft har blitt vanskeligere og vanskeligere, og da blir Trondheim og andre steder viktige for oss» (informant, Fosen Tools).

Kanskje er det ikke tilstrekkelig arbeidskraft i Trondheim heller. Da kan en løsning være å måtte se utover landets grenser for arbeidskraft slik Hitra og Frøya har måttet gjøre.

Austrått Innovasjon jobber, som tidligere nevnt, med å tilrettelegge for landets første forsvarsrelaterede klynge i Ørland, som vil gi Ørland et mer internasjonalt preg, både av bestående av mennesker og bedrifter. Selv om informanten fra Austrått Innovasjon peker på at «trønderen» er den fremtidige arbeidskraften til kampflybasen, er det ikke gitt at man klarer å imøtekomme et slikt ønske. Derfor er det mulig at kommunen også blir avhengig av utenlandsk arbeidskraft i fremtiden. For unge mennesker vil det ofte være slik at det ikke er spennende nok å jobbe med å reparere fly eller bosette seg i utkanten, kontra å ta høyere utdanning og dra til de større byene. Her har Ørland, så vel som andre mindre tettsteder, en utfordring ved å gjøre seg attraktive nok for unge mennesker, som faktisk er fremtidens arbeidskraft. Jobben med å gjøre Ørland attraktivt blir derfor en enda viktigere oppgave.

Stedlig dimensjon- et attraktivt Ørland

Som vi husker fra teoridelen, beskriver Andersson (2014) tre faktorer som er sentrale for å gjøre steder mer attraktive for mennesker og næringsliv.

- 1) offentlig-privat samarbeid
- 2) Flaggskipprosjekter
- 3) Tiltak som støtter opp om klyngetenkning-trippel helix

Når det gjelder punkt 1, foregår det samarbeid mellom flere av aktørene i Ørland i dag. Næringsforumet og kommunen har jevnlig dialog om næringsutviklingen, og de utgjør derfor en type offentlig- privat samarbeid. Selv om de nødvendigvis ikke er enige om alt, har begge aktørene likt syn på at kampflybasen gir muligheter og at disse bør utnyttes. Kommunen gir for eksempel næringsforumet økonomisk støtte for å ha ansvaret for byforskjønnelse av Brekstad. Dette er et av tiltakene for å gjøre byen mer attraktiv.

I forhold til punkt 2, er det naturlig å hevde at kampflybasen nettopp er et slikt flaggskipprosjekt. En stor statlig arbeidsplass som vil være i kommunen i mange år. I og rundt

kampflybasen vil det jobbe flere tusen mennesker, som igjen vil gjøre det attraktivt for andre virksomheter å ta del i.

I punkt 3 peker Andersson på at næringsklynger og samarbeid med academia vil gjøre det mer attraktivt for bedrifter å etablere seg. I denne sammenheng er det koblinger mellom Austrått Innovasjons planer om å tilrettelegge for Norges første forsvarsklynge, og det Andersson peker på som viktig er bedriftsattraktivitet. Selv om næringsklyngeprosjektet til Austrått Innovasjon er i en tidlig fase, kan det være en fordel for kommunen og regionen at et slikt prosjekt planlegges. Når det gjelder forholdet til kunnskapsmiljøet i Trondheim, har næringsjefen i Ørland allerede erkjent et forbedringspotensialet på dette området.

Tatt de tre punktene til Andersson i betraktning har Ørland gode forutsetninger for å bli et sted og kommune der både mennesker og næringsliv trives og utvikler seg.

Fly og hurtigbåt kobler steder mer sammen

Som et tiltak for å gjøre Ørland mer attraktivt for nytt næringsliv og innbyggere arbeides det fra flere hold med å få utvidet den allerede eksisterende flyplassen i kommunen. Dette er et prosjekt som næringsjefen og informanten fra næringsforumet sier vil være en uvurderlig faktor for vekst, fordi man blir tilknyttet et større marked. Her kan man kjenne igjen elementer fra det relasjonelle stedsbegrepet, som hevder at steder er gjensidig avhengig av hverandre. Fysisk sett er Ørland langt unna de store markedene og vil derfor kunne fremstå som mindre attraktive, men som næringsjefen sier:

«Hvis vi får økte flyavganger til og fra Ørland vil det gjøre stor forskjell kontra den tiden det tar å reise til Værnes på opptil flere timer. Det å kunne dra på et salgsmøte, et leverandørmøte, et kurs, eller et seminar i Oslo-regionen uten å måtte overnatte gjør at det blir enklere for folk i Ørland og omland å drive næring. Det vil også være merkelig om landets største flyplass ikke har flyforbindelse med landets eneste kampflybase».

Fra sitatet forstår man at en flyplass gir muligheten til å knytte seg nærmere andre større steder, slik som Oslo og andre byer. For næringsjefen i kommunen er dette spesielt viktig ettersom et slikt tilbud vil styrke næringsutviklingen både lokalt og regionalt. Samtidig er han klar på at Ørland vanskelig vil kunne være attraktivt nok for innbyggere og næringsliv i forhold til Trondheim. Slik det kommer frem virker denne sammenbundenheten mellom

steder å være sentral og for næringsutviklingen i Ørland. På en side vil flere av aktørene jeg har snakket med gjøre Ørland til et senter for vekst og utviklingen, men samtidig erkjenner man at den gode utviklingen skjer i relasjoner med andre omkringliggende steder. Med andre ord at steder er avhengig av hverandre, slik Massey hevder i det relasjonelle stedsbegrepet.

En annen stedlig dimensjon som gjør Ørland attraktivt er hurtigbåten mellom Brekstad og Trondheim. Bedriften Fosen Tools som er en involvert og sentral bedrift i utviklingen i Ørland er med sin internasjonale orientering avhengig av å kunne komme seg til steder i landet.

«Viktig med et flytilbud, spesielt for oss som driver nasjonalt. Det å komme seg til Gardermoen og raskt tilbake på samme dag er meget tidsbesparende. I tillegg bruker vi tilbudet for å få kunder raskt opp til Brekstad via Gardermoen» (Informant, Fosen Tools).

Selskapet har som tidligere nevnt knyttet seg til bedriftsnettverket til Austrått Innovasjon og ser for seg gevinst ved å knytte seg nærmere forsvaret. Det forteller oss at for næringslivet i Ørland er også en tilknytning og nødvendig behov for å være koblet opp mot andre byer og steder i landet.

Dette hovedtemaet har tatt utgangspunkt i stedlige dimensjoner i Ørland. Mer konkret hvordan pågående endringsprosesser vil sette sitt preg på kommunen i tiden fremover, med tanke på økt tilflytting av mennesker og næringsliv. Som et sted, er Ørland i mye større grad enn tidligere koblet til andre steder, både nasjonalt og globalt, spesielt med tilgangen på fly og hurtigbåt. Med andre ord, et *dynamisk* sted som kjennetegnes ved å være *åpent*, flytende og porøst, og med utstrekning langt utover det lokale. Ørland fremstår også å være et sted som *skapes* gjennom en rekke ulike sosiale og økonomiske prosesser som allerede er i gang. I tillegg er det sannsynlig at Ørland i enda større grad blir et mer *mangfoldig* sted, bestående av nye mennesker, bedrifter og andre virksomheter. Steder som dynamiske, skapende mangfoldige og åpne, er alle grunnleggende elementer i et relasjonelt stedsbegrep, slik Massey (1995, 2005) forstår det. Tiden vil vise i hvor stor grad disse endringene vil sette sitt preg på kommunen og lokalsamfunnet. Men at man ser potensialet for å bli en enda mer sammensatt kommune enn tidligere, er det stor sjanse for. Kampflybasen skaper altså koblinger mot det nasjonale og globale.

5. En sammenfattende diskusjon

I denne delen vil jeg sammenfatte de mest sentrale temaområdene i analyse- og diskusjonskapitlet. Forrige kapittel bygget på en fortolkning og analyse av det innsamlede datamaterialet, hvor jeg diskuterte funn opp mot teori. Videre vil jeg mer konkret svare på problemstillingene som er formulert i oppgavens innledning. Samtidig vil jeg vise til at jeg i denne oppgaven har drøftet en situasjon som på mange måter er aktuell i geografifaget, nemlig omfattende endringer på et lite sted. Både med hensyn til de mer sosiale, økonomiske strukturelle forholdene. Alle disse faktorene er relevante når det snakk om at steder kan forandre karakter, som følge av et politisk vedtak. En del av endringene som et slikt sted gjennomgår, er ikke bare knyttet til lokale forandringer, men også en styrking av de regionale, nasjonale og globale aspektene ved utvikling, noe som en stor forsvarsinstallasjon innebærer.

Det som fremgår gir kampflybasen i Ørland gir fortrinn og muligheter som få distriktskommuner i dag har. Mange kommuner opplever fraflytting, mangel på arbeidskraft og svak vekst i næringslivet, som etter alt å dømme er utfordringer Ørland ikke trenger å bekymre seg om. Utredningene fra Forsvarsbygg og Rambøll støtter også slike antagelser, hvor det blant annet spås at utviklingen rundt kampflybasen vil skape flere tusen arbeidsplasser på lengre sikt. Både offentlige og private aktører er engasjert i utviklingen i kommunen, og samtaler med disse aktørene om betydning og prioritering av næringsutvikling dannet utgangspunktet for det første temaet. I det følgende vil jeg ta for meg hver og en av problemstillingene som er formulert.

Med den overordnede problemstillingen hadde jeg som mål å utforske «*hvordan det arbeides i Ørland kommune for å unytte de næringsmessige mulighetene som følge av vedtaket om hovedkampflybasen og hva er de ulike tilnærmingene til dette?*». Det hersker liten tvil om at Stortingsvedtaket i 2012 har lagt til rette for store muligheter i kommunen. Slik jeg har observert dette i praksis gjennom min undersøkelse, arbeides det på flere måter med å utnytte disse mulighetene. Jeg vil særlig fremheve to sentrale måter som viser hvordan det arbeides for å utnytte næringspotensialet rundt kampflybasen. Den ene tar utgangspunkt i de samfunnsmessige mulighetene, og den andre er mer forsvarsrelatert. For å begynne med den første, er dette særlig knyttet til at den forventede befolkningsveksten vil gi behov for styrking av handel- og servicenæring i Brekstad, samt utbygging av skoler, helsebygg og samferdsel. Kommunen og næringsforumet er to aktører som spiller en viktig rolle her. De representerer

ulike interesser og fungerer som aktører i et spill om utviklingen, og er derfor avhengig av hverandre. Næringsforumet fremmer næringslivets ønsker, mens kommunen fungerer som en regulator og beslutter i saker, som ikke alltid passer næringslivet. Til tross for at slike argumenter er blitt fremført, har jeg forstått det slik at næringsutvikling som innsatsområde, fra næringssektorens side, blir ansett for å være kanskje det viktigste en kommune kan jobbe med. Det er mye i min undersøkelse som indikerer at dette i utgangspunktet er et område som prioriteres, altså at det er fokus og vektlegging nettopp på næringsutvikling i tilknytning til utbygging av kampflybasen.

Den andre måten det arbeides på er direkte knyttet til forsvaret. Omfattende strukturendringer har ført til at en rekke oppgaver og tjenester forsvaret selv tidligere har utført, nå blir satt ut på anbud. Her er det store muligheter for næringslivet i Ørland og i regionen for å skaffe seg avtaler. Austrått Innovasjon arbeider særlig med denne delen av utviklingen og spiller en viktig rolle for å koble ulike deler av næringslivet opp mot kampflybasen, og deretter inn i ulike bedriftsnettverk. Med disse nettverkene ønsker man på lengre sikt å legge til rette for Norges første forsvarsrelaterte næringsklynge. Det er altså store ambisjoner man har rundt kampflybasen, kanskje større enn det man i utgangspunktet tenkte var mulig.

Den første underproblemstillingen tok utgangspunkt i spørsmålet «*Hva er viktige faktorer for å lykkes med næringsutvikling i Ørland, hvordan blir kommunen oppfattet som næringsaktør og hva bør gjøres*». Faktorene som trekkes frem er sammensatte. Det som først fremkommer av intervjuene er betydningen av tilgang til et kundemarked og en kjøpesterk befolkning. Det er tross alt innbyggerne som gir grunnlag for å holde liv i næringslivet og at det skal vokse, som også teori har vist er viktig, og at de menneskelige ressursene er viktig for regional og lokal utvikling. Et slikt syn er sammenfallende med Herod (2011) sine synspunkter. Andre faktorer er bedre kommunikasjonsmuligheter, økt fleksibilitet fra kommunens side, samt samarbeid. Min vurdering er at alle disse faktorene er sentrale for å støtte opp om utviklingen fremover. Selv om jeg har sett at aktørene fra den offentlige og private kategorien ofte står mot hverandre i mange spørsmål, er de alle enige om at kommunikasjonsmuligheter, slik som båt, fly og en containerhavn er særlig viktig for veksten. Man er nødt til å knytte seg nærmere de andre markedene, både regionalt og nasjonalt. Når det gjelder punktet om kommunenes evne til å utøve fleksibilitet ovenfor næringslivet, er det tydelig at det er en avvikende virkelighetsoppfatning mellom det offentlige og private. Mer konkret knyttet til hva kommunen kan og bør gjøre for næringslivet. Hvis man ikke får orden på, eller avklart ulike forventninger og muligheter, som partene har når det gjelder dette med

fleksibilitet, kan slike uenigheter, etter min mening, faktisk utgjøre en hindring og i verste fall være en trussel mot den videre utviklingen. Man er nødt til å spille mer på samme lag. Det er forståelig at man har ulike interesser og ønsker, men skal man lykkes mener jeg at samarbeid om et felles mål er viktig for utviklingen. Fylkeskommunen poengterer også at samarbeidet, særlig mellom nabokommunene Ørland og Bjugn som er sentralt med tanke på veksten, tidligere har vært utfordrende. Derfor har man her også et forbedringspotensialet.

Næringsutvikling foregår, slik jeg har forstått, i et samspill mellom både private og offentlige aktører, og alt tyder derfor på at det er viktig at slike hindringer løses for at et godt samarbeid skal fungere selv om man har motstridene ønsker, hensyn og behov. I tillegg er det viktig at ulike forventinger til ulike parters rolle og ansvar i en slik prosess avklares.

Den neste underproblemstillingen var som følger: **«på hvilke områder kan Ørland lære av en annen kommunes arbeid med næringsutvikling?»** Vi vet at olje- og gassnæringen har vært viktig for den økonomiske utviklingen som har preget Sandnes og Stavangerregionen. De gode resultatene fra nærings NM for kommuner og regioner beviser at det i områdene i og rundt Sandnes er gode forhold for næringsutvikling. Men på hvilke områder kan man lære av en slik kommune og region? Først og fremst ser jeg at Sandnes kommune fremstår som en seriøs og engasjert næringsaktør. Slik jeg forstår det tar kommunen næringslivet på alvor ved å tilby betydelige områder for næringsareal, ved å oppsøke bedriftene en og en, være fleksibel med tanke på reguleringer og regler, ha rask saksbehandlingstid og ikke minst at det er et godt miljø for samarbeid. Alle punktene over er i mine øyne en indikasjon på at Sandnes er en såkalt «næringsvennlig kommune». Særlig på dette punktet som berører samarbeid, mener jeg man kan ta mye lærdom fra. Fraværet av en «oss» og «dem» holdning til næringsutvikling har gitt grobunn for veksten man har sett, hvor næringslivet lettere kan forholde seg til de offentlige aktørene. Samtidig fremstår den regionale orienteringen i Stavangerregionen som vellykket. Med tanke på utfordringene knyttet til samarbeid mellom kommunene i Fosenregionen, vil jeg hevde at det vil være en betydelig gevinst å stå mer samlet, kanskje også igjen vurdere kommunesammenslåing.

Neste problemstilling var formulert slik: **«Hvilke stedlige dimensjoner ved Ørland er sentrale i næringsutvikling sammenheng?»** I all hovedsak mener jeg at Massey (1995, 2005) sin relasjonelle stedstilknytning bidrar til å forklare og forstå hvordan virkningene fra utviklingen av kampflybasen kan påvirke et lokalsamfunn slik som Ørland. I den relasjonelle stedsforståelsen vektlegges blant annet at det er de sosiale relasjonene og møtene mellom

disse som skaper og former steder, som anses for å være åpne og dynamiske, fremfor lukkede og avgrensede. Slik jeg har forstått gjennom intervjuene, er man veldig klar over viktigheten av relasjoner til omkringliggende stedene i regionen og i landet. Båt, fly og containerhavn er eksempler kommunikasjonsmuligheter som bidrar til Ørland ikke er et lukket og avgrenset sted, selv om kommunen ligger i utkanten. Å være vertskommune for Norges hovedkampflybase vil også føre til at kommunen vil få et internasjonalt preg. Gjennom å være en virksomhet tilknyttet NATO er det meget sannsynlig at personer og næringsliv fra utlandet vil få en eller annen form for relasjon eller tilknytning til Ørland, noe som igjen kan bidra til å påvirke kommunens identitet. Det snakkes allerede om mangel på arbeidskraft og kanskje er man nødt til hente inn dette fra andre steder i landet og utlandet, som igjen kan føre til et mer dynamisk Ørland. Dette er sammenfallende med Massey sitt syn på steder, nemlig at steder ikke kan forstås ut fra seg selv alene, og at de er forbundet med hverandre og gjensidige avhengige av hverandre. Ørland er altså en kommune og møtested, for materielle, sosiale, og kulturelle relasjoner som strekker seg langt utover det lokale og har en kobling mot det globale. Men vil disse forandringene kunne endre det Ørland vi kjenner i dag? Vil det særegne ved kommunen forsvinne når endringsprosessene virkelig begynner å ta fart? Disse spørsmålene er sentrale i debatten om steder og globalisering, som også er høyst aktuell for Ørland sin del. Ifølge Antonsich (2010), vil det ofte være slik at menneskene som bor i steder med sterke ytre påvirkning, faktisk får økt stedstilhørighet. Dette forteller oss at selv om næringsliv, virksomheter og mennesker fra inn- og utland etablerer seg i kommunen, vil det være like stor sannsynlighet for at stedet Ørland beholder sin identitet.

I den siste og fjerde underproblemstillingen ønsket jeg å utforske *«hvordan forholdet mellom det lokale og regionale næringsmessig utviklingspotensialet er som følge av en utvidet kampflybase?»* Det jeg først kan si å ha avdekket er store uenigheter mellom informantene i synet på om kampflybasen har et lokalt, eller regionalt utviklingspotensial. Slik jeg fikk inntrykk av er dette ett av de mest sentrale temaene for de involverte aktørene. På den ene siden har man Austrått Innovasjon og Sør Trøndelag fylkeskommune som er veldig tydelige på at man ikke må begrense effektene fra kampflybasen geografisk, fordi mulighetene fra den er enorme. Derfor må disse mulighetene knyttes til hele Fosenregionen, ikke bare Ørland. På den andre siden fremstår næringssjefen veldig sterk i troen på at kampflybasen kun vil gi effekter i Ørland og Bjugn, altså lokal utvikling. I lys av Perrouxs vekstsenter teori, som beskriver hvordan et senter kan ha en drivende utviklingskraft på en hel region, veide jeg

aktørenes lokale og regionale holdepunkter opp mot hverandre i synet på Ørlands muligheter som et såkalt vekstsenter. Det jeg fant ut var at et fokus på lokal utvikling i første omgang kunne være en fordel. Hvis det legges til rette for at Ørland kan bli et såkalt vekstsenter, vil det ifølge teorien på sikt på lengre sikt kunne styrke hele Fosenregionen, og det vil forene de to holdepunktene. Med andre ord at næringsutviklingen fra Ørland vil kunne spre seg til de omkringliggende kommunene i regionen, som i dag kjemper om tilflyttere og næringsliv. Selv om vekstsenterteorien hadde sin storhetstid på 1950-tallet og er blitt kritisert for manglende forklaringskraft blant annet ved å ha fokus på eksogen utvikling, mener jeg den på mange vis forklarer hvordan både Ørland og regionen kan få mest mulig ut av utviklingspotensialet til kampflybasen. Utfordringen blir å få næringsliv, kommuner og andre aktører med på en slik utviklingsstrategi. Slik jeg vurderer det, har både de regionale og lokale synspunktene på kampflybasen gode poeng. Hvis jeg likevel skal anbefale en «retning», tror jeg det vil være en fordel å bygge videre på det vekstpotensialet Ørland har i dag, som fra før har mange fortrinn. Blant annet ved å ha bystatus (Brekstad), være handelssenteret i regionen og vertskommunen der faktisk kampflybasen er lokalisert. Jeg tror det vil være nokså sannsynlig at tilflyttere bosetter seg i Ørland, og at dette også vil kunne få betydning for Fosenregionen i sin helhet.

Konklusjon

Vant Ørland i Lotto eller vet vi ennå ikke det? Fikk de et «lodd» som blir til en velsignelse, eller ikke? Med andre ord, klarer Ørland å ta vare på mulighetene som dette gir og satse på hensiktsmessige prioriteringer? Så langt er inntrykkene fra intervjuene at det må jobbes mer med en tydeliggjøring av valg og utvikling av konsensus for en målrettet og samordnet innsats. Slik det fremstår kom kampflybasevedtaket noe plutselig på noen aktørene i Ørland og i Fosenregionen. Samtidig er det kanskje ikke å forvente av en kommune på 5000 innbyggere at man i én vending skal stå klare med alle nødvendigheter. Som vertskapskommune for Norges hovedkampflybase vil det medføre endringer på Ørlandet som med all sannsynlighet vil få gode betingelser for næringsutvikling. Selv om noen av informantene jeg har snakket prøver å dempe forventningene knyttet til utviklingsmulighetene, er mitt inntrykk at den økonomiske veksten vil være enorm, spesielt når man tar i betraktning kommunen og regionens utgangspunkt fra før. Likevel er det opp til de involverte næringsaktørene å forvalte denne muligheten på en best mulig måte. Men det

tror jeg de selv er bevisst på. For slik en representant fra kommunen sa på et foredrag jeg var på: «*Kampflybasen skaper ikke utvikling i seg selv. Det er opp til oss selv og regionen å skape utvikling!*».

Det gjenstår å se hvordan Ørland kommune kommer til å prege regionen, hvordan de ulike involverte aktørene vil samarbeide, og hvilke konsekvenser dette kan ha for andre omkringliggende tettsteder. Det er uten tvil et sted i stor endring med mange forventninger og utbygging med omfattende konsekvenser på flere nivåer. På mange måter er disse prosessene meget velegnet for videre forskning innen samfunnsgeografi med fokus på steder i endring, og samspillet mellom mennesker, samfunn og økonomi.

Litteratur og kildeliste

- Anderson, B. (2008). For Space (2005): Doreen Massey. I Hubbard, P., Valentine, G. & Kitchin, R, (red.) *Key Texts in Human Geography Texts in Human Geography*, s. 227-235. London: SAGE Publications.
- Andersson, I. (2014). Placing place branding: an analysis of an emerging research field in human geography. I *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography*. Volum 114, artikkel 2. Hentet fra <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00167223.2014.895954>
- Antonsich, M. (2010). Grounding Theories of Place and Globalization. Tijdschrift voor economische en sociale geografie. Volum 102, artikkel 3. S. 331-345. Hentet 04.03.14, fra <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9663.2010.00614.x/pdf>
- Berg, S. (2014). Næring mellom himmel og hav. I *Fosnafolket* nettutgave. Hentet 21.01.15, fra <http://www.fosna-folket.no/nyheter/article9804159.ece>
- Berg, N. G. & Dale, B. (2004). Sted- begreper og teorier. I Berg, N. G., Dale B., Lysgård, H. K. & Løfgren (red.) *Mennesker steder og regionale endringer*, 39-60. Trondheim: Tapir Akademiske forlag
- Bilstad, C. & Ytterhus, S. (2014). Blir ikke flere «frieri» på lenge. *NRK* nettutgave. Hentet 12.12.14, fra <http://www.nrk.no/trondelag/bjugn-sa-nei-takk-til-orland-1.11567278>
- Bowen, J. T. Jr. & Leinbach, T. R. (2011). Transportations Networks, the Logistics Revolution and Regional Development. I Pike, A., Rodriguez- Pose, A. & Tomaney, J. (red.) *Handbook of Local and Regional Development*, s. 438- 449. Oxon: Routhledge.
- Bukve, O., Onsager, K. & Selstad, T. (2004). Teorier om regional utvikling. I Onsager, K. & Selstad, T. (red.) *Regioner i utakt*, s. 33-55. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Castree, N (2003). Place: Connections and Boundaries in an Interdependent World. I S. P. Rice, G. Valentine & Sarah L. Holloway. (red.) *Key Concepts in Geography*, s. 153-172. 1.edition. London: SAGE Publications.
- Castree, N (2009). Place: Connections and Boundaries in an Interdependent World. I S. P. Rice, G. Valentine & Sarah L. Holloway. (red.) *Key Concepts in Geography*, s. 153-172. 2.edition. London: SAGE Publications.

Clifford, N., French & Valentine, G. (2012). Getting Started in Geographical Research. I Clifford, N., French & Valentine, G. (red.) *Key Methods in Human Geography*, s. 3-15. London: Sage Publications

Cresswell, T. (2004). *Place- A short introduction*. Oxford: Blackwell Publishing

Cope, M. (2011). Coding and Transcripts and Diaries. I Clifford, N., French & Valentine, G. (red.) *Key Methods in Geography*, s. 440- 452. London: Sage Publications

Crouch, C. (2011). Competitive cities and problems of democracy. I Pike, A., Rodriguez-Pose, A. & Tomaney, J. (red.) *Handbook of Local and Regional Development*, s. 295- 305. Oxon: Routhledge.

Dawkins, C. J (2003). Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works, and Recent Developments. *Journal of Planning literature*, volum 18, artikkelnummer 3, s. 131- 172. Hentet 20.03.15, fra <http://jpl.sagepub.com/content/18/2/131.abstract>

Dowling, R. (2000). Power, Subjectivity and Ethics in Qualitative Research. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, s. 23-36. Melbourne: Oxford University Press.

Dunn, K. (2000). Interviewing. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, s. 50- 81. Melbourne: Oxford University Press.

ECON & Nordlandsforskning (2007) Kommunen som førstelinje i småskala næringsutvikling - evaluering av pilotprosjekt i 47 kommuner. Hentet 22.09.14, fra http://distriktssenteret.no/wp-content/uploads/2013/04/r-2007-030_jkn_kommunene_som_forstelinje_i_smaaskala_naeringsutvikling-1-_1.pdf

Ekseth, J. (2012). *Styring gjennom regulering. Om reguleringer og reguleringsreguleringer og håndhevingen av disse*. Masteroppgave i moderne forvaltning. Høgskolen i Lillehammer. Fra <http://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/145021>

Entrikin, J. N. (1991). *The Betweenness of Place: Towards a Geography of Modernity*. Baltimore: Johns Hopkins University Press

Firmreite, A. L., Medalen, T. & Aars J. (2005). By-governance. I Firmreite, A. L. & Medalen, T. (red.) *Governance i norske storbyer. Mellom offentlig styring og privat initiativ*, s. 11-34. Oslo: Spartacus Forlag

Fontana, A. & Frey, J. H. (2005). The interview: From neutral stance to political involvement. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln. (red.) *The Sage handbook of qualitative research*, 3. Edition, s. 695-727. Thousand Oaks: SAGE

Forsvarets Forum (2014). Milliardene flyr. Hentet 11.09.14, fra http://www.fofo.no/Milliardene+flyr.b7C_xdfGY7.ips

Forsvarsbygg (2014). Reguleringsplan for Ørland hovedflystasjon. Plan beskrivelse med konsekvensutredning. Hentet 14.01.15, fra Hansen <http://www.forsvarsbygg.no/Global/Kampflybase/03%20Planbeskrivelse%20140117.pdf>

Fosennett (2015). Om Fosen. Hentet 01.05.2015, fra <http://www.fosen.net/sitepageview.aspx?sitePageID=1010>

Foss, O., Jukvam, D. & Onsager (2006). *Litteraturstudie: Små og mellomstore byer og regional utvikling*. NIBR-notat: 2006:111. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. Hentet 18.11.14, fra <http://www.aksjonsprogrammet.no/vedlegg/Litteraturstudie%20byer%20og%20innovasjon.pdf>

Gordon, I. (2011). Territorial competition. I Pike, A., Rodriguez- Pose, A. & Tomaney, J. (red.) *Handbook of Local and Regional Development*, s. 30-42. Oxon: Routledge

Hansen, J. C. og Selstad, T (1999). *Regional omstilling. Strukturbestemt eller styrbar?* Oslo: Universitetsforlaget.

Hay, I. (2012). Ethical Practice in Geographical Research. I Clifford, N., French & Valentine, G. (red.) *Key Methods in Geography*, s. 103-115. London: Sage Publications

Haugset, A. S. (2013). 700 nye arbeidsplasser i Bjugn og Ørland. Fra *Trøndelag forskning og utvikling*. Hentet 23.08.15, fra <http://www.tfou.no/default.asp?id=1573>

Herod, A. (2011). Labor and local and regional development. I Pike, A., Rodriguez- Pose, A. & Tomaney, J. (red.) *Handbook of local and Regional Development*, s. 119-127 . Oxon: Routledge.

Holt-Jensen, A. (2009). *Geography. History and Concepts: A student's Guide*. 4. edition. London: SAGE Publications.

Hotvedt, S. K (2014). I disse kommunene tjener folk mest. *NRK nettutgave*. Hentet 30.04.15, fra <http://www.nrk.no/norge/rikeste-og-fattigste-kommuner-1.11991815>

Hubbard, P., Kitchin R., B. Bartley & D. Fuller (2002). *Introducing Theory. I thinking geographically- space, theory and contemporary human geography*. London: Continuum Publisher

Jakobsen, S-E. & Onsager, K. (2008). Innovasjonspolitik for regional utvikling. I Isaksen, A., Karlsen, A. & Sæther. (red.) *Innovasjoner i norske næringer- et geografisk perspektiv* s. 269-288. Bergen: Fagbokforlaget.

Jakobsen, S-E (2004). Virker virkemidlene? Teori og praksis for omstillingsarbeidet. I Lindkvist, K. B. (red.) *Ressurser og omstilling - et geografisk perspektiv på regional omstilling i Norge*, s. 199-236. Bergen: Fagbokforlaget

Jakobsen, S-E., Alvheim, S., Hansen, J. C. & Kvitastein (2000). *Næringsutvikling, stedsutvikling og omstilling. Underveisrapport fra en evaluering av den statlige støttede omstillingsinnsatsen i Bremanger, Vaksdal, Odda, Dalane (med Sokndal) og Glåmdal*. Hentet 24.08.14, fra http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/166582/1/A68_00.pdf

Jessop, B. (2011). The State: Government and Governance. I Pike, A., Rodriguez- Pose, A. & Tomaney, J. (red.) *Handbook of local and Regional Development*, s. 239-248. Oxon: Routhledge.

Johansen, S. (2009). *Sentraliseringens pris - Er sentralisering et problem?* NIBR-rapport 2009:5. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. Hentet 20.10.14, fra http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Vedlegg/REGA/sentraliseringens_pris.pdf

Julsrud, T. E., Gjerdåker, A. & Lian, J. I (2011). Oslo lufthavn Gardermoen – trafikk og betydning for regional utvikling. *Transport økonomisk institutt*, rapport 1133/2011. Hentet 26.03.14, fra <https://www.toi.no/getfile.php?mmfileid=17402>

Karlsen, A. & Dale, B. (2014). From regional restructuring to renewal: Cases from Norway. *Norwegian Journal of Geography*. Volum 68, artikkelnummer 2. S. 71-79. Hentet 02.02.15, fra <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00291951.2014.894567>

- Kitchin, R. & Tate N. (2013). *Conducting Research in Human Geography: Theory, Methodology and Practice*. New York: Routledge.
- Ledang, S. (2014). Dette bygget får du kanskje aldri se. I *Fosna Folket* nettutgave. Hentet 02.10.14, fra <http://www.fosna-folket.no/nyheter/article10189437.ece>
- Longhurst, R. (2012). Semi- Structured Interviews and Focus Groups. I Clifford, N., French & Valentine, G. (red.) *Key Methods in Human Geography*, s. 103-115. London: Sage Publications
- Lysgård, H. K. (2004). Region I forskning, politikk og hverdagsliv. I Onsager, K. & Selstad, T. (red.) *Mennesker, steder og regionale endringer*, s. 27-38. Trondheim: Tapir Akademiske forlag
- Lønning, D.J. & Teigen, H. (2009). *Tilflytting til småstader og distrikt. Kva tiltak verkar? Ein kunnskapsstudie av utviklingsrelevante norske bidrag frå perioden 1999 – 2009*. Hentet 12.01.15, fra <http://distriktssenteret.no/wp-content/uploads/2013/04/tilflytting-endeleg-versjon-2-.pdf>
- Marzano, M. (2012). Informed Consent. I Gubrium, J. F., Holstein, J. A., Marvasti, A. B. & McKinney, K. D. (red.) *The SAGE Handbook of Interview Research. The Complexity of the Craft*, s. 443- 456. California: SAGE Publications.
- Massey, D. (1995). The conceptualization of place. I Massey, D. & Jess, J. (red.) *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization*, s. 45-86. New York: Oxford University Press.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: SAGE Publication.
- Moen, S. E. (2011). Kommunen som samfunnsutvikler. Drivere og hindringer for næringsutvikling- og sysselsettingsarbeid. Arbeidsnotat *FAFO*. Hentet 23.06.14, fra http://www.faf.no/media/com_netsukii/20221.pdf
- NESH (2014). Vårt arbeid. De nasjonale forskningsetiske komiteene. Hentet 29.11.14, fra <https://www.etikkom.no/vart-arbeid/>
- NESH (2009). 14. Krav om konfidensialitet. Hentet 29.11.14, fra <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/14-Krav-om-konfidensialitet/>

- NESH (2010). 9. Personvern og gjenkjennelsesproblematikk. Hentet 18.01.15 fra <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Medisin-og-helse/Kvalitativ-forskning/9-Personvern-og-gjenkjennelsesproblematikk/>
- Parr, J. B (1999) Origins and Advocacy Growth-pole Strategies in Regional Economic Planning: A Retrospective. I *Urban Studies*, volum 36, artikkelnummer 119. Hentet 01.02.15, fra <http://usj.sagepub.com/content/36/8/1247.full.pdf>,
- Pettersen, J. (2012). Stortinget går for Ørland. *NRK* nettutgave. Hentet 05.08.14, fra <http://www.nrk.no/trondelag/stortinget-gar-for-orland-1.8199056>
- Pike, A., Rodriguez- Pose, A. & Tomaney, J. (2006). *Local and Regional Development*. London: Routhledge
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget
- Plan nr. 6 (2014). *Plan- tidskrift for samfunnsplanlegging, bustad og byplan og regional utvikling*. 6(6)
- Regjeringen (2008). *50 millioner til distriktskommuner*. Hentet 21.10.14, fra <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/krd/Nyheter-og-pressemeldinger/pressemeldinger/2008/50-nye-millioner-til-fraflyttingskommune.html?id=520343>
- Rice (2010). Sampling in Geography. I Clifford, N., French, S. & Valentine, G. (red.) *Key Methods in Geography*, 230- 252, 2. edition. London: SAGE Publications
- Robson, C. (2011). *Real World Research*. 3. edition. Chichester: John Wiley & Sons
- Rønning, L. (2009). *Nyskapende praksis kommunal næringsutvikling. Teori og praksis i kjølvannet av «kommuneprosjektet»*. Arbeidsnotat nr.1006/2009. Hentet 25.08.14, fra http://www.nordlandsforskning.no/getfile.php/Dokumenter/Arbeidsnotater/2009/Notat_1006_2009.pdf

Røste, O. B. (2008). *Politikk og økonomi- For statsvitere*. Oslo: Gyldendal akademiske forlag.

Sandmo, E. & Ytterhus, S. (2012). *Har ikke råd til befolkningsveksten*. NRK nettavis. Hentet 11.01.15, fra <http://www.nrk.no/trondelag/har-ikke-rad-til-befolkningsveksten-1.8339209>

Schutt, K. R (2006). *Investigating the Social World. The Process and Practice of Research*. London. SAGE Publications.

Schwandt, T. A. (2007). *The SAGE Dictionary of qualitative Inquiry*. 3. edition. California: Sage Publications

Selstad, T. (2004). "Administrative grenser og regionalisering". I Lindkvist, K. B. (red.) *Ressurser og omstilling - et geografisk perspektiv på regional omstilling i Norge*, s. 33-53. Bergen: Fagbokforlaget

Sheppard, E (2002). The Spaces and Times of Globalization: Place, Scale, Networks, and Positionality. I *Economic Geography*, volum 78, artikkelnummer 3. S. 307-330. Hentet 10.02.15, fra <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1944-8287.2002.tb00189.x/abstract>

Silverman, D. (2005). *Doing Qualitative Research*. 2. edition. London: Sage Publication

Silverman, D. (2010). *Doing Qualitative Research*. 3. edition. London: Sage Publication

Sjøholt, P. (2006). Webers lokaliseringsteori. Industriproduksjonens lokalisering under fri konkurranse. I Larsen, S. U. (red.) *Teori og metode i geografi*, s. 77-93. Bergen: Fagbokforlaget.

Spilsberg, B., Hiort, G., Sand, R., Nielsen, S. K., Villa, M. & Syrstad, L. (2013). *Demografi og behov som følge av ny kampflybasen. Utredning*. Trondheim: Rambøll

Strategisk næringsplan, Greater Stavanger (2013). Strategisk Næringsplan 2013-2025.

St. meld nr. 25 (2008-2009). *Lokal vekstkraft og framtidstru. Om distrikts- og regionalpolitikken*. Oslo: Kommunal og regionaldepartementet. Hentet 13.01.15, fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/e4fceff4dccb4b95b2eeab11fd485e68/nno/pdfs/stm200820090025000dddpdfs.pdf>

Statistisk sentral byrå, a (2015). *Sysselsetting i kommunene - nivå 2 (K) etter region, statistikkvariabel og tid (Ørland)*. Hentet 20.04.2015 fra <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectout/ShowTable.asp?FileformatId=2&Queryfile=201551162112134735381Kostra2KSSysnels&PLanguage=0&MainTable=Kostra2KSSysnels&potsize=7>

Statistisk sentral byrå, b (2015). *Andel sysselsatte i offentlig og privat sektor (Ørland) alder, tid og statistikkvariabel (Ørland)*. Hentet 02.05.15, fra <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectout/ShowTable.asp?FileformatId=2&Queryfile=20155211217634738108SyssKjAldProsNY&PLanguage=0&MainTable=SyssKjAldProsNY&potsize=35>

Statistisk sentral byrå, c (2015). *Beregnet folkemengde, etter region, tid og statistikkvariabel (Sandnes)*. Hentet 22.04.2015 fra <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectout/ShowTable.asp?FileformatId=2&Queryfile=201551182046504735576BeregnFolkem&PLanguage=0&MainTable=BeregnFolkem&potsize=6>

Statistisk sentral byrå, d (2015). *Andel sysselsatte i offentlig og privat sektor (Sandnes)*. Hentet 01.05.15, fra <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectout/ShowTable.asp?FileformatId=2&Queryfile=20155211115804738108SyssKjAldProsNY&PLanguage=0&MainTable=SyssKjAldProsNY&potsize=35>

Teigen, D. J. & Lønning H. (2009). *Tilflytting til småsteder og distrikt. Kva tiltak verkar? Ein kunnskapsstudie av utviklingsrelevante norske bidrag frå perioden 1999 – 2009*. Hentet 03.03.15, fra <http://distriktssenteret.no/wp-content/uploads/2013/04/tilflytting-endeleg-versjon-2-.pdf>

Thagaard, T. (2011). *Systematikk og innlevelse- En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.

Thagaard, T. (2012). *Systematikk og innlevelse- En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.

Tödting, F. (2011). *Endogenous approaches to local and regional development policy*. I Pike, A., Rodriguez-Pose, A. & Tomaney, J. (red.) *Handbook of Local and Regional Development*, s. 333- 343. Oxon: Routhledge.

Vabø, T. (2014). Lokal samfunnsutvikling i kommunene (LUK). *Plan- Tidsskrift for samfunnsplanlegging, bolig og byplan og regional utvikling*. 6 (6): 18- 21.

Valentine, G. (2005). Tell me about ...: Using Interviews as a research methodology. I Flowerdew, R. & Martin, D. (red.) *Methods in Human Geography- A guide for students doing a research project*, s. 110-127. Edinburgh: Pearson Education Limited

Vareide (2015). *Nærings NM 2014. Næringsutviklingen i fylker, regioner og kommuner*. Hentet 24.01.15, fra https://www.nho.no/siteassets/nhos-filer-og-bilder/filer-og-dokumenter/offentlig-sektor-og-naringslivet/nho_naringsnm2014.pdf

Vareide, K., Kobro, L. U. & Storm, H. (2013). *Programteori for attraktivitet-sammendragsrapport*. Telemarksforskning notat nr. 13/2013. Hentet 02.03.15, fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/krd/vedlegg/rega/rapporter/rapporter_2013/programteori_sammendragsrapport_endelig.pdf

Vareide, K. & Kobro, L. U. (2012). *Skaper kultur attraktive steder?* I Telemarksforskning notat nr. 1/2012. Hentet 01.03.15, fra <https://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/filer/1989.pdf>

Vareide, K. & Nygaard, M. O. (2014). *Måling av attraktivitet. Analyse av attraktivitet i norske regioner og kommuner*. I Telemarksforskning notat nr. 32/2014. Hentet 07.01.15, fra <https://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/filer/2531.pdf>

Vatne, E (2004). Lokalisering av næringsaktivitet. I Lindkvist, K. B. (red.) *Ressurser og omstilling - et geografisk perspektiv på regional omstilling i Norge*, s. 55-89. Bergen: Fagbokforlaget

Vegstein, L. U. S. (2015). *Aldri mer oljebyen*. Klassekampen papirutgave, 13. januar 2015.

Yin, R. K. (2012). *Applications of Case Study Research*. 3. edition. California: SAGE Publications

Ørland kommune, a (2014). *Strategisk utvikling av Ørland. Forslag til kommuneplanens samfunnsdel 2013-2026*. Hentet 03.08.2014 fra

<http://www.orland.kommune.no/file.axd?fileid=24766>

Ørland kommune, b (2014). *Strategisk næringsplan 2014-2026- Ørland kommune. Kreativt og fremtidsrettet næringslivssatsing*. Hentet 12.08.14, fra

<http://www.orland.kommune.no/file.axd?fileid=23851>

Ørland kommune, c (2014). *Ørland i utvikling*. Hentet 11.02.15, fra

<https://www.stfk.no/Arkiv/Plan%20og%20miljo/Kommunekonferanse2014/Hallgeir%20Gr%C3%B8ntvedt,%20C3%98raland%20kommune,%20velkomst%20planseminar.pdf>

Apendix

Intervjuguide for næringsjef i Ørland kommune.

Oppgaven og intervjuet

Om oppgavens tema, problemstilling, hvorfor er intervju m/ Ørland kommune er relevant
Bruk av båndopptaker
Anonymitet og konfidensialitet
Transkribering og sitatsjekk.

Fortelle kort om meg selv. Hva jeg studerer og har studert.

Oppvarmingsspørsmål

Har hatt tilsvarende arbeidsoppgaver andre steder?

Hovedspørsmål

Hva anser du som næringsjef som de viktigste faktorene for god næringsutvikling?

- *Hva er Ørlands fortinn når det gjelder næringsutvikling i kommunen?*
- *Gi gjerne eksempler*

Hva slags drøftinger har det vært i kommunen når det gjelder strategier for næringsutvikling?

- *Hva konkret er gjort?*

Hvilken betydning har arbeid med næringsutvikling for kommunen?

- *Hvilken prioritet har dette, i forhold til andre oppgaver som kommunen har?*
- *Har dette endret seg noe i løpet av de senere årene, og i så fall på hvilken måte?*

I samtaler med virksomheter i næringslivet, hva er det viktigste dere kan gjøre for bedrifter i en etableringsfase?

- *Har kommunen regelmessig dialog med næringslivet? Spesielle temaer som tas opp, situasjoner eller et fora?*
- *Hvilke type næringsliv er de største og tyngste i kommunen?*

Bruker dere erfaringer fra andre kommuner sitt arbeid med vekst i næringslivet?

- *Har dere sett til utlandet?*

Hvordan forholder kommunen seg til at kommunalt næringsutviklingsarbeid ikke er en lovpålagt oppgave?

- *Har det lagt noen begrensninger eller hindringer i satsningen på næringsutvikling?*

Regional eller lokal strategi?

Hvor viktig er interkommunalt samarbeid for det å skape vekst i næringslivet?

- *Er kommunens arealmessig størrelse en utfordring?*
- *Er regional utvikling i fokus?*

Har Ørland vært flink nok til å utnytte de regionale fordelene?

- *F.eks nærheten til kunnskapsmiljøet i Trondheim?*

Har kommunen et fokus på å tiltrekke seg internasjonale næringsaktører?

- *Eller er det i hovedsak norske selskaper som er interessante?*
- *Er det noen typer næringsliv kommunen spesielt ønsker velkommen?*
- *Hva med størrelsene på bedrifter eller næringer dere har kontakt med?*

Er det noe du vil fortelle som jeg ikke har spurt om som kan være relevant?

Tusen takk for hjelpen!

Intervjuguide- nærings sjef 2. gang

Hovedspørsmål

Hva har skjedd siden sist? Noen dagsaktuelle saker?

- *Hvor realistisk er det Ørland kan komme inn på kortbanenettet (flyavganger)?*
- *Er omstilling, en riktig beskrivelse på endringene kommunen går gjennom fortiden?*
- *Containerhavn på Uthaug, realistisk? Hva er avgjørende faktorer for å få til dette?*

Hva tenker du om kritikk kommunen har fått fra næringslivet i kommunen (i næringsplanen)?

- *Noe som kunne vært gjort annerledes?*
- *Forventer bedriftene kanskje for mye?*

Areal virker å være en utfordring, slik det kommer frem i media. Hva gjør dere for å holde på bedriftene her, istedenfor at de drar til Bjugn?

Hvordan er samarbeidet med AI og næringsforumet?

- *Hva er dere enige om, og hva er dere uenige om med tanke på strategier for næringsutviklingen fremover?*

Hva er de største truslene eller hindringene mot næringsutvikling, slik du ser det?

- *Areal virker å være en utfordring, slik det kommer frem i media. Hva gjør dere for å holde på bedriftene her, istedenfor at de drar til Bjugn? Fordeler med å starte bedrift her, i motsetning til Bjugn?*
- *Hva har Ørland som er unikt eller attraktivt for næringslivet?*

Arbeides det med å gjøre Ørland som et enda sterkere senter i regionen?

- *I så fall hvordan?*

Hvordan kan kommunen bli enda flinkere til øke antall nyetableringer?

- *Er du ofte "ute" å snakker med bedrifter?*

Intervjuguide til intervju med Ørland næringsforum.

Om oppgaven og intervjuet.

Oppgavens tema, problemstilling, hvorfor er intervju m/ næringsforumet er relevant.

Bruk av båndopptaker.

Anonymitet og konfidensialitet.

Sending av transkribering og sitatsjekk.

Fortelle kort om meg selv. Hva jeg studerer og har studert.

Oppvarmingsspørsmål

Hvor lenge har du jobbet i denne stillingen?

Hvor lenge har næringsforumet eksistert?

Hovedspørsmål

Hvordan spesifikt arbeider næringsforumet for at bedrifter skal ønske å etablere seg i kommunen?

- *Hva er viktig for bedriftene?*
- *Hva er de viktigste dagsaktuelle sakene mtp. næringsarbeid?*

Hva mener du er de viktigste faktorene for å lykkes med næringsutvikling?

Hvilken rolle mener du kommunen bør ha som næringsutviklingsaktør? Aktiv eller tilretteleggende?

- *Hvor viktig er kommunen, fra ditt ståsted, i arbeidet med næringsutvikling? Hvorfor?*
- *Etter at kommunen fikk ny næringssjef i 2014, hva er forskjellen i tiden før og etter? (Spørs om bedriften var etablert da). Hvor viktig er at denne stillingen ble opprettet?*
- *Er det noe kommunen har vært flinke til? Har du eksempler?*

Hva mener du er det viktigste en kommune kan gjøre i en etableringsfase for bedrifter?

- *Erfarer du at kommunen har nødvendig kompetanse om næringsutvikling. F.eks. å tilrettelegge for bedriftsetablering?*
- *Er det noe kommunen kan bli flinkere til? Eksempler?*

Regional eller lokal konkurranse?

På hvilken måte opplever dere konkurransen med nabokommuner, f.eks. Bjugn, om bedriftsetableringer?

- *Er det fordeler ved å heller tenke samarbeid enn konkurranse mellom kommunene?*

Arealmessige utfordringer i kommunen har man kunne lese om i media. Hva er fordeler med å starte bedrift her, i motsetning til Bjugn? Hva har Ørland som er unikt eller attraktivt for næringslivet?

- *Samarbeider dere på noen måte med søsterorganisasjonen i Bjugn?*

Er en containerhavn eller flere flyavganger til Oslo viktig for næringsutviklingen i kommunen?

Har du noen spørsmål?

Takk for hjelpen!

Intervjuguide for Sør-Trøndelag Fylkeskommune

Om oppgavens tema, problemstilling, hvorfor er intervju er relevant.

Bruk av båndopptaker

Anonymitet

Transkribering og sitatsjekk.

Introduksjon

Fortelle kort om meg selv. Hva jeg studerer og har studert.

Hovedspørsmål

Hva tenker fylkeskommunen om utviklingen på Ørlandet mtp. kampflybasen og de næringsmessige ringvirkningene som følge av lokaliseringen?

- *Hvilke muligheter finnes?*
- *Finnes det noen utfordrende sider med kampflybasen, isåfall hvilke?*

Hvor stor betydning har kampflybasen for den regionale utviklingen?

- *Hvorfor er ikke dette kun et "Ørland prosjekt"?*
- *Har fylkeskommunen noen spesifikk rolle i det som skjer på Ørlandet?*

Hvordan arbeider fylkeskommunen med næringsutvikling?

- *Hvordan skiller arbeidsområdet dere har i forhold til kommunen sitt?*
- *Gir dere for eksempel råd til Ørland om næringsutvikling?*

Hva tenker du er de viktigste faktorene for å lykkes med næringsutvikling?

- *Hva anser du som hindringer?*
- *Hva tenker dere er kommunens viktigste rolle som næringsutviklingsaktør?*

I næringsplanen til Ørland kommer det frem at mange bedrifter ikke er helt fornøyd med kommunen som næringsutvikler, hva tenker du årsaker til dette?

- *Har dere noen innvirkning på dette feltet i Ørland?*

Er inter- kommunalt samarbeid viktig for å lykkes næringsutvikling?

- *Er samarbeidet godt i (Fosen) regionen?*
- *Har Ørland vært flink nok til å utnytte de regionale fordelene?*

Hvor viktig er kunnskapsmiljøet i Trondheim for den regionale utviklingen (nær. utv)?

Noe mer du vil legge til som ikke er blitt spurt om?

Takk for hjelpen!!

Intervjuguide for Greater Stavanger

Om oppgaven og intervjuet

Om oppgavens tema, problemstilling, hvorfor er intervju med Greater Stavanger er relevant.

Bruk av båndopptaker

Anonymitet og konfidensialitet

Transkribering og sitatsjekk.

Intro

Fortelle kort om meg selv. Hva jeg studerer og har studert.

Hovedspørsmål

Hva tenker dere er årsaker til at Rogalandsregionen og mange av kommunene har gjort det så bra over tid i NHOs næringsNM?

- *Har dere eksempler?*
- *Hvilke fordeler/fortinn har regionen som ikke andre har?*

Hvilken betydning har en storbyregion satsing med tanke på næringsutvikling hatt for regionen?

- *Hvor viktig er interkommunalt samarbeid?*

Hva mener dere er de viktigste faktorene for å lykkes med næringsutvikling?

- *Eksempler?*

Hvordan spesifikt arbeider Greater Stavanger for at norske og utenlandske bedrifter skal ønske å etablere seg i regionen?

- *Har dere eksempler?*
- *Hva er viktig for bedriftene?*
- *Internasjonalisering viktig?*

- *Hvordan utnytter man i en flerkommunal storbyregion hverandres fordeler?*
- *Hva får kommuner som Hå, Gjesdal og Sauda som geografisk sett ligger et stykke unna Stavanger igjen for å være med i GS?*

Hvor viktig er nærhet til og samarbeid med kunnskapsinstitusjoner for næringsutviklingsarbeidet?

(For avhengig av oljenæringen- har regionen flere "ben å stå på" næringslivsmessig?)

- *Noe det arbeides med?*

Hvorfor en regional fremfor lokal strategi?

Hvorfor er det større fokus på regional fremfor lokalnæringsutvikling i Rogaland?

- *Hvordan har dette vært vellykket?*
- *Hva slags utfordringer har det vært?*

Regional næringsutvikling er hovedoppgaven til Greater Stavanger, men hva tenker dere er den viktigste rollen til kommunen som næringsutvikler?

- *Hva gjør kommunen?*
- *Hvor viktig er kommunene i regional næringsutviklingsstrategi?*
- *Hva kan kommunene bli flinkere til?*

Intervjuguide til intervju med nærings sjef i Sandnes kommune.

Om oppgaven og intervjuet.

Oppgavens tema, problemstilling, hvorfor er intervju m/ Sandnes kommune er relevant
 Bruk av båndopptaker.

Anonymitet og konfidensialitet.

Sending av transkribering og sitatsjekk.

Fortelle kort om meg selv. Hva jeg studerer og har studert.

Oppvarmingsspørsmål

Hvor lenge har du jobbet i denne stillingen?

Har du hatt tilsvarende arbeidsoppgaver andre steder?

Hovedspørsmål

Sandnes kommune har over flere år fått bra resultater i NHOs Nærings NM i antall nyetableringer, hva kan være forklaringen på dette?

- *Har du noen eksempler?*
- *Hvilke hindringer har dere møtt i arbeidet med næringsutvikling?*
- *I ettertid, er det noe som kunne vært gjort annerledes?*

Hva anser du som nærings sjef som de viktigste faktorene for god næringsutvikling?

- *Hva anser du som fortinn i forbindelse med næringsutvikling i kommunen?*
- *Gi gjerne eksempler*

Hva slags drøftinger har det vært i kommunen når det gjelder strategier for næringsutvikling?

- *Hva konkret er gjort?*

Hvilken betydning har næringsutvikling for kommunen?

- *Hvilken prioritet har dette, i forhold til andre oppgaver som kommunen har?*
- *Har dette endret seg noe i løpet av de senere årene, og i så fall på hvilken måte?*

I samtaler med virksomheter i næringslivet, hva er det viktigste dere kan gjøre for bedrifter i en etableringsfase?

- *Har kommunen regelmessig dialog med næringslivet? Spesielle temaer som tas opp, situasjoner eller et fora?*
- *Ukentlige, månedlige møter?*
- *Hvilke type næringsliv er den største og viktigste i kommunen?*

Bruker dere erfaring fra andre kommuner sitt arbeid med vekst i næringslivet?

- *Har dere sett til utlandet?*

Hva tenker du om at kommunalt næringsutviklingsarbeid ikke er en lovpålagt oppgave ?

- *Har det lagt noen begrensninger eller hindringer i satsingen på næringsutvikling?*

Regional eller lokal strategi?

Hvor viktig er interkommunalt samarbeid for det å skape vekst i næringslivet?

- *Er kommunens arealmessig størrelse en utfordring?*
- *Er regional utvikling i fokus?*

Hva er fordelene for Sandnes med å være med i “Greater Stavanger”?

- *Finnes det noen ulemper ved å være med i Greater Stavanger?*

Har kommunen et fokus på å tiltrekke seg internasjonale næringsaktører?

- *Eller er det i hovedsak norske selskaper som er interessante?*
- *Er det noen typer næringsliv kommunen spesielt ønsker velkommen?*

Er det noe du vil fortelle som jeg ikke har spurt som kan være relevant?

Takk for hjelpen!

Intervjuguide for Skape

Om oppgaven og intervjuet

Om oppgavens tema, problemstilling, hvorfor er intervju med Skape er relevant.

Bruk av båndopptaker

Anonymitet og konfidensialitet

Transkribering og sitatsjekk.

Intro

Fortelle kort om meg selv. Hva jeg studerer og har studert.

Hovedspørsmål

Hva er formålet og rollen til Skape?

- *Kommunenens funksjon oppi dette? Greater Stavanger?*

Hva er de viktigste faktorene for god næringsutvikling?

Hva er årsakene til at Stavangerregionen gjør det så bra i bl.a NHOs næringsNM?

- *Noen eksempler?*

I samtaler med virksomheter i næringslivet- hva er det viktigste Skape kan gjøre for dem i etableringsfase?

- *Hva er kommunenes rolle/funksjon i en slik prosess?*

Hva er regionens største fortrinn med tanke på næringsutvikling?

- *Kan oljenæringen sies å være den eneste grunnen/årsaken for regionenes sterke vekst?*

Er det noe du vil fortelle som jeg ikke har spurt om, som kan være relevant?

Takk for hjelpen!

Intervjuguide til bedrift X (bedrifter i Sandnes og Ørland)

Om oppgaven og intervjuet.

Forklare om oppgavens tema, problemstilling, hvorfor er intervju med bedrift X er relevant.
Bruk av båndopptaker.

Anonymitet og konfidensialitet.

Sending av transkribering og sitatsjekk i etterkant,

Fortelle kort om meg selv, hva jeg studerer.

Betydningen av intervjuet.

Oppvarmingsspørsmål

Hvor lenge har bedriften eksistert?

Hvor lenge har din bedrift vært lokalisert i X kommune?

Hovedspørsmål

Hvilken rolle mener du kommunen bør ha som en næringsutviklingsaktør? Aktiv eller passiv?

- *Hvor viktig er kommunen, fra ditt ståsted, i arbeidet med næringsutvikling? Hvorfor?*
- *Etter at kommunen fikk ny nærings sjef i 2014, hva er forskjellen i tiden før og etter? (Spørs om bedriften var etablert da)*
- *Er det noe kommunen har vært flinke til? Har du eksempler?*

Var det noe spesielt med Ørland som gjorde at X (bedrift) ønsket å etablere seg akkurat her?

- *Gjorde dere store undersøkelser i forkant?*
- *Isåfall hva var viktige kriterier?*
- *Hadde kommunens omdømme noe å si?*

Hva mener du er det viktigste en kommune kan gjøre i en etableringsfase for bedrifter?

- *Erfarer du at kommunen har nødvendig kompetanse om næringsutvikling? F.eks. å tilrettelegge for bedriftsetablering?*
- *Var saksbehandling en utfordring i etableringsfasen? Hvordan er dette i dag?*
- *Er det noe kommunen kan bli flinkere til? Eksempler?*

Har nærhet til universitet, høyskoler eller andre utdanningsinstitusjoner noe å si for bedriftens etablering i kommunen?

Når det gjelder kommunenes næringsplan godt kjenner du og din bedrift til kommunenes næringsplan?

Regional eller lokal betydning?

Er kommunes evne til å samarbeide med nabokommuner (f.eks Bjugn) viktig for bedriften?

- *Har dere noen kontakt med fylkeskommunen, hvordan?*

Har bedriften en regional eller lokal orientering?

(- Er kortbanenett(fly) til og fra Ørlandet og containerhavn på Uthaug viktig?)

Har du noen spørsmål til meg?

Takk for hjelpen!